

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Πίνακας περιεχομένων	1
2. Περί πολιτιστικών δρομμένων και δομών ..	2
3. Αφιέρωμα στη Δεσκάτη	
Επιμ.: Χρυσούλα Σωτήρη – Στέργιος Πουρνάρας	
Η ταυτότητα	4
Δεσκατιώτες σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και καταναγκαστικής εργασίας του φασισμού – ναζισμού στο πόλεμο (1939 – 1945) του Δημήτρη Ευθ. Γαλάνη	9
Η Αντρομάνια της Δεσκάτης Γρεβενών της Χρυσούλας Σωτήρη	13
Η ψυχαγωγία και η διασκέδαση στην παλιά Δεσκάτη του Κώστα Χρυσάκη	18
4. Συνέντευξη	
Επιμ.: Χρυσούλα Σωτήρη	23
Κώστας Σπανός, ο ιστορικός και εκδότης του Θεσσαλικού Ημερολογίου	
5. Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία	
Επιμ.: Δήμη. Μπασίνα - Στ. Πουρνάρας	
«Ένα πρωινό του 1970 στο χωριό Νησί Γρεβενών» του Σοφοκλή Εταιρίδη	28
«Θάνατος στα χιόνια» του Κωνσταντίνου Σπ. Τσιώλη	31
Αποκριές, Λαοσάκι, 6 Μαρτίου 2022 του Δημητρίου Τσακίρη	32
Διαβατήρια έθιμα της Ζωής Καρανίκου	34
Φυλότεχνία των Βλάχων 1 του Μιλτιάδη Παπανικολάου	40
Μαρτυρίες για τον άγιο Κοσμά τον Αιτωλό στα Γρεβενά από το αρχείο του Σάκη Πέτρου .	43
Ο πύργος του ρολογιού των Γρεβενών από το αρχείο του Σάκη Πέτρου	45
Κου Ζουρλογιάννη - ο Τρελογιάννης βλάχικο παραμύθι του Νικολάου Πουρνάρα	46
6. Λογοτεχνία	
Επιμ.: Χρυσούλα Αλβανού - Δήμητρα Μπασίνα	
«Ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο του Ισμαήλ Κανταρέ» του Κώστα Δόρτσιου	50
«Μάβρια» του Γιώργου Σιάμου	55
Καστοί Γρεβενών, ο μύθος της Στέλλας Δρούγου	56
«Χορός στη σκηνή» της Σάντυ	58
Χιονίζοντας εντός του Αντώνη Παπαβασιλείου	58
Ο αγγελιοφόρος του Pablo	59
7. Περιβάλλον	
Νάρσισος ο ποιητικός της Ειρήνης Ντόνα	
της Ειρήνης Ντόνα	60
8. Τα νέα των Συλλόγων - Φορέων	
Επιμ.: Στέργιος Πουρνάρας – Όλγα Τσιφοπούλου	
ΓΑΚ Γρεβενών «Οικογένεια και αρχείο Μπούσιου» της Μάρθας Ματσαρίδου	62
«Τα νέα της ΔΗ.ΚΕ.ΒΙ Γρεβενών» της Θεολογίας Ταρλατζή	63
Βράβευση από την Ακαδημία Αθηνών του καθηγητή Μιλτιάδη Παπανικολάου του Στέργιου Πουρνάρα	65
19η Πανελλήνια Γιορτή Μανιταριού του Γιώργου Κωνσταντινίδη	67
«Ερινύες» και Ηλέκτρα: Εξαιρετικές και οι δύο παραστάσεις της Θεατρικής Ομάδας «Εξ αμάξης»	68
9. Βιβλιοπαρουσιάσεις	
Επιμ.: Στέργιος Πουρνάρας – Όλγα Τσιφοπούλου	
ΕΛΕΝΗ ΓΑΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ	
Από μένα αυτά	70
“Ο ελληνικός εμφύλιος” του Ραϊμόνδου Αλβανού, της Μάρθας Ματσαρίδου	71
Μανιτάρια, φωτογραφικός οδηγός μανιταροσυλλέκτη, του Στέργιου Πουρνάρα	72
“ΕΘΝΟ-ΟΙΚΟ-ΤΟΠΙΚΑ” του Βασίλη Ντισάκου	73
Οι Βλάχοι της Ελλάδας. Ταυτότητες και Ετερότητες στον χώρο και τον χρόνο του Γιώργου Σαβανάκη	74
10. Τα νέα του Συνδέσμου	
Επιμ.: Στέργιος Πουρνάρας – Όλγα Τσιφοπούλου	
Οι δραστηριότητες του Συνδέσμου	76
11. Χορηγοί	80

Το ΔΣ του Συνδέσμου Γραμμάτων και Τεχνών Π.Ε. Γρεβενών

Στέργιος Πουρνάρας, Πρόεδρος
Χρήστος Παπαδημητρίου,
Αντιπρόεδρος και Υπεύθυνος Θεάτρου
Χαρά Καρδαμάου,
Γενική Γραμματέας και Υπεύθυνη Εικαστικών
Παναγάκης Κωνσταντίνος, Ταμίας
Όλγα Τσιφοπούλου,
Αναπληρώτρια Γενική Γραμματέας,
Υπεύθυνη Περιοδικού
Αναστασία Παπακωνσταντίνου,
Έφορος Χορωδιών
Ειρήνη Ντόνα,
Έφορος Περιβάλλοντος

Περί πολιτιστικών δρωμένων και δομών

Μέσα Μαΐου και είναι έτοιμη η ύλη του Περιοδικού μας για το τυπογραφείο. Έχουμε μάλιστα και περίσσειμα για το επόμενο τεύχος και είναι μεγάλη μας τιμή που αυτή τη φορά έστειλαν άρθρα και οι ομότιμοι καθηγητές του ΑΠΘ Μιλτιάδης Παπανικολάου και Στέλλα Δρούγου και συνεχίζει να αρθρογραφεί ο Αγραφιώτης Κωνσταντίνος Τσιώλης. Όλα τα άρθρα βέβαια είναι πολύ αξιόλογα και η Στέγη έχει αγκαλιαστεί από τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου μας, από τους Συλλόγους και τους Φορείς. Απλά από εδώ και πέρα θα πρέπει να στηριχτεί οικονομικά από όλους, γιατί η Περιφερειακή Ενότητα και ο Δήμος που μάς στηρίζουν σε άλλες εκδηλώσεις αδυνατούν πλέον από το νόμο να την επιχορηγήσουν. Εμείς όμως έχουν και τη βούληση και τη διάθεση να συνεχίσουμε την έκδοσή της.

Στο παρόν τεύχος ξεχωρίζει το αφιέρωμα στη Δεσκάτη μας στην οποία μαζί με τη συνέντευξη του Δεσκατιώτη ιστορικού και ερευνητή Κώστα Σπανού αφιερώσαμε 25 σελίδες - το ένα τρίτο του περιοδικού μας - αλλά σε κάθε τεύχος έχουμε πάντοτε νέα και άρθρα από τη συνεργατιά μας Χρυσούλα Σωτήρη, εκπαιδευτικό και Πρόεδρο του ΕΜΟΔ η οποία επιμελήθηκε και το

αφιέρωμα και τη συνέντευξη και την ευχαριστούμε. Η Δεσκάτη, όπως θα διαπιστώσετε δεν είναι ο φτωχός συγγενής, που λανθασμένα πιστεύουν κάποιοι, αλλά έχει τη δική σημαντική ιστορία και την ξεχωριστή ταυτότητα, καθώς έχει δεχτεί επιδράσεις από τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο.

Πλούσια είναι ύλη για την Ιστορία, τη Λαογραφία, τη Λογοτεχνία, το Περιβάλλον και τα πολιτιστικά δρώμενα των Συλλόγων, Φορέων (ΓΑΚ, ΔΗΚΕΒΙ, ΣΧΟΛΕΙΑ), αλλά και του Συνδέσμου. Το εξάμηνο που αφήνουμε πίσω μας και αποτελεί πια παρελθόν ήταν πολύ πλούσιο. Θα επισημάνουμε ορισμένες πολύ σημαντικές εκδηλώσεις από τις αρχές του χρόνου μέχρι και τον Μάιο και θα ζητήσουμε συγγνώμη, αν παραλείψουμε κάποιες που μάς διέφυγαν. Ξεχώρισαν και πάλι οι αποκριάτικες εκδηλώσεις του Δήμου με τη συμμετοχή πολλών Συλλόγων, με τους BATUCADA, τη Μανιταροπαρέλαση με τα Σχολεία και τους Μανιταρόφιλους, η 10η Γιορτή για τον Άγιο Πατρίκιο και η πολύ ωραία συναυλία στο Κέντρο Πολιτισμού που πάντρεψε την ιρλανδική με τη γρεβενιώτικη μουσική, η Αντρομάνια στη Δεσκάτη, οι πολύ ωραίες θεατρικές παραστάσεις της θεατρικής Ομάδας «Εξ αμάξης» η οποία διευρύνθηκε

φέτος με τη συμμετοχή μαθητών και από τα άλλα Σχολεία, ο αποχαιρετισμός της Πασχαλιάς στις Αμυγδαλιές με τη συμμετοχή έξι Συλλόγων και την πολύ πιστή απόδοση του εθίμου, η εκδήλωση Κυρατζήδων Μονοπάτια και το Πανελλήνιο πρωτάθλημα Enturo από τον ΜΟΓ που έφεραν στα Γρεβενά πολλούς επισκέπτες του μηχανοκίνητου αθλητισμού και έγιναν πολλές εκδηλώσεις τόσο στα Γρεβενά, όσο και στα χωριά του Ορεινού Όγκου, το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα Πυγμαχίας Παίδων και Κορασίδων από 6 μέχρι 11 Μαΐου που έφερε πολύ κόσμο στα Γρεβενά και το σεμινάριο Παραδοσιακών Χορών από τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο ΠΙΝΔΟΣ. Ουκ ολίγες λοιπόν οι πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις και αξίζουν πολλά συγχαρητήρια και στους Συλλόγους που τις οργάνωσαν αλλά και στην Περιφερειακή Ενότητα, τον Δήμο και τους χορηγούς που τις στήριξαν.

Ο Σύνδεσμος, όπως θα διαβάσετε στις τελευταίες σελίδες, δεν υστέρησε καθόλου σε πολιτιστική προσφορά. Όλα τα τμήματά του ανέπτυξαν πλούσια δράση και στα Γρεβενά και σε άλλες πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας και της χώρας μας. Η χορωδία ΛΙΓΕΙΑ συμμετείχε σε Χορωδιακές Συναντήσεις στο Άργος Ορεστικό, την Κοζάνη, τη Σιάτιστα και την Ιτέα Φωκίδας και τίμησε τον ταλαντούχο πιανίστα μας Θα-

νάση Τσιαμήτρο. Το Εικαστικό Εργαστήριο οργάνωσε μία πολύ όμορφη Έκθεση Ζωγραφικής και Αγιογραφίας, γιορτάσαμε την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης με Ποίηση και Μουσική, παρουσιάσαμε το Βιβλίο της Ιουλίας Αγοράστη «ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ αντικειμενικά βεβαιωμένες αλήθειες» και τιμήσαμε τον Γρεβενιώτη λογοτέχνη Βαγγέλη Μπάκα για το έργο του.

Κλείνοντας, θα επαναλάβουμε και θα υπενθυμίσουμε τα αιτήματά μας:

1. Συντήρηση και ανακαίνιση του Ιδρύματος Λαδά και απόδοση στους Συλλόγους
2. Ίδρυση διαχρονικού Μουσείου στα Γρεβενά στο 1ο Δημοτικό Σχολείο
3. Ίδρυση Διαθεματικού Υπαίθριου Μουσείου Φυσικής Ιστορίας στο Εκτροφείο Θηραμάτων.

Το θετικό νέο είναι η υπόσχεση του κυρίου Δημάρχου ότι τα ξυλόγλυπτα του Δημητρίου Αγοράστη θα μεταφερθούν σε αίθουσα του ισογείου του Δημαρχείου, όταν ολοκληρωθούν οι εργασίες αναμόρφωσης, η οποία θα πάρει το όνομά του. Επίσης υπάρχει η έγκυρη πληροφορία ότι στο Καστρί θα συνεχιστούν οι ανασκαφές και θα γίνει ο χώρος επισκέψιμος και ότι ο Μύλος του Μπούσιου θα γίνει Αρχαιολογικό Μουσείο. Αναμένουμε...

Η Συντακτική Ομάδα

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Επιμ.: Χρυσούλα Σωτήρη - Στέργιος Πουρνάρας

Σίγουρα το αφιέρωμα για τη Δεσκάτη είναι ενδεικτικό λόγω της οικονομίας του χώρου και του χρόνου, αλλά με την καταλυτική βοήθεια της εκπαιδευτικού και Προέδρου του ΕΜΟΔ Χρυσούλας Σωτήρη αντιπροσωπευτικό και πλήρες για τον χώρο – μαζί με την συνέντευξη του κυρίου Σπανού 25 σελίδες περίπου – που μπορούσε να διαθέσει η Στέγη. Θέλουμε να ευχαριστήσουμε την κυρία Σωτήρη για την καθοριστική συμβολή στο αφιέρωμα και τη συνέντευξη, αλλά και την ανταπόκρισή της από το 1ο τεύχος του περιοδικού μας με τα νέα της Δεσκάτης.

*Γράφει η Χρυσούλα Σωτήρη, εκπαιδευτικός Οικονομίας,
Πρόεδρος Εξωραϊστικού Μορφωτικού Ομίλου Δεσκάτης,
Διευθύντρια Γενικού Λυκείου Δεσκάτης*

Ιστορικά στοιχεία

Η Δεσκάτη είναι η νοτιότερη πόλη της Μακεδονίας και αποτελεί έδρα του Δήμου Δεσκάτης. Είναι η δεύτερη σε πληθυσμό πόλη του Νομού Γρεβενών, χτισμένη στις νότιες πλαγιές των Καμβουνίων απέναντι από το ύψωμα του Τρέτιμου. Η ίδρυση της Δεσκάτης δεν προσδιορίζεται ακριβώς αλλά υπήρχαν οικισμοί γύρω από τις δύο ποταμιές του οροπεδίου της από τον 4ο αιώνα π. Χ., με το όνομα αρχαία Μονδαία. Στα Βυζαντινά χρόνια η Δεσκάτη ανήκε στην Επισκοπή των Σταγών. Σύμφωνα με τον ιστορικό ερευνητή Σπανό Κώστα (1986) ήρθε στην προσωρινή κατοχή των Τούρκων το 1393 και οριστικά το 1413. Το 1422 ήταν η “Πρωτοχώρα των Χασίων”. Η μεγάλη περίοδος της Τουρκοκρατίας έληξε το 1912. Όταν το 1915 ιδρύθηκε ο νομός Κοζάνης ενσωματώθηκε σ’ αυτόν και η Δεσκάτη. Το 1942 αποσπάστηκε από την Επαρχία Γρεβενών του νομού Κοζάνης και εντάχθηκε στην Επαρχία Ελασσόνας

του νομού Λάρισας και παρέμεινε μέχρι το 1964 που ιδρύθηκε ο νομός Γρεβενών. Η ευρύτερη περιοχή της Δεσκάτης υπήρξε προπύργιο της εθνικής Αντίστασης και παρουσίασε έντονη δράση στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου (Σπανός, 1995). Σήμερα η Δεσκάτη είναι μια κωμόπολη με κύρια απασχόληση των κατοίκων της τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Περιβαλλοντικά και πολιτιστικά μνημεία

Η γέννηση της Ευρώπης στη Δεσκάτη

Στη Δεσκάτη εντοπίζονται σπανιότατοι γεωλογικοί σχηματισμοί που μαρτυρούν τις τεράστιες γεωλογικές μεταβολές που γνώρισε η γη. Η ιστορία της Βουνάσσας, του βουνού της Δεσκάτης, χάνεται ένα δισεκατομύριο χρόνια πίσω! Στην ευρύτερη περιοχή της Βουνάσσας ξεκίνησε η σύγκρουση των πλακών Ευρώπης και Αφρικής πριν 700 εκατομμύρια χρόνια, εξέλιξη

που οδήγησε στο χωρισμό των δυο ηπείρων και στη δημιουργία των ορεινών όγκων από το γειτονικό Βούρινο έως τις Άλπεις.

Το αρχαιότερο δένδρο στη Δεσκάτη

Στην Δεσκάτη (Περιοχή “ΜΕΛΟ-ΒΟ”) βρίσκεται το αρχαιότερο δέντρο της Ευρώπης, ηλικίας περίπου 1300 ετών. Πρόκειται για μία αιωνόβια βελανιδιά, (δρυς η ποδισκοφόρος/quersus pedunculiflora), η οποία με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Ηπείρου – Δυτικής Μακεδονίας κηρύχθηκε :“Διατηρητέο μνημείο της φύσης”. Έχει διάμετρο 2,25 μέτρα και η περίμετρος του κορμού της, στο ύψος του στηθαίου, είναι 7,06 μέτρα. Βρίσκεται σε υψόμετρο 658 μέτρων με συντεταγμένες 39°53’16”N, 21°51’56”E και το ύψος της ξεπερνά τα είκοσι τρία μέτρα.

Το καταφύγιο του Ορειβατικού Συλλόγου στη Βουνάσα σε υψόμετρο 1415μ.

Το καταφύγιο του ορειβατικού συλλόγου στη Βουνάσα (1415 μ.) δίπλα στον Πρίονο (1615 μ.), αποτελεί πόλο έλξης για διαμονή, σε ορειβάτες - πεζοπόρους και μη, όλες τις εποχές. Από αυτό μπορεί κανείς να δει τις ομορφιές της Ξηρολίμνης, της κορυφής Πρίονος, την Κοζάνη, τον κάμπο του Ν. Γρεβενών, τη λίμνη Πολυφύτου και τη Λίμνη του φράγματος του Αγ. Ιλαρίωνα.

Το Καταφύγιο έχει τη δυνατότητα να φιλοξενήσει γύρω στους 70 ορειβάτες-πεζοπόρους και αποτελεί τη βάση για οποιαδήποτε ορειβατική και

αναρριχητική προσπάθεια. Η κατασκευή του υπήρξε μία από τις βασικές επιδιώξεις και προσπάθειες του Φυσιολατρικού - Ορειβατικού Χιονοδρομικού Συλλόγου Δεσκάτης (Φ.Ο.Χ. ΣΥ.Δ.), απώτερος σκοπός του οποίου είναι ο σεβασμός και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η διάσωση της χλωρίδας και πανίδας της Βουνάσας. Το Καταφύγιο λειτουργεί κατόπιν συνεννόησης με τον Σύλλογο.

Η Ομάδα Διάσωσης του Φ.Ο.Χ. ΣΥ.Δ. είναι πάντα διαθέσιμη και σε ετοιμότητα για κάθε ενδεχόμενο. Από το καταφύγιο περνά και το Ε4 (Διεθνές ορειβατικό μονοπάτι), καθώς και σημαντικά σηματοδοτημένα μονοπάτια. Υπάρχουν ακόμη δύο σηματοδοτημένα Ορειβατικά Μονοπάτια, που οδηγούν στο καταφύγιο. Το ένα ξεκινά από τη Δεσκάτη (ξωκλήσι Αγ. Γεωργίου) και το άλλο από το μοναστήρι της Αγ. Ευαγγελίστριας. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν κατόπιν συνεννοήσεως με τον υπεύθυνο λειτουργίας να μείνουν στο καταφύγιο και οποιαδήποτε άλλη μέρα επιθυμούν. Προσφέρεται φαγητό ημέρας μαγειρεμένο παραδοσιακά καθώς και ροφήματα. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να απευθυνθείτε στο τηλ. του Δήμου Δεσκάτης: 24620-31203.

Τα μοναστήρια

Ιερά Μονή Ευαγγελίστριας

Το μοναστήρι ιδρύθηκε το 1148 μ.Χ. και σε χειρόγραφο της Μονής Βαρλαάμ γίνεται αναφορά ως γυναικεία μονή στις αρχές του 17ου αιώνα,

που μετατράπηκε όμως σε ανδρώνα το 18ο αιώνα. Το καθολικό της Μονής είναι αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Τορνικίου

Η ίδρυση της μονής ανάγεται στο 12ο αιώνα και πήρε το όνομά της από την οικογένεια των Τορνικίων. Το καθολικό της μονής είναι διώροφο και αποτελείται από δύο μονόχωρους ναούς. Το 2008 διενεργήθηκε ανασκαφική έρευνα στη βόρεια πτέρυγα των ερειπωμένων κελιών και στον αύλειο χώρο της μονής. Αποκαλύφθηκαν έξι κελιά, η τράπεζα, τμήματα του καλντεριμιού της αυλής και τμήμα του περιβόλου στη ΝΑ πλευρά της. Τα ευρήματα δείχνουν μία συνεχή κατοίκηση της μονής από τον 15ο ως τον 18ο αιώνα μ.Χ. Το 2011 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες μεταφοράς του

καθολικού λόγω της λειτουργίας του φράγματος του Ιλαρίωνα.

Ιερά Μονή Οσίου Νικάνορος Ζάβορδας

Στο Καλλίστρατο όρος δεσπόζει η Ιερά Μονή του Οσίου Νικάνορα, αφιερωμένη στη Μεταμόρφωση του Σωτήρα. Είναι γνωστή και ως μονή Ζάβορδας λόγω του ομώνυμου χωριού που υπήρχε στην περιοχή και δεν σώζεται σήμερα. Η μονή ιδρύθηκε από τον Όσιο Νικάνορα, πιθανότατα κατά την τρίτη δεκαετία του 16ου αιώνα.

Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Σε απόσταση 7 περίπου χλμ. από την πόλη της Δεσκάτης και 3 χλμ. από το Δασοχώρι βρίσκεται το μοναστήρι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Είναι από τις νεότερες μονές της Ιεράς Μητροπόλεως Ελασσόνας.

Τα πρώτα κτίσματα και το καθολικό της μονής χτίστηκαν το 1875. Το 1968 κτίστηκε νέος Ναός της Μονής, ο οποίος αντικατέστησε τον παλιό.

Η μουσικοχορευτική παράδοση της Δεσκάτης

Η μουσικοχορευτική παράδοση της Δεσκάτης είναι σαφώς επηρεασμένη από τα τρία γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας μας: Μακεδονία, Ήπειρο και Θεσσαλία λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Βρίσκεται ανάμεσα σε τέσσερις πρωτεύουσες νομών (Γρεβενά, Κοζάνη, Λάρισα, Τρίκαλα) και απέχει χιλιομετρικά σχεδόν το ίδιο από αυτές. Η επιρροή της Θεσσαλίας είναι εμφανέστερη, αφού κυριαρχούν τις περισσότερες φορές το βιολί, το λαούτο, το κλαρίνο και το ντέφι. Χαρακτηριστικό της δεσκατιώτικης μουσικής παράδοσης είναι τα τραγούδια χωρίς συνοδεία οργάνων.

Συναντώνται χοροί και τραγούδια που ανήκουν στο δομικό σχήμα του ελληνικού παραδοσιακού χορού “στα δύο” (π.χ. Να ’χα κρασάκι να ’πινα, Κίνησα όι Μηλιά κ.α.), χοροί που ανήκουν στο δομικό σχήμα “στα τρία” (Σε περιβόλι μπαίνω, τρία κορίτσια μάλωναν κ.α.), (Τυροβολά, 1994) τσάμικα με χαρακτηριστικό τον ιδιότυπο χορό με τραγούδι “Ιννιά χιλιάδς πρόβατα”, νουμπέτια - συγκαθιστά με διαφορές από τα γρεβενιώτικα συγκαθιστά στο χορευτικό μοτίβο (π.χ. “Πάρε τα γκιούμια”, “Βγήκα ψηλά στα μάρμαρα”), μπεράτια (π.χ. “στον απάν του μαχαλά - κουμπαρούλα”), ιδιαίτεροι τοπικοί χοροί (π.χ. Γαλανογαλανή, Αγόρι πέτρα πελεκά κ.α.),

λαζαριάτικα (π.χ. “Λάζαρε Καψολάζαρε”, “Πέρα στην Ανατολή” κ.α.) και τα πασχαλιάτικα τραγούδια. Πρόκειται για “στρωτούς” τελετουργικούς χορούς που χορεύονται όλη τη εβδομάδα των Πασχαλόγιορτων με αποκορύφωμα την τρίπατη Αντρομάνα.

Ο Εξωραϊστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης ΕΜΟΔ

Ο Εξωραϊστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης, ο Ε.Μ.Ο.Δ., λειτουργεί πάνω από **70 χρόνια!** Ένας πολιτιστικός σύλλογος με τη μακροβιότερη προσφορά στον τόπο, ένας σύλλογος σημείο αναφοράς για τη Δεσκάτη τόσο για τους κατοίκους της όσο και για τους ξενιτεμένους της!

Ιδρύθηκε από μια ομάδα Δεσκατιωτών πριν από περίπου 70 χρόνια και από τότε αποτελεί το κύτταρο πολιτισμού του τόπου μας. Η αρχική του ονομασία ήταν *Εκδρομικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης «Τα Καμβούνια»*, στη συνέχεια μετονομάστηκε σε *Μ.Α.Σ.Ε.Δ. (Μορφωτικός Αναπτυξιακός Σύλλογος Επαρχίας Δεσκάτης)* και από το 1984 μετονομάστηκε σε *Ε.Μ.Ο.Δ. (Εξωραϊστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης)*.

Πολλές οι δράσεις πνευματικού ενδιαφέροντος: λειτουργία βιβλιοθήκης με σημαντικά βιβλία στη συλλογή της, εκδηλώσεις και δράσεις πολιτιστικού, ιατρικού, κοινωνικού, περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, ομιλίες, μαθήματα ζωγραφικής, φωτογραφίας, θεάτρου, μουσικής και χορωδίας, κατηχητικού του Ι.Ν. Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης κ.α. συνθέτουν την ιστορία του συλλόγου! Σημαντικές καταγραφές τοπικής ιστορίας και λαογραφίας πραγματοποιήθηκαν στα χρόνια λειτουργίας του (ενδεικτικό παράδειγμα η *ηχογράφηση του 1967 «Τραγούδια της Δεσκάτης» με τη χορωδία του Ε.Μ.Ο.Δ. από το Ραδιοφωνικό Σταθμό Μακεδονίας*) που αποτελούν παρακαταθήκες του τόπου μας σε έντυπη μορφή αλλά και σε αρχεία ήχου και εικόνας. Στις αίθουσές του, στο κτίριο στην κεντρική πλατεία, το οποίο χτίστηκε με χρήματα των κατοίκων και των ξενιτεμένων μας, οι μαθητές της Δεσκάτης και των περιχώρων «έμαθαν γράμματα» αναζητώντας τη γνώση στις συλλογές εγκυκλοπαιδειών και βιβλίων της Βιβλιοθήκης του, είδαν τις πρώτες κινηματογραφικές ταινίες, παρακολούθησαν ή συμμετείχαν οι ίδιοι σε πολλών ειδών παραστάσεις.

Λειτουργήσε ως στέγη, όχι μόνο των δράσεων του Ε.Μ.Ο.Δ. αλλά και όλων των συλλόγων και ομάδων ενεργών και πολιτικοποιημένων πολιτών για τις συνεδριάσεις τους, τις συναντήσεις των μελών τους, τις εκλογικές τους διαδικασίες αλλά και ως χώρος φύλαξης των αρχείων τους. Για παράδειγμα φιλοξένησε τον Γυμναστικό Σύλλογο, το Σωματείο Οικοδόμων, τον Καλαθοσφαιρικό Σύλλογο, τον Καμβουνιακό, τη Βυζαντινή σχολή του Δήμου Δεσκάτης, τις πρώτες λαογραφικές εκθέσεις, εκθέσεις τέχνης, φωτογραφίας, εκθέσεις αγροτικής ζωής, εκθέσεις λαϊκής τέχνης κ.α..

Σήμερα ο Ε.Μ.Ο.Δ. συνεχίζει την ιστορία του με δράσεις και εκδηλώσεις που στοχεύουν στη διάσωση και διάδοση της παράδοσης μας, με εκδόσεις πρακτικών ημερίδων, βιβλίων (*Ενθυμήσεις, Δημοτικά Τραγούδια Δεσκάτης, Παλιά παραδοσιακά παιχνίδια Δεσκάτης* του συγγραφέα και ερευνητή κ. Σπανού Κώστα) καθώς και οπτικοακουστικού υλικού για τον τόπο με ανοιχτά μαθήματα χορών και τραγουδιών του τόπου μας, με τη διοργάνωση και τη επιμέλεια του μοναδικού δρώμενου του Ξεπροβοδίσματος της Πασχαλιάς, την *«Αντρομάνα»*, με την επιμέλεια της υποβολής φακέλου και τη συγγραφή της εισήγησης για την ένταξη του δρώμενου στο εθνικό ευρετήριο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στην έκδοση της τοπικής εφημερίδας *«Τα Νέα της Δεσκάτης»* η οποία εκδίδεται από το 1984 (αριθμός φύλλου 1, Μάιος 1984) και αποτελεί σημαντική περί-

πτωση Τοπικού Τύπου πανελλαδικά. Έως τώρα κυκλοφόρησαν πάνω από 400 τεύχη, τα οποία αποστέλλονται σε όλη την Ελλάδα αλλά και όπου διαμένουν οι ξενιτεμένοι Δεσκατιώτες σε όλο τον κόσμο! Το 2023 έγινε η **ψηφιοποίηση όλων των φύλλων της εφημερίδας** με αποτέλεσμα τα κείμενα και το φωτογραφικό υλικό της εφημερίδας 32 χρόνων να είναι στη διάθεση όλων σε ηλεκτρονική μορφή

αρχείων κειμένου και εικόνων!

Δεσκατιώτες σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και καταναγκαστικής εργασίας του φασισμού – ναζισμού στο πόλεμο (1939–1945)

Γράφει ο Δημήτρης Ευθ. Γαλάνης, φιλόλογος

Ο Β' παγκόσμιος (1939 – 1945), όπως και ο Α' αλλά και οι μεγάλης κλίμακας πόλεμοι, ήταν αποτέλεσμα των συγκρούσεων συμφερόντων των μονοπωλίων – πολυεθνικών του Άξονα με αυτά της Αγγλίας – Γαλλίας – Η.Π.Α. Το φασιστικό – ναζιστικό καθεστώς του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος του Χίτλερ της Γερμανίας από τη δεκαετία του 1930 δημιούργησε στρατόπεδα συγκέντρωσης των πολιτικών του αντιπάλων (κομμουνιστών, σοσιαλιστών, αστών, δημοκρατών, εργατών, κ.ά.) αλλά και κυνηγημένων λαών και αιχμαλώτων πολέμου.

Εκατομμύρια λαών γνώρισαν τη

φρίκη τους και τον θάνατο· πτυχές αυτού του δράματος και του παγκόσμιου εγκλήματος είναι γνωστές. Μέσα σε απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης, οι κρατούμενοι χρησιμοποιούνταν για τις ποικίλες ανάγκες του ναζισμού και για την παραγωγή των γερμανικών και αμερικάνικων, στο έδαφος της υπόδουλης Ευρώπης, μονοπωλίων, όπως αποδεικνύεται και από τα ντοκουμέντα της Δίκης των Βιομηχάνων – Δίκης της Νυρεμβέργης. Οι ανάγκες του πολέμου επέβαλαν δεκάδες εκατομμύρια φτηνά και τζάμπα εργατικά χέρια να δουλεύουν στις Krupp AG, Farben Volkswagen, Messerschmitt, Heinkel, Ford-

werke, κ.ά. Από το Μαουτχάουζεν άντλησαν εργάτες 45 εταιρείες. Εκτομμύρια έσβησαν... Την κόλαση αυτή γνώρισαν, απ' όσα είναι γνωστά, και οι παρακάτω συμπατριώτες μας.

Κίτσιος Κων/νος του Δημητρίου και της Ευφροσύνης Σπανού (του Βασιλείου και της Ευαγγελίας).

Γεννήθηκε το 1915. Αδέλφια του: η Αθανασία (1912 – 12/10/00), σύζ. Χρήστου Βασ. Γαλάνη (1907 – 25/6/2004) και ο Ελευθέριος (1912 – 4/5/1958).

Επιστρατεύθηκε στις 4/10/1940 ως έφεδρος του 27^{ου} Σ. Π. Με την έναρξη της εαρινής ιταλικής επίθεσης 9 – 15 Μαρτίου 1941, την πρώτη μέρα της 9^{ης} Μάρτη, υπηρετώντας στο 53 Σ. Π. του Γ' Σώματος Στρατού, του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας, αιχμαλωτίστηκε στην ευρύτερη περιοχή του Ελμπασάν στην Αλβανία. Μεταφέρθηκε στην Ιταλία, όπου κρατήθηκε στα Στρατόπεδα Συγκέντρωσης Servigliano και στο No 110 P. M. 50.

Στις 13/8/1943 μεταφέρθηκε στη Γερμανία και από τις 29/9/1943 κρατήθηκε στο Σ. Σ. Stalag VIII B/Stalag 344 Lamsdorf με αριθμό αιχμαλώτου 33314. Το στρατόπεδο βρισκόταν στα νότια της Πολωνίας, στα σύνορα με την Τσεχία, στην μικρή πόλη Lamsdorf, που σήμερα ονομάζεται Lambinowice, πλησίον της Opole. Καταλήφθηκε και απελευθερώθηκε στις 17 Μαρτίου 1945 από το σοβιετικό Κόκκινο Στρατό.

Επέστρεψε στην Ελλάδα στις

23/7/1945. Τον επόμενο χρόνο παντρεύτηκε την Ευαγγελία Αλεξίου του Γεωργίου και της Ελένης Κοτρότσιου (1919 – 24/12/1991) και απέκτησαν έξι (6) παιδιά: Αθανασία (2/8/1947 –), σύζ. Κων/νου Σταυρίδη, Τριανδρία Θεσ/νίκης, Δημήτριο (5/1/1950 –), Γεώργιο (12/5/1952 –), Ζήση (11/5/1955 –), Ελευθέριο (24/6/1960 –) και Ευφροσύνη (8/7/1962 –), σύζ. Χρήστου Ζήση, Τρίκαλα. Πέθανε στις 9 Μαΐου 1972.

Κομμάτας Χρήστος του Ευθυμίου και της Βασιλικής Γκουγκουγιάννη.

Γεννήθηκε το 1908· είχε μια αδελφή, την Ασπασία (1920 – 1996), σύζ. Ευαγγέλου Ι. Παπακωνσταντίνου, Παλιουριά. Ήταν κτίστης, οικοδόμος. Παντρεμένος με τη Μαρία Ντόνα του Κων/νου και της Ζωής (1914 – 25/12/1956) απέκτησαν τρία αγόρια και ένα κορίτσι. Μιλτιάδη (10/3/1938 –), Ελευθερία (31/3/1944 –), Ευθύμιο (11/10/1946 –) και Κων/νο (1/8/1950 –).

Έλαβε μέρος στον πόλεμο 1940 – 1941, έφεδρος από τις 4/10/1940 στο IX Σύνταγμα Πυροβολικού. Έλαβε μέρος στην Αντίσταση μέσα από τις γραμμές του ΕΑΜ και του εφεδρικού ΕΛΑΣ. Στα μέσα Ιούλη 1944 αιχμαλωτίστηκε από Γερμανούς, κατά τη διάρκεια των μεγάλων εκκαθαριστικών τους επιχειρήσεων στην Πίνδο και μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο Παύλος Μελάς. Στις 22/8/1944 ξεκίνησε το μεγάλο ταξίδι της μεταφοράς στη Γερμανία 500 κρατουμένων. Στις

6 Σεπτέμβρη μεταφέρθηκαν στο Σ. Σ. STALAG / VIC WUTZETZ FRIE-SACK, 6 χιλιόμετρα δυτικά του Oberlangen στην περιοχή Emsland της Κάτω Σαξονίας (Niedersachsen) στη Β.Δ. Γερμανία στα σύνορα με την Ολλανδία. Εκεί έλαβε την «ταυτότητα» του No 114336 KR CEF μεταξύ των συγκρατούμενων του που έλαβαν τους αριθμούς 114001 – 114499.

Απ' αυτό, που ήταν βασικά για καταγραφή και μεταγωγή, πέρασαν από άλλα και στα μέσα Οκτώβρη κατέληξαν στο στρατόπεδο του αεροδρομίου Rheine - Bathorn. Αρχές Νοέμβρη στο Steele Best ESSEN. Την Τετάρτη 5 Δεκέμβρη έλαβε και αυτός μέρος στην άρνηση λήψης της παρεχόμενης άθλιας τροφής – «απεργία πείνας», αγωνιζόμενοι για διασφάλιση των στοιχειωδέστερων συνθηκών διατροφής και διαβίωσης. Στις 2 Απρίλη, με φάλαγγες χιλιάδων άλλων αιχμαλώτων διαφόρων εθνικοτήτων, τους μετακινούν προς ανατολικά· το απόγευμα της Δευτέρας 16/4/1945, τους

εγκαταλείπουν οι Γερμανοί φρουροί και ελευθερώνονται από τα αγγλοαμερικάνικα στρατεύματα.

Επέστρεψε στην Ελλάδα ένα χρόνο μετά, Αύγουστο 1945. Στη διάρκεια του Εμφυλίου, στρατολογήθηκε στο ΔΣΕ και γνώρισε μετά το Μακρονήσι και την Ικαρία. Απεβίωσε στις 31/8/1985.

Μετά την απελευθέρωση από τα στρατόπεδα(πού όμως;). Από αριστερά, 3ος ο Χρ. Κοιμιάτας.

Πηγές:

– Στα ναζιστικά στρατόπεδα – Η ομηρία του No 114016 KR CEF, Χρήστος Σαμουηλίδης, Ιωλκός 2003

– Σταλαγκ VI C – Ημερολόγιο της Ομηρίας, Όμηρος Πέλλας, Εκδόσεις Γαβρηλίδης, Αθήνα 2005

Θεοδωράκης Κων/νος του Τριαντάφυλλου και της Χαϊδώς Γκάσιου (Μαυρέλι 1914 – Δασοχώρι 18/12/1994).

Αδέλφια του: Ιωάννης (1908 – 1977), Βασιλική (1912 –), σύζ. Πέτρου Στεργίου, Μαυρέλι, Μαρία (1916 –), σύζ. Χρήστου Μαλλιώρα και από άλλη μητέρα, τον Δημήτριο Αθ. Κουπατσιάρη (1923 – Σεπτέμβριο 1943 στον ΕΛΑΣ). Παντρεύτηκε τη Μαρία Κουσώρα του Ευθυμίου και της Θεοπούλας (1915 – 21/9/2002) και απέκτησαν δύο (2) κορίτσια και τρία (3) αγόρια: Θεοπούλα (24/12/1938 –), Τριαντάφυλλο

(24/6/1946 –), Ευθύμιο (19/7/1948 –), Ελένη (29/7/1950 –) και Ιωάννη (27/12/1952 –).

Στις 4/10/1940 κατατάχτηκε έφεδρος στο 27° Σ. Π. Αιχμαλωτίστηκε την 9/3/1941, μαζί με τον συμπατριώτη του, συμπολίτη Κ. Δ. Κίτσιο, υπηρετώντας στο 53° Σ. Π. Το Σ. Σ. Servigliano βρισκόταν στον ομώνυμο Δήμο, της επαρχίας Fermo, 60 χιλιόμετρα περίπου νότια της Ancona· είχε δημιουργηθεί από το 1914 και από τον Ιανουάριο 1941 χρησιμοποιούνταν κύρια για τους αιχμαλώτους, διαφόρων εθνικοτήτων, στρατιώτες.

Μετάχθη στην Ιταλία όπου κρατήθηκε στα Σ. Σ. Servigliano, Bacu Abis (Carbonia), No 124 P.M. 50 και No 110 P.M. 50. Τη 2^α Φεβρουαρίου 1943, διαγνώστηκε πάσχων από ελονοσία και στη συνέχεια επέστρεψε υγής στο στρατόπεδο. Μετήχθη στην Ελβετία. Την 25^η Οκτωβρίου 1943 βρισκόταν στην Ελβετία. Στις 26/8/1945 επανήλθε από την αιχμαλωσία στην Ελλάδα.

Τόλιος Γεώργιος του Κων/νου και της Δάφνης.

Γεννημένος στις 11/10/1925 στην Παρασκευή Δεσκάτης. Στην Κατοχή, εξαιτίας της πείνας, πήγε και δούλευε τσοπάνος σε χωριά της Κοζάνης, περιοχή Βαθύλακου. Στο πρώτο δεκαήμερο του Ιούλη 1943, όταν οι Γερμανοί ξανάκαιγαν τα Σέρβια, συνελήφθη με άλλους και μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο – φυλακή Παύλος Μελάς.

Στη συνέχεια μεταφέρθηκε σ' ένα από τα πολλά στρατόπεδα του συ-

γκροτήματος Μαουντχάουζεν – Γκούζεν, κοντά στην πόλη Λίντς της Αυστρίας, κοντά στα τσεχικά σύνορα. Δύο (2) τουλάχιστον φορές γλύτωσε από τύχη το θάνατο στα κρεματόρια. Απελευθερώθηκε από τα αμερικανικά στρατεύματα και διαμέσου Μπάρι Ιταλίας – Πάτρας επέστρεψε στην Αθήνα.

Παντρεύτηκε στις 20/5/1951 την Χρύσω Κοτρώτσιου του Κων/νου και της Βασιλικής (1926 –) και απέκτησαν τρία (3) αγόρια και ένα (1) κορίτσι: Κων/νο (28/12/1954 –), Βασίλειο (2/3/1957 –), Εμμανουήλ (25/4/1963 –) και Δάφνω (18/11/1964 –).

Καμπέρης Βασίλειος του Γεωργίου και Αναστασίας(1912-8/8/1996).

Γεννήθηκε στην Ασπροκκλησιά και ζούσε στην Κατάκαλη παντρεμένος 20/7/1933- με την Ιωάννα Κατάκαλη του Γεωργίου (1909-29/6/1994). Απέκτησαν, το Φώτη (1935-), την Αναστασία (1937-), την Ευριδίκη(1940-) και το Γεώργιο (1948-).

Στρατιώτης του 22^{ου} ΣΠ αιχμαλωτίστηκε τον Απρίλιο 1941 στο Πόγραδετς. Μετήχθη εις Σ.Σ Servigliano στην Ιταλία. Τον Οκτώβριο 1941 μεταφέρθηκε από Σ.Σ Servigliano εις Σ.Σ Bacu Abis. Τον Απρίλιο του 1942 μεταφέρθηκε εις Σ.Σ N 110 PM 50 στην Ελβετία. Επέστρεψε στην Ελλάδα τον Αύγουστο 1945.

Γενικές πηγές

- Δημοτολόγια Δήμου Δεσκάτης
- Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Διεύθυνση Αναζητήσεων.

Η αντρομάννα της Δεσκάτης Γρεβενών

*Γράφει η Χρυσούλα Σωτήρη,
Πρόεδρος Εξωραϊστικού Μορφωτικού Ομίλου Δεσκάτης,
Εκπαιδευτικός Οικονομίας, Διευθύντρια Γενικού Λυκείου
Δεσκάτης*

Τα Πασχαλόγιορτα στη Δεσκάτη Γρεβενών πραγματοποιούνται την εβδομάδα της Διακαινησίμου (εβδομάδα Πασχαλόγιωτων), δηλαδή μετά την Κυριακή του Πάσχα, και κορυφώνονται με το δρώμενο του “ξεπροβοδίσματος της Πασχαλιάς” την Παρασκευή της Ζωοδόχου Πηγής, οπότε οι κάτοικοι αποχαιρετούν την Πασχαλιά χορεύοντας και σχηματίζοντας τον τρίπατο χορό «**ΑΝΤΡΟΜΑΝΑ**».

Το παρόν κείμενο αποτελεί μια λαογραφική έρευνα πεδίου μικρής έκτασης μέσω βιβλιογραφικής επισκόπησης και καταγραφής πρωτογενών στοιχείων (συγκεκριμένα του ιδιότυπου τελετουργικού χορού, των στίχων των τραγουδιών και του τρόπου που τραγουδιούνται) που έγινε στην Δεσκάτη από μέλη της χορευτικής ομάδας του Ε.Μ.Ο.Δ. (Εξωραϊστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης) αλλά και μεγαλύτερης ηλικίας κατοίκους της Δεσκάτης με τη μέθοδο της συνέντευξης και της παρατήρησης. Επίσης, αξιοποιήθηκε αρχαιακό υλικό και προηγούμενες μελέτες και σχετικά κείμενα.

Η προσέγγιση κάθε δρώμενου αποτελεί δύσκολη υπόθεση, γιατί μπορεί πολύ εύκολα ο γράφων να αποδεχτεί

ανθαίρετες γενικεύσεις, αβάσιμες και αναπόδεικτες γενικολογίες. Γι’ αυτό το λόγο αναφέρονται οι πρωτογενείς πηγές καθώς και η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε (έντυπη και ηλεκτρονική). Η εισήγηση, συμπεριλαμβανομένων και των ευρημάτων της έρευνας, θα δομηθεί σε τρεις ενότητες: 1. Ο τρίπατος χορός της Αντρομάννας, 2. Πασχαλιάτικα τραγούδια και 3. Γενικότερη λαογραφική προσέγγιση του δρώμενου (σε σχέση με την ιστορική συγκυρία, τη θρησκευτική και την εποχική εκδοχή).

Στο κείμενο επιχειρείται η προσέγγιση του τοπικού έθιμου, το οποίο παραμένει ζωντανό, ως έθιμο πολλών αιώνων αλλά και ως γνήσια λαϊκή πολιτισμική έκφραση της παρούσας εποχής των κατοίκων της Δεσκάτης. Τα ευρήματα της έρευνας στηρίχτηκαν σε καταγραφή και ανάλυση του χορευτικού δρώμενου, των στίχων και της στάσης των κατοίκων ως προς αυτό λαμβάνοντας υπόψη και μελετώντας τις ιστορικές συγκυρίες και τη γενικότερη κοινωνικοοικονομική εικόνα του τόπου όπου το έθιμο παραμένει ζωντανό και δεν αποτελεί απλώς μια αναβίωση.

1. Ο τρίπατος χορός της Αντρομάνας

Οι πασχαλιάτικοι χοροί και τα τραγούδια συνέβαιναν καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας των Πασχαλόγειορων, ενώ στις μέρες μας περιορίστηκαν την ημέρα της Παρασκευής της Ζωοδόχου Πηγής. Η Αντρομάννα ως το αποκορύφωμα ενός τελετουργικού παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Σχηματίζεται μετά από τους πασχαλιάτικους χορούς πάντα την ίδια στιγμή. Τη στιγμή εκείνη που αλλάζει ο ρυθμός των τραγουδιών γίνεται γρηγορότερος και χαρακτηρίζεται από την ευθυμία των συμμετεχόντων. Τα τραγούδια που τραγουδιούνται χωρίς συνοδεία μουσικών οργάνων σε όλες τις πασχαλινές περιστάσεις αποτελούν κύριο μέσο έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ των τελεστών (Θάνου, 2006).

Οι πολλές επαναλήψεις των συγκεκριμένων στίχων του τραγουδιού “Ωρα καλή σου Πασχαλιά” από τους χορευτές - τελεστές δημιουργούν κλίμα ευφορίας που χαρακτηρίζει την τελετή που γίνεται από τους ντόπιους. Από τη μελέτη πολλών φωτογραφιών του δρώμενου αλλά και από δηλώσεις τους μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κάποιος ότι οι Δεσκατιώτες εκείνη τη στιγμή αισθάνονται ευτυχείς για την παρουσία και τη συμμετοχή τους στον αποχαιρετισμό της κάθε Πασχαλιάς και ελπίζουν να είναι και την επόμενη χρονιά παρόντες και υγιείς!

Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας φαίνεται ότι πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με τη σχέση χορού και λαϊκού δρώμενου. Ο Walter

Puhner (1985) ορίζει τη σχέση τελετουργίας και δρώμενου ως εξής: “σημειωτικό σύστημα κοινωνικών πράξεων, που τηρούν και στην επανάληψη τους ένα καθιερωμένο τυπικό, είναι δεσμευτικές για την κοινότητα, εντείνουν το αίσθημα του “εμείς” και παριστάνουν την ταυτότητα της ομάδας, γεφυρώνουν κρίσιμες φάσεις της ζωής ή της χρονιάς, αναδιαρθρώνουν όλη την κοινωνική πραγματικότητα και είναι ωστόσο πιστοί καθρέφτες των κοινωνικών αξιών που ισχύουν” (σελ. 44).

Οι χοροί που σχηματίζονται σε δύο ή τρία επίπεδα (δίπατοι και τρίπατοι αντίστοιχα) ανήκουν στην κατηγορία των τελετουργικών χορών και πάντα είναι συνέχεια ολόκληρου και προκαθορισμένου εθιμοτυπικού. Αποτελούν, δηλαδή, κομμάτι, συνήθως τελευταίο, μιας διαδικασίας, η οποία περιλαμβάνει τραγούδια και χορούς. Αυτό συμβαίνει και στη δεσκατιώτικη Αντρομάννα. Το ξεχωριστό στο δρώμενο του ξεπροβοδίσματος της Πασχαλιάς είναι ότι δεν σχηματίζεται δίπατος χορός αλλά τρίπατος, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μοναδικότητα.

Τόσο στο δίπατο όσο και στον τρίπατο χορό συμμετέχουν μόνον άντρες και γύρω χορεύουν άντρες και γυναίκες και δεν χρησιμοποιούνται μουσικά όργανα. Οι χορευτές σχηματίζουν τρία επίπεδα με τη μορφή κλειστών κύκλων. Στηρίζονται πιασμένοι από τους ώμους με λαβή T (Κόντου, 2016). Εφόσον σχηματιστεί η Αντρομάννα ο κάτω κλειστός κύκλος κινείται αργά προς τα δεξιά με προσεκτικές κινήσεις. Είναι η στιγμή που χορεύουν οι άντρες

που σχηματίζουν την Αντρομάννα. Κι-
νούνται πολύ αργά και σταθερά σε
αντίθεση με το γρήγορο ρυθμό που
είχαν όταν τη σχημάτιζαν. Δεν κάνουν
περιττές κινήσεις εντυπωσιασμού
παρά μόνο ένας από τους άντρες
που βρίσκονται στην κορυφή σηκώνει
το χέρι του προσεκτικά θέλοντας να ση-
ματίσει για άλλη μια φορά την Αντρο-
μάννα. Η ανάταση του χει-
ριού ικανοποιεί τους πα-
ρενρισκόμενους που συ-
νεχίζουν να χορεύουν χα-
ρούμενοι τραγουδώντας
και ξανατραγουδώντας
τους ίδιους στίχους.

Οι διαφορές του τρί-
πατου της Αντρομάννας
από τους δίπατους χο-
ρούς, πέρα από το επι-
πλέον “επίπεδο” είναι:

- στη διάταξη των χο-
ρευτών
- στον τρίπατο χορό
δεν υπάρχει εναλλαγή
των επάνω χορευτών με
του κάτω (Τσιπλακούλης,
1995).

Άλλοι δίπατοι χοροί εί-
ναι η “Σουζάνα” του Κέ-
δρου Καρδίτσας, η “Ρου-
μάννα” στο Μοσχοπόταμο
Πιερίας, στα Φάρσαλα
κ.α.

Σύμφωνα με κείμενο του Walter
Ruchner, όπως αναφέρεται σε τεύχος
του Θεσσαλικού Ημερολογίου (εκ-
δότης και επιστημονικά υπεύθυνος
Σπανός Κώστας, 28ο τεύχος), οι χοροί
που σχηματίζονται σε επίπεδα συμ-

βολίζουν και εκφράζουν την διαλε-
κτική σχέση ζωή-θάνατος-νέα ζωή
(αναγέννηση), με τον γενικότερο συμ-
βολισμό της ανάστασης της φύσης
μετά την μακρόχρονη χειμερινή νάρκη.
Η τρίπατη Αντρομάννα εκφράζει αυτήν
την “αναγέννηση” σε κάθε ιστορική
συγκυρία.

2. Τα πασχαλιάτικα τραγούδια της Αντρομάννας

ΑΝΤΡΟΜΑΝΑ ΔΕΣΚΑΤΗΣ - ΠΑΣΧΑΛΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΚΟΥΡΑΣΙΟ ΕΤΡΑΓΟΥΔΗΣ
Κουράσιο ετραγουδάει (η μαυρομάτα μου)
Απάνου οι νιόφαι (μωρό μαυρομάτα)
Και το ποτάμι ρέγει
Και το ποτάμι ρέγει
Και το στενάκι του πατρί-
δου σκουίζει μου βαλάντι
Πάει κόρη μου του πατρί-
δου τραγουδάει κι αν γί-
νεται σου δεν αλάσει

ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΝΤΡΑ
Μαύημ αστάμια κι όντα (ζωάκια)
Τον κοντού του άντρα του κατρουκλιέτ
Που σπέρνει τον χορό σου στα
Δια πινάκι σταρ και άλλα δυο κίθαρ
«Ποιάς θα τα θύρισει, ποιάς θα τ' αλωνίσει»
Κι η κλήμ του κλάει μ' όλη
Σύμα κι μην κλάει, γι'αυτά θα θύρισει γι'αυτά τ' αλωνίσει»

Η ΜΑΡΟ ΑΠ' ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
Μάρο απ' τα Γιάννενα
Δεντάρι μερ κινέσι
Να πάει για ασπασμού
Ασπασμού κι σπασμού
Μι τα νύχτα το το βυθό
Στην ποδιά τα του μάρ-
τιν μιλιά τα του παπ-
Να μιλιά μ' τον κώ-
Δια μιλιά μ' τα μιλιά σου

Εξομαστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης (Ε.Μ.Ο.Δ)

ΑΝΤΡΟΜΑΝΑ ΔΕΣΚΑΤΗΣ - ΠΑΣΧΑΛΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΚΑΤΟ ΣΤΑ ΛΙΒΑΔΙΑ
Κάτου στα λιβάδια
Κι ως τα λιβάδια
Βόσκουν μοιάς βόσκουν
Βόσκουν κι αρνιόσκουν
Κι μερ μοιάς στέκει
Στάει κι δε βόσκει
Κι δεν αρνιόσκει
Κι οι άλλες το ροτόσων «Τι έχεις μοιάς μ'»
Τι έχεις, τι έχεις κι δε βόσκεις κι
δε αρνιόσκεις
«Τι να σου γίμωσι μ' να σου
Πέρα τον κάδο μ'
Παν να του κρούσων στον Κατή
την ποδιά κι τα παρσάμια»

ΠΕΡΑ ΣΤΟΝ ΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗ
Πέρα στον Αι θάλασση
Μυλό κατόν στο γι'α
Μυλό κατόν στο γι'α
Σαν περσίς και βαρσίσις
Τους αράντι τους αράντι
Που αράντι τους αράντι
Τους αράντι τους αράντι
Κι όλη την εβρομάδα

ΟΡΑ ΚΛΗΜ ΣΟΥ ΠΑΣΧΑΛΙΑ
Ορα κλήμ σου Πασχαλίας
Και πού να γυρνάς
Ορα κλήμ σου Πασχαλίας
Κι όλημ κι καλόντα
Τούτα τον χρόνο σου καλόν
Τον αλκόν ποιάς τους έρε
Για σου τα τούτα
Για σου τα τούτα

Εξομαστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης (Ε.Μ.Ο.Δ)

ΑΝΤΡΟΜΑΝΑ ΔΕΣΚΑΤΗΣ - ΠΑΣΧΑΛΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΣΗΜΑΙΝΕΙ Ο ΘΕΟΣ
Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει η γη (η Ασημιά μου)
Σημαίνουν τα Ουράνια (βαρνεγκό ποιά, τουνραβιάτισσα)
Σημαίνει κι η Άντα σου
Το Μέγα Μαναστήρι (βαρνεγκό ποιά, τουνραβιάτισσα)
Κι τέλνετα δυο καμπάνες (βαρνεγκό ποιά, τουνραβιάτισσα)
Πάσα κελιά και διάκος (βαρνεγκό ποιά, τουνραβιάτισσα)

Η ΑΓΓΕΛΙΑ
Όλες οι νύχτες σου χορό (η Άγγελια μου)
Όλες οι μαυρομάτες
Όλες χορεύουν μ' άμιατα κι όλες με τα ασάδια
Κι η Άγγελια η οργάνη
Χορεύει στο κλάει
Κι οι βαλάντις αγνάντην
Από νύχτα σου
Παρακαλούσι κι έλινε
Παρακαλούσι κι έλινε
Κορνέ μ' να γινούμαι πού
Να μαν κι παλάντι
Να πάου να πάου του χορό
Μπορώ στην Άγγελια
Να πάου για παρσά
γινούμαι μιλιάτικα

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ
Ο Κωνσταντής και ο Κωνσταντής (η Δεσποινίδα μου)
Κι ο Μικοντανταντάνος (από που αντρεί)
Του Μάη γινούκει ο Κωνσταντής
Το Μάη τον φρέε το χαρτί να πάει στο σουφρέ
Κάλε γονέ μ' τη νύχτα σου
Κάλε τη νύχτα σου
Απ' να σουδεις του πού
Καρόν το μισού

Εξομαστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης (Ε.Μ.Ο.Δ)

ΑΝΤΡΟΜΑΝΑ ΔΕΣΚΑΤΗΣ - ΠΑΣΧΑΛΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΣΗΜΕΡΑ ΔΕΣΠΩ Μ' ΠΑΣΧΑΛΙΑ
Σήμερα Δέσπω μ' Πασχαλίας (η Δεσποινίδα μου)
Σήμερα ν' αποσι μέρα (Αλέ Δέσπω μου)
Θύγαν κι νύχτες σου χορό
Κουράσις στο σου
Κι σου Δέσπω μ' δε φόνικ
Να θυγες να θυγανέσ
Δέσπω μου κλάει του μού
Μάνα μ' σου κλάει του μού
Κλάει και δε μωρύν
Έγω μιλιά στην ποδιά σου
Κάνε μιλιά απ' τη μιλιά
Και κλάου να μωρύν
Και αν δε μωρύν κι σου τ' αυτό
Σκαπ παράσους του

ΜΠΗΝΑ
Αν σκαπ Μπηνά μου
Και Μπηνά μου
Τι σου λέει ο μάνα σου
Τι σου λέει ο πατέρας σου
Να μη λαστείς να μην γιντείς
Του χορό μην κατέβεις
Εκ κι ο βόσκουσε τιά
Κι οι Κατής μερ στο χορό
Κι οι Κατής μερ στο χορό
Του χορού γινούκει γινούκει γινούκει
Γι'αυτά προντίρε γινούκει γινούκει
Ολες κι όλες από σου
Κι ε Μπηνά τέλνετα
Πάει στα καττόσφα

Εξομαστικός Μορφωτικός Όμιλος Δεσκάτης (Ε.Μ.Ο.Δ)

3. Γενικότερη λαογραφική προ- σέγγιση του δρώμενου (σε σχέση με την ιστορική συγκυρία, τη θρη- σκευτική και την εποχική εκδοχή).

Το έθιμο του ξεπροβοδίσματος της
Πασχαλιάς γινόταν την εποχή της
Τουρκοκρατίας και ήταν ο καλύτερος

τρόπος, με τον οποίο οι Δεσκατιώτες περνούσαν τα μηνύματα της λευτεριάς και της επανάστασης με τις αλληγορικές έννοιες των τραγουδιών και μάλιστα με την παρουσία των Ελλήνων. Αυτή η άποψη βασίζεται στη μελέτη των στίχων οι οποίοι εμπεριέχουν πολλά λαογραφικά στοιχεία της ζωής των Ελλήνων κατά την Τουρκοκρατία. Η αρχή του εθίμου και με ποια ακριβώς μορφή προϋπήρχε είναι πολύ δύσκολο να ερευνηθεί και να δοθούν παραπάνω στοιχεία. Είναι βέβαιο όμως ότι οι Δεσκατιώτες, όπως και κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής τραγουδούσαν πασχαλιάτικα τραγούδια και σχημάτιζαν την Αντρομάνα παρουσία των Τούρκων. Οι αναφορές σε Τούρκους κυρίως αξιωματούχους είναι πολλές στα τραγούδια. Ενώ κατά μια άλλη εκδοχή συμβολίζει επίσης και την νέα εποχή που ξαναγεννιούνται όλα, όπως ανέμεναν το ίδιο οι σκλαβωμένοι Έλληνες να ξαναγίνει με την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι είναι συνέχεια αρχαίου αναβλαστικού εθίμου - ανοιξιάτικης αναγέννησης, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι εκφράζονται με τελετουργικό τρόπο (τις ημέρες του Πάσχα) και θαυμάζουν την αναγέννηση της φύσης μέσα από τραγούδια και χορούς. Πρόκειται για συνδυασμό χριστιανικού και φυσιολατρικού εθίμου, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των εθίμων από τον σημαντικό λαογράφο Δημήτριο Λουκάτο (1985). Τόσο τα Πασχαλόγιορτα όσο και η Αντρομάνα ανήκουν στις εκδηλώσεις που γίνονται μέσα στο χρόνο και σχετίζονται με τις τέσσερις μεταβατικές φάσεις της κάθε

κοινότητας. Σύμφωνα με τον Λουκάτο (1960) πρόκειται για *“τέσσερις κλασικού τύπου αφορμές για χορό όπως ο γάμος...οι εορτές Χριστουγέννα, Απόκριες και Πάσχα”* (σελ. 45-50).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όλα εκείνα τα δρώμενα που αφορούν κρίσιμες και συγκεκριμένες φάσεις του χρόνου (δρώμενα στον κύκλο του έτους), όπως το ξύπνημα της βλάστησης κατά την άνοιξη στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το έθιμο της Αντρομάνας. Η πίστη στην ύπαρξη έξωανθρώπων δυνάμεων που βρίσκονται εκείνες τις μέρες στη γη, σε συνδυασμό με τη νεκρολατρεία, βρίσκεται στο υπόβαθρο των παραστατικών αυτών εθίμων, ενώ επιφανειακά κυριαρχεί ένας υλικός τόνος που εκδηλώνεται με φαγοπότη και ζωντανία (Ζωγράφου, 2003).

Η «Ανδρομάνα», σύμφωνα με τη θρησκευτική παράδοση, συμβολίζει την Παναγία, που παρότι αυτές τις ημέρες σωριάστηκε από τον πόνο, διατήρησε μέσα της την ανδρεία. Δεν είναι άλλωστε ορθό να μην συσχετιστεί η ημέρα που γίνεται το έθιμο με το ίδιο το έθιμο. Είναι η μέρα γιορτής για την Παναγία, Παρασκευή της Ζωοδόχου Πηγής, σημαντική εορτή για τους Χριστιανούς.

Από άλλη οπτική γωνία υποστηρίζεται το εξής: τα έθιμα του Πάσχα υπερβαίνουν το θεολογικό νόημα της χριστιανικής γιορτής και ανάγονται σε ένα προηγούμενο σύστημα σκέψης (αρχαιότερου ιστορικά) και εξωτερικεύουν την ανθρώπινη προσπάθεια κατανόησης της κανονικότητας και περιοδικότητας της δημιουργίας της φύσης. Αυτό το νόημα εκφράστηκε

από τον λαό μέσα από δρώμενα που αναπαριστούν τον κύκλο της ζωής: "γέννηση-θάνατος-αναγέννηση" (Μερακλής, 1989). Το έθιμο που ερευνάται, όπως και άλλα παρόμοια έθιμα συνδέονται με το ξύπνημα της φύσης και το διώξιμο του χειμώνα (Μερακλής, 1982). Η περιοχή της Δεσκάτης είναι μια ορεινή περιοχή με πολύ βαρύ χειμώνα που κάνει τους κατοίκους της να αδημονούν για τον ερχομό της άνοιξης, την οποία περίμεναν ως λυτρώτρια εποχή για να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους και να βρουν τροφή για τους ίδιους και τα ζώα τους. Ο θρησκευτικός συμβολισμός της Ανάστασης του Χριστού επεκτείνεται και στην ανάσταση της φύσης και του ελληνικού γένους στην περιποίηση του δρώμενου της Αντρομάνας.

Κλείνοντας αυτήν την προσπάθεια μελέτης της "ΑΝΤΡΟΜΑΝΑΣ", την οποία επιχείρησα με μεγάλο σεβασμό στην παράδοση και στην επιστημονική προσέγγιση, προκύπτει ότι αυτό το δρώμενο συνδέεται με ζωντανές παραστάσεις πολλών συγκυριών που άλλαξαν στο πέρασμα του χρόνου, αλλά και με βιώματα της καθημερινότητας των σύγχρονων Δεσκατιωτών όλα αυτά τα χρόνια που η "Αντρομάνα" σχηματίζεται στην κεντρική πλατεία της Δεσκάτης μπροστά στους πολιούχους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ζωγράφου, Μ. (2003), *Ο χορός στην ελληνική παράδοση*. Αθήνα: εκδόσεις Art-work.

Θάνου, Α. (2006). *Χοροί και τραγούδια με την απουσία οργανικής συνοδείας*. Αθήνα: ΤΕΦΦΑ Πανεπιστημίου Αθηνών

Καρφής, Β. και Ζιάκα, Μ (2009). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην εκπαίδευση*. Θεσ/νικη: εκδόσεις Βιβλιοδιάπλους.

Κόντου Ι. (2016). *Οι χοροί στα Πασχαλόγια*. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.

Λουκάτος Δ. (1960), *Ο χορός στη λαογραφία*, Νέα Εστία, 67, 45-50.

Λουκάτος Δ. (1985), *Εισαγωγή στην Ελληνική λαογραφία*. Αθήνα:

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
Μερακλής Μ. (1982), *Έθιμα του Πάσχα*,

Επιστημονική σκέψη, 6.

Μερακλής Μ. (1989), *Λαογραφικά ζητήματα*. Αθήνα

Πετρίδης Θ. (1979), *Ο δίπαιτος χορός*, Πρακτικά Γ' Συμποσίου

Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου (σελ. 593-626). Θεσ/νίκη

Σούλη Ρ. (2003), εφημερίδα Ριζοσπάστης (Απρίλιος 2003)

Σπανός Κ. (1986), *Δημοτικά τραγούδια της Δεσκάτης*. Δεσκάτη: Ε.Μ.Ο.Δ.

Σπανός Κ. (1995), *Πρακτικά Ιστορικής και Λαογραφικής Ημερίδας Δεσκάτης: Ιστορικά της Δεσκάτης και της περιοχής της*. Δεσκάτη: Ε. Μ. Ο. Δ.

Τερζοπούλου, Μ. (2001). *Αναστάσιμη Λειτουργία της Άνοιξης*. Εφημερίδα Καθημερινή (1/4/2001)

Τσιπλακούλης Δ. (1995) Το δρώμενο του ξεπροβοδίσματος της Πασχαλιάς στη Δεσκάτη στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* (τεύχος 28).

Λάρισα: έκδοση Σπανού Κώστα

Τυροβολά, Β. (1994). *Ο χορός στα τρία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Rouhner, W. (1985). *Το λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατατζή.

Η ψυχαγωγία και η διασκέδαση στην παλιά Δεσκάτη

Γράφει ο Κώστας Χρυσάκης

Η χθεσινή ζωή δεν ήταν καλύτερη από τη σημερινή. Κι όσοι μιλάνε για τις παλιές καλές εποχές, δεν θυμούνται καλά. Οι παλιές εποχές είχαν φτώχεια, πείνα, δυστυχία, ανέχεια, καθημερινός αγώνας για την επιβίωση. Οι παλιές εποχές είχαν γυναίκες που γεννούσαν στα χωράφια, είχαν θανάτους από έναν απλό σκοληγκοειδίτη. Στη φύση όμως του ανθρώπου είναι να παραμερίζει τις κακές στιγμές και να αναπολεί τις καλές. Οι καλές λοιπόν στιγμές ήταν το αντίβαρο αυτής της μίζερης ζωής. Και οι καλές στιγμές ήταν αυτές που επικρατούσαν στη ζωή των ανθρώπων του λαού μας, όπως ακριβώς στα σενάρια των ελληνικών ταινιών στις οποίες πάντα επικρατούσε το καλό. Και το καλό στη χθεσινή ζωή του λαού μας ήταν η ψυχαγωγία και η διασκέδαση. Τα δύο αυτά στοιχεία κυριαρχούσαν στη ζωή των παππούδων μας, αφού προσπαθούσαν την κάθε στιγμή της ζωής τους να την κάνουν χαρούμενη. Κύριο στοιχείο της ψυχαγωγίας τους ήταν το τραγούδι. Από τότε που θα ξυπνούσε ο χθεσινός άνθρωπος μέχρι την ώρα που θα κοιμόταν τραγουδούσε. Τραγουδούσε καβάλα στο μουλάρι που τον πήγαινε στο χωράφι του, την ώρα που εργαζόταν κάτω από τις πιο δύσκολες συνθήκες, την ώρα που θερίζε:

«Ν' όλην τη νύχτα θέριζα μ' ένα φιλό τραγούδι

Κι ξύπνησα ινιά χουριά κι δέκα βιλαέτια,

κι ξύπνησα μια καλογριά 'που μέσα π' τον κιλί της.

Ρίχνει τον στρώμα σι μυριά κι παίρ' τον κουμπολόι,

Κι αρχίνησι να τραγουδά κι αρχίνησι να λέει:

Σύρτι χαρτιά μου στον καλό, βαργέλια

στα ουράνια.

Ιγώ θα 'πα να παντρωφτώ να πάρου παλικάρι».

Τραγουδούσαν όταν σκάλιζαν, όταν ξεφύλλιζαν το «καλαμπούκι», όταν τραγουδούσαν οι γυναίκες στον αργαλειό που ύφαιναν, στο λάκκο που έπλεναν τα σαΐσματα και τα «στράνια», έπαιζαν και φλογέρα οι τζιομπαναραίοι, όταν έβροσκαν τ' αρνιά και τα γίδια. Αυτά τα τραγούδια ήταν ένα βάλασμα στις δύσκολες συνθήκες της ζωής των παππούδων μας. Το τραγούδι τους συντρόφευε σ' όλη τους τη ζωή. Από τότε που θα γεννιόταν και θ' άκουγαν το πρώτο νανούρισμα, μέχρι την ώρα που θα πέθαιναν και θα τους τραγουδούσαν τα μοιρολόγια. Και απ' όλο αυτό τον κύκλο της ζωής, η δεσκατιώτικη μούσα έχει να επιδείξει υπέροχα δείγματα μουσικής και ποιητικής δημιουργίας.

Από τη βρεφική ηλικία άρχιζε η διασκέδαση του παλιού Δεσκατιώτη, όταν η μάνα κι η γιαγιά χόρευαν στα γόνατά τους το μωρό και του τραγουδούσαν διάφορα δίστιχα. Σιγά σιγά, μεγαλώνοντας τα παιδιά έπαιζαν με διάφορα παιχνίδια. Σήμερα τα παιδιά βρίσκουν έτοιμα παιχνίδια στα καταστήματα. Τότε όμως, αναγκάζονταν να τα φτιάξουν μόνοι τους με τα φτωχά μέσα της εποχής. Έτσι τα κουρέλια που περίσσευαν από τον αργαλειό της μάνας γίνονταν κούκλες, ενώ το σκουριασμένο στεφάνι απ' τα βαρέλια γινόταν κι αυτό παιχνίδι, που το κυλούσαν στα σοκάκια. Ακόμα κι η φούσκα από το σφαγμένο γουρούνι γινόταν μπάλα, αφού παραγεμιζόταν με καλαμπόκι.

Τι να πρωτοθυμηθεί κανένας από τα παιχνίδια που παίζονταν από τα παιδιά της παλιάς Δεσκάτης! Μέχρι κι η

δική μας γενιά έπαιξε την «τσιολίκα», τη «σκρόφα», τους «κλέφτες», την «τυφλουπανίτσα», το «πεταλάκι», τα «μήλα» και τα «φλιούργια», τα «σκλαβάκια», τη «μακριά γουμάρα», την «τριώτα» (τριάρα και εννιάρα). Μέχρι και η δική μας η γενιά έζησε τον αντίποδα της παιδικής φιλίας, τον πετροπόλεμο. Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι πέτρες ανάμεσα στα Κοϊούλια και στα Σαντοβνά έπεφταν βροχή. Φυσικά, όσο μεγάλωναν τα παιδιά, άλλο τόσο και σοβάρευαν με την υπόδειξη των γονέων τους. Τα κορίτσια ιδίως έπρεπε από την ηλικία των δώδεκα ετών να σοβαρευτούν. Έπρεπε ν' αρχίσουν να μαθαίνουν «να φουκαλούν, να ζ'μών, κι να φκιάν' κάνα φαϊ». Έπρεπε να πάρουν το κέντημα στο χέρι τους και ν' αφήσουν τα παιδιαρίσματα. Θα έβγαιναν βέβαια το απόγευμα της Κυριακής στο χοροστάσι, θα έπαιζαν τα καλογράκια και θα πιάνονταν στο χορό. Έτσι, θα 'βρισκαν το γαμπρό να τους «ζητήξει» και θα βγαζαν και τη μάνα ασπροπορόσωπη στην πεθερά. Σταματούσαν, λοιπόν, τα παιχνίδια από εκείνη την ηλικία. Το πολύ - πολύ να έφτιαχναν καμιά κούνια με το φόρτωμα απ' το σαμάρι και να κουνιόντουσαν. Τα αγόρια συνέχιζαν και σε μεγαλύτερη ηλικία να παίζουν, μόνο, που τα παιχνίδια τους γίνονταν πιο «ανδροπρεπή». Έπαιζαν για παράδειγμα το «ζιμι» ή τα σκαμνάκια.

Η ψυχαγωγία των παιδιών δεν προερχόταν μόνο από τα παιχνίδια. Τις ατέλειωτες, κυρίως, χειμωνιάτικες νύχτες οι παππούδες κι οι γιαγιάδες μάζευαν τα εγγόνια τους γύρω από το τζάκι στην παραστιά και τους έλεγαν τα δεσκατιώτικα παραμύθια. Στα παραμύθια αυτά, κυριαρχούσε η πονηριά της κυρα - Μάρως της αλεπούς και η μπουνταλοσύνη του λύκου του κυρ - Νικόλα. Δηγούνταν ακόμα οι παππούδες κι οι γιαγιάδες ιστορίες για διάφορους Αγίους, για τον Αι- Γιώργη με το δράκο, για τον Άγιου Κουσαντίνου, που έσωσε τη Δεσκάτη βρέχοντας τα κανόνια των Τούρκων,

για την Αγία Βαρβάρα, που ζεμάτισε τον κακό βασιλιά, για τον Κοσμά τον Αιτωλό, το «Διδάχο» με τις προφητείες του. Και όταν τέλειωναν τα παραμύθια κι οι ιστορίες, άρχιζαν τα αινίγματα Δεσκατιώτικης έμπνευσης. «Πααίνου σ' ένα σπίτι. Κι βρίσκου ένα αντρούνου, μια χουρχουβάλα κι ένα χουρχούβαλου, ένα κουκουτσέλι κι μια πλακίδα. Ποιο σπίτ' είναι;». Και πάσχιζαν όλοι να βρουνε αυτό το σπίτι. Και μετά οι παππούδες έλεγαν προσευχές στα εγγόνια τους ή παροιμίες και μ' αυτό τον τρόπο η προφορική παράδοση μεταλαμπαδεύονταν από γενιά σε γενιά. Στο τέλος έτρωγαν και τη «λιγδουπάπαρα».

Οι μεγάλοι Δεσκατιώτες είχαν κι αυτοί τη δική τους διασκέδαση και ψυχαγωγία. Η πιο απλή μορφή ήταν πάντα η απροειδοποίητη επίσκεψη ενός ζευγαριού σ' ένα άλλο ή μιας γυναίκας σε μια άλλη. Και αναφέρω απροειδοποίητη, γιατί τον παλιό καιρό όλα τα σπίτια ήταν ανοιχτά. Οι πόρτες ποτέ δεν έκλειναν κι ήταν στη διάθεση του γείτονα, του συγγενή και του φίλου. Υπήρχαν όμως και οι συγκεντρώσεις σε σπίτια, πολλών αντρογύνων, οι οποίες γίνονταν τη νύχτα και μετά από συνεννόηση. Ο λόγος για τα γνωστά «νυχτέρια». Ο νοικοκύρης του σπιτιού που θα γινόταν το νυχτέρι, φρόντιζε να καίει στο τζάκι ένα χοντρό «γκτζιούπι», ενώ η νοικοκυρά ετοίμαζε εδέσματα εκείνου του καιρού, όπως κασιάτα, καλαμπόκι βρασμένο, πίτες με λίπα, πιπεριές και τουρσί απ' την «κάδη» και λαγγίτες. Λαγγίτες σπάνια ετοίμαζαν, γιατί η ξάχαρη ήταν δυσεύρετη και ακριβή. Οι γυναίκες είχαν μαζί τους τη ρόκα και το τσιρέπι, τα απαραίτητα εργόχειρά τους. Τα αστεία και τα ανέκδοτα στα νυχτέρια περισσεύαν μαζί με το δεσκατιώτικο χιούμορ. Αργότερα το έριχναν και στο τραγούδι.

«Νως την πόλη κι αν επήγα κι ως τα Γιάννινα

Σαν τσ' Τσιαρούνας του κουρίτσι δεν αλόιασα

*Πάσα Κυριακή ν' αλλάζει να στουλί-
ζιτι*

*Και στη σκάλα π' ανεβαίνει να γαλί-
ζιτι.*

*Κι ου Μιμέταγας διαβαίνει κι την λói-
ασι*

*Πέντι προυξιντάδης στέλει στην Τσιαρ-
σίνινα*

*Του κουρίτσι να μας δώσει στον Μι-
μέταγα*

*-Πέντι φόνι θε να γένουν μπρος
στην πόρτα μου*

*του κουρίτσι δεν του δίνου στον Μι-
μέταγα.*

*Του κουρίτσι αντιλουήθη κι απ' τον
αργαλειό:*

*-Σώπα, σώπα μωρέ μάνα, μη ντρου-
πιάζις*

*Του Μιμέταγα θα πάρου ιγώ τουν
αγαπώ».*

Ένα άλλο είδος νυχτεριού ήταν κι εκείνο που έκαναν τα ελεύθερα κορίτσια. Αυτά μαζεύονταν σ' ένα σπίτι ετοιμάζαν τα εδέσματα, έτρωγαν, χόρευαν και τραγουδούσαν. Οι νέοι εκείνου του καιρού προσπαθούσαν έξω από το σπίτι να τις χαλάσουν το νυχτέρι με διάφορα τεχνάσματα. Άλλοτε πετύχαιναν το σκοπό τους, άλλοτε όχι. Δημιουργούνταν χίλιες δυο αστείες καταστάσεις, πολλές από τις οποίες έμειναν στην ιστορία του δεσκατιώτικου χιούμορ. Εκτός από τα χειμωνιάτικα νυχτέρια οι Δεσκατιώτες είχαν και τα καλοκαιρινά, αφού πολλές καλύβες μαζεύονταν σε μια και περνούσαν ευχάριστα την ώρα. Για να γελάσουν μέχρι και «αρίτσιο» έβαζαν να χορεύει χτυπώντας ένα ντενεκέ. Μεγάλη κοινωνική εκδήλωση ήταν και οι χοροί στα χοροστάσια. Εκεί τις Κυριακές και τις γιορτές γίνονταν χοροί, στους οποίους τραγουδιόνταν και χορεύονταν τα παλιά δεσκατιώτικα τραγούδια. Αντιχούσε ο τόπος από τις φωνές των ανθρώπων εκείνου του καιρού που τραγουδούσαν με μοναδικό παραδοσιακό τρόπο. Γίνονταν πολλές δίπλες στο χορό. Το τραγούδι

το έπαιρνε συνήθως πρώτα ένα μέρος των χορευτών και στίχο - στίχο το επαναλάμβανε το άλλο μέρος. Στους χορούς αυτούς γίνονταν και το νυφοδιάλεγμα είτε από τις μανάδες των αγοριών είτε από τα ίδια τ' αγόρια. Οι νέοι δεν πολυσυμμετείχαν στο χορό κι έπαιζαν διάφορα παιχνίδια κυρίως τα σκαμνάκια. Και βέβαια οι παλιοί Δεσκατιώτες δεν χόρευαν μόνο στα χοροστάσια αλλά σε κάθε ευκαιρία που τους δινόταν. Πολλές γυναίκες, ηλικιωμένες κυρίως, που δεν χόρευαν, καθόντουσαν στην άκρη και σχολίαζαν πρόσωπα και καταστάσεις. Πραγματοποιούσαν το περιβόητο «μντζιλίσι». Το μντζιλίσι συνεχιζόταν και στη ρούγα. Εκεί όποιος τύχαινε και περνούσε από μπροστά τους τον περνούσαν από δέκα κόσκινα. Ποιός είναι, πού πάει, τι κάνει, τι πατέρα και μάνα έχει; κ.λ.π.

Η εκκλησία για τους παλιούς αλλά και για τους τωρινούς Δεσκατιώτες, δεν ήταν τόσο χώρος περισυλλογής και προσευχής, αλλά χώρος ψυχαγωγίας. Γι' αυτό και τον εκκλησιασμό μπορούμε να τον εντάξουμε στον τομέα της ψυχαγωγίας. Σ' αυτό το είδος ψυχαγωγίας μπορούμε να εντάξουμε και τα θρησκευτικά πανηγύρια που δεν ήταν και λίγα, αφού υπάρχουν πάμπολλα ξωκλήσια. Στα ξωκλήσια ιδίως που απείχαν αρκετά από τη Δεσκάτη, τα πανηγύρια ήταν λαμπρά. Από το απόγευμα της προηγούμενης, οι προσκυνητές έπαιρναν τα σαΐσματα και τα φόρτωναν στα ζώα. Ξεκινούσαν για το ξωκλήσι που γιόρταζε παρέες - παρέες. Όταν έφταναν, θα έστρωναν στο ύπαιθρο, θα παρακολουθούσαν τον εσπερινό, θα έτρωγαν από το «βακούφκο» το φαγητό κι ύστερα θα χόρευαν όλη νύχτα. Όλοι θα κοιμούνταν στο ύπαιθρο, κάτι πολύ συνηθισμένο εκείνα τα χρόνια. Στα πανηγύρια χορεύονταν όλοι οι παλιοί δεσκατιώτικοι χοροί όπως, το μπρεράτι, το τσάμικο, ο νουμπέτης, το συρτό στα τρία, ο καρπατάκης κ.α. Την επόμενη, ανήμερα της γιορτής του Αγίου, λίγοι

έμεναν για να παρακολουθήσουν τη λειτουργία, αφού τους περίμεναν δουλειές. Οι προσκυνητές μετά τη Θεία λειτουργία, έτρωγαν πάλι από το φαγητό της Εκκλησίας. Όλη σχεδόν η παράδοση και φυσικά η ψυχαγωγία και η διασκέδαση, είχε σχέση με το εορτολόγιο της εκκλησίας. Έτσι σε κάθε θρησκευτική γιορτή, πραγματοποιούνταν και τα ανάλογα έθιμα, πρώτης τάξεως ευκαιρία για τους παππούδες μας να διασκεδάσουν.

Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς! Τα κόλιαντα που λέγονταν και από μεγάλους και που ήταν πραγματικό πανηγύρι, τα ρουγκατσιάρια των Φώτων, τα καρναβάλια της Αποκριάς, τα δρώμενα των Βαΐων και του Λαζάρου με τους πρωτότυπους χορούς τους! Να θυμηθούμε τους χορούς της Πασχαλιάς και την Αντρομάννα! Να θυμηθούμε τις τελετουργίες της Πρωτομαγιάς, που είχαν τη ρίζα τους στα αρχαία Ανθεστήρια, το πανηγύρι του Αγίου Κωνσταντίνου με το παζάρι, τον Κλήδονα στις 24 Ιουνίου, τα πανηγύρια που προαναφέραμε! Η μήπως πρέπει να θυμηθούμε τις ονομαστικές γιορτές. Ά, εδώ πια γινόταν πανζουρλισμός. Τα σπίτια που γιόρταζαν δέχονταν πάμπολλους επισκέπτες, φίλους, γείτονες, συγγενείς ακόμα και αγνώστους. Κι ήταν μια ευκαιρία οι γιορτές για να σιμίζουν οι Δεσκατιώτες και να ανανεώσουν τον κοινωνικό τους δεσμό. Οι επισκέπτες, στις γιορτές πήγαιναν όλοι μαζί στο σπίτι του εορτάζοντα, ενώ προηγούνταν συνήθως τα όργανα. Στο σπίτι κερνούσαν ρακί και κρασί τους άντρες μέντα τις γυναίκες, μεζέδες και λουκούμι, ενώ στα μεταπολεμικά χρόνια καθιερώθηκε το πιτιφούρι. Τα τραγούδια προς τον εορτάζοντα έδιναν κι έπαιρναν και κατέληγαν στο χορό. Μ' αυτό τον τρόπο περνούσαν οι επισκέπτες από πολλά σπίτια, ακόμα και ανθρώπων με τους οποίους δεν διατηρούσαν ιδιαίτερες σχέσεις. Όμως τα σπίτια ήταν πάντα ανοιχτά, πόσο μάλλον

την ημέρα που γιόρταζε κάποιος.

Ιδιαίτερη διασκέδαση γινόταν και στους αρραβώνες και στους γάμους και πολλές φορές και στα βαφτίσια. Ο γάμος κρατούσε πολλές ημέρες κι έπαιρνε το χαρακτήρα κοινωνικής εκδήλωσης. Τα έθιμα σ' όλη τη διάρκεια του γάμου αλλά και μετά απ' αυτόν, τα τραγούδια που λέγονταν και οι χοροί που χορεύονταν, έδιναν την ευκαιρία στους καλεσμένους να διασκεδάσουν με την ψυχή τους. Τα γλέντια γίνονταν πάντα στα σπίτια, στις αυλές, αν ήταν καλοκαιρία, στον καλό τον οντά, αν ήταν χειμώνας. Κι αν ήταν δίπατο το σπίτι πήγαιναν στο κελάρι κι έβαζαν κάτω από τα σανίδια του δωματίου που γινόταν το γλέντι ενισχυτικά «μπαϊαντάργια» για να μην πέσει το δάπεδο από τον πολύ χορό.

Αυτές κατά κύριο λόγο ήταν μερικές από τις παραδοσιακές μεθόδους ψυχαγωγίας και διασκέδασης των παλιών Δεσκατιωτών. Όμως η ζωή προχωρά και μαζί της αλλάζουν και οι τρόποι ψυχαγωγίας και διασκέδασης. Κάτι τέτοιο συνέβη και στη Δεσκάτη. Από την πολεμική ακόμα εποχή ήρθαν στον τόπο μας τα πρώτα γραμμόφωνα. Τα μηχανήματα αυτά προκάλεσαν τον ενθουσιασμό αλλά και την περιέργεια. Πώς τραγουδάει ένα κουτί; Θαύμαζαν όλοι ακούγοντας στα γραμμόφωνα τα βαλς, τα φοξ - τροτ, τα σουίγκ κι άλλα τραγούδια της εποχής. Σιγά σιγά τα γραμμόφωνα αντικαθιστούσαν τις παραδοσιακές ορχήστρες, αλλά και τα στόματα των ανθρώπων που σταμάτησαν να τραγουδάνε κι άρχισαν πλέον να ακούνε. Κι άκουγαν ξένες μελωδίες και τις ενστερνίζονταν. Από τότε άρχισε η μουσική αλλοτρίωση. Το ίδιο συνέβη, σε μεγαλύτερο βαθμό, μεταπολεμικά με τα πικάπ. Κυρίως τη δεκαετία του εξήντα η Δεσκάτη πλημμύρισε από πικάπ. Τα πικάπ ήταν εκείνα που εξοστράκισαν την παραδοσιακή ορχήστρα από τα γλέντια, από τους αρραβώνες και τους γάμους, στα-

μάτησαν τους δεσκατιώτικους χορούς, επέβαλαν τα μάμπο και τα τσιφτετέλια κι αντικατέστησαν τα υπέροχα γαμήλια τραγούδια με ηλίθια στιχο-τραγουδιστικά κατασκευάσματα του τύπου:

«Ντίρι- ντίρι-ντίρι-ντίρι

Ο χορός του Ησαΐα

Γρήγορα ο θησαυρός μου

Θα 'ναι δίπλα μου κυρία».

Μεταπολεμικά όμως, είχαμε και την εισβολή στη διασκέδαση και την ψυχαγωγία, του ραδιοφώνου. Διαμορφωμένο με στρεβλό τρόπο το ραδιοφωνικό πρόγραμμα, αντί να μορφώνει και να ψυχαγωγεί σωστά, αποχαύνωνε με τις χαζοεκπομπές και την προπαγάνδα του. Και φυσικά ούτε οι Δεσκατιώτες ξέφυγαν από τον κανόνα. Στους άντρες απευθύνονταν οι εκπομπές της Χωροφυλακής, της Αγροφυλακής, της Πυροσβεστικής, των πολεμικών αναμνήσεων, ενώ στις γυναίκες οι ραδιοφωνικές σαπουνόπερες όπως «Το σπίτι των ανέμων», «Μείνε κοντά μου αγαπημένη» ή «Ένα κορίτσι αλλιώτικο απ' τ' άλλα». Αλλά και η μουσική που εκπέμπονταν απ' το ραδιόφωνο καμιά σχέση δεν είχε με την ελληνική πραγματικότητα. Τα «ράδιο» σταμάτησαν το τραγούδι της γυναίκας στον αργαλειό, τη φλογέρα του τσοπάνου. Σταμάτησαν στα νυχτέρια οι Δεσκατιώτες να τραγουδάνε κι άκουγαν το ραδιοφωνικό σταθμό Φωκίδος ή Αμαλιάδος. Και φυσικά το κακό ολοκληρώθηκε με την τηλεόραση που πρωτοεμφανίστηκε στη Δεσκάτη το 1968 - 1969. Αιόκη στη Δεσκάτη με την τηλεόραση. Αλίμονο σε κείνον το νοικοκύρη που θα «περνούσε» τηλεόραση στο σπίτι του.

Κάθε βράδυ το σπίτι του ήταν κινηματογράφος χωρίς εισιτήριο. Στα καφενεία επικρατούσε άκρα του τάφου σιωπή, αφού οι θαμώνες από την ώρα που θα πήγαιναν στο καφενείο μέχρι την ώρα που θα έφευγαν παρακολουθούσαν τηλεόραση με γουρλωμένα μάτια. Πληγή για τους καφεενιάρχες ήταν τα παιδιά, που στην προσπάθειά τους να δουν τον

Καραγκιόζη του Σπαθάρη ή το κουκλοθέατρο με τον Κλούβιο και τη Σουβλίτσα, δέχονταν κανάτες με νερό, αφού αλλιώς δεν έφευγαν από το καφενείο.

Εκτός από την τηλεόραση στη Δεσκάτη, είχαμε και την εισβολή του κινηματογράφου. Ο στρατιωτικός κινηματογράφος πραγματοποιούσε τις προβολές του κυρίως στην κεντρική πλατεία με φόντο τον τοίχο του Αγίου Κωνσταντίνου. Προβάλλονταν στρατιωτικά επίκαιρα και παλιές Ελληνικές ταινίες. Συναγερμός στη Δεσκάτη, αδιαχώρητο στην πλατεία. Όμως εκτός από τον στρατιωτικό κινηματογράφο είχαμε και τον ιδιωτικό. Θυμάμαι, μικρός ακόμα, το αυτοκίνητο του Γιάννη του Μπλιάγκα, να γυρνάει στους δρόμους της Δεσκάτης και να φωνάζει: «Προσοχή - προσοχή! Σήμερα, ο κινηματογράφος «REX» προβάλλει την ταινία «Τα δάκρυα μου είναι καυτά». Και φυσικά, οι νέοι της Δεσκάτης έβλεπαν στο σινεμά κόσμους παραδεισένιους, τους οποίους ονειρεύονταν κάποτε να αποκτήσουν.

Ένα φαινόμενο μαζικής ψυχαγωγίας στη Δεσκάτη που αντικατέστησε τους χορούς στα χοροστάσια ήταν και η περιφημη «βόλτα». Ώρες ατέλειωτες οι μανάδες κι οι πατεράδες μας, φορώντας τα καλά τους, περνούσαν στον κεντρικό δρόμο πάνω - κάτω, πάνω - κάτω, αλλά κι ως τα Λειβαδούλια κι από εκεί ως τον Κουσλά, ξεφεύγοντας, έστω και μ' αυτό τον τρόπο, από την καθημερινή μιζέρια της ζωής. Διάλειμμα στο περπάτημα της βόλτας τα καφενεία για λεμονάδα και τα ζαχαροπλαστεία του Κάκα και του Μιχίδη για ριζόγαλο ή πουτίγκα.

Πολλά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε για την ψυχαγωγία και τη διασκέδαση στην παλιά Δεσκάτη. Επιγραμματικά αναφέραμε λίγα στοιχεία, τα οποία δεν πρέπει να αποτελέσουν μόνο μία νοσταλγική αναπόληση του χθες, αλλά μία αφορμή για παραπέρα μελέτη της λαογραφίας του τόπου μας.

Συνέντευξη του Κώστα Σπανού, εκδότη του Θεσσαλικού Ημερολογίου και ερευνητή τοπικής ιστορίας

Επιμέλεια: Χρυσούλα Σωτήρη, πρόεδρος του Ε.Μ.Ο.Δ.

Πάνω από 50 χρόνια ο εκπαιδευτικός κ. Κώστας Σπανός συμβάλλει τα μέγιστα για την ανάδειξη και μελέτη της τοπικής ιστορίας μέσα από την έκδοση του περιοδικού «Θεσσαλικό Ημερολόγιο». Γεννήθηκε το 1943 στη Δεσκάτη και ζει με την οικογένειά του στη Λάρισα. Ξεκίνησε να ασχολείται με την ιστορία της Θεσσαλίας και της Δεσκάτης από το 1966 ερευνώντας πολλά αρχεία. Πλούσιο και ποικίλο το έργο του κ. Σπανού, αφού έχει δημοσιεύσει έως σήμερα 685 άρθρα και μελέτες και έχει συμμετάσχει σε 185 συνέδρια και ημερίδες.

Έχει επίσης εκδώσει 17 βιβλία όπως επίσης και μία Γεωγραφία της Θεσσαλίας του 1817, από τα χειρόγραφα του Ιωάννη Λογιωτάτου Λαρισαίου. Από το 1980 εκδίδει στη Λάρισα το ιστορικό περιοδικό «Θεσσαλικό Ημερολόγιο», το οποίο έχει συμπληρώσει έως τώρα 87 τόμους. Για την πολυετή του προσφορά βραβεύθηκε το 2000 από την Ακαδημία Αθηνών.

«Κύριε Σпанέ, είναι μεγάλη τιμή και χαρά για μένα να συνομιλώ μαζί σας και νιώθω υπερηφάνεια που έχουμε κοινό τόπο καταγωγής! Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με μία αναπόληση των παιδικών σας χρόνων, τα οποία ζήσατε στη Δεσκάτη. Ήταν όμορφα; Τα θυμάστε με χαμόγελο; Ποιες ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπισατε ως παιδί και μαθητής στην κοινωνία της Δεσκάτης»;

Κυρία Σωτήρη,
Χαίρομαι, ιδιαιτέρως, που μου

δίνεται η ευκαιρία να θυμηθώ τα παιδικά μου χρόνια στη Δεσκάτη. Άρχισα να φοιτώ στο Δημοτικό το 1949, αμέσως μετά τη λήξη του Εμφυλίου. Υπήρχε μεγάλη φτώχεια στη Δεσκάτη. Το πρωί μάς έδιναν ένα ποτήρι γάλα και λίγο τυρί, σε ένα εγκαταλελειμμένο μαγαζί, δίπλα στην πλατεία. Τα ρούχα μας δεν ήταν ακριβά, πάντα όμως ήταν καθαρά, και για τσάντα είχαμε ένα υφαντό σακούλι, όπου τοποθετούσαμε το αναγνωστικό, το μοναδικό βιβλίο το οποίο μάς έδινε το σχολείο, την πλάκα με το κον-

δύλι, στην πρώτη τάξη, ένα τετράδιο και ένα μολύβι. Για αίθουσες, το σχολείο μας χρησιμοποιούσε διάφορα δωμάτια και τα εκκλησιαστικά καταστήματα της πλατείας. Συχνά, βγαίναμε στη γειτονιά κρατώντας μία φέτα ψωμί με ζάχαρη και σταγόνες λαδιού ή λίγο τυρί. Αν τρώγαμε πολύ, μας προειδοποιούσε η γιαγιά ότι θα τρυνήσει το κεφάλι. Αν ζητούσαμε ψωμί το ηλιοβασίλεμα, μας έλεγε ότι, αν φάμε τέτοια ώρα, θα πεθάνει η μητέρα μας! Παρ' όλα αυτά, όλα τα παιδιά ήμασταν χαρούμενα. Παίζαμε στα διαλείμματα, το απόγευμα στις γειτονιές, μαλώναμε και φιλιώναμε σύντομα. Τα αισθήματά μας ήταν αγνά και η χαρά μας μεγάλη.

«Θα θέλατε να μου πείτε κάποια βιογραφικά στοιχεία; Για παράδειγμα για την οικογένειά σας, τις σπουδές σας, την επαγγελματική σας πορεία κ.α.».

Ήμουν ο πρωτότοκος των 5 παιδιών της πατρικής οικογένειας. Το καλοκαίρι πηγαίναμε στο Διασελάκι, όπου είχαμε τα χωράφια και το μαντρί των γιδοπροβάτων μας. Ο θερισμός γινόταν με το χέρι. Στην ηλικία των 12 ετών, θέριζα στα χωράφια με τους γονείς μου, κουβαλούσα στο αλώνι τα δεμάτια, καθόμουν στη δοκάνη, όταν αλωνίζαμε, φύλαγα τα μανάρια το απόβραδο για να βοσκήσουν. Κουραζόμουν πολύ και γι' αυτό, όταν

άνοιγαν τα σχολεία, αισθανόμουν ανακούφιση. Όταν τελείωσα το Δημοτικό, ο πατέρας μου ήθελε να αναλάβω τη βοσκή του κοπαδιού μας. Επειδή, όμως, ήμουν αδύνατος, πείσθηκε από τη γιαγιά και τη μητέρα μου να πάω στο Γυμνάσιο, μολονότι τα οικονομικά της οικογένειας δεν ήταν καλά για να πληρώνουμε τους ιδιώτες καθηγητές τους οποίους προσλάμβανε ο σύλλογος των γονέων, καθώς είχαμε μόνο έναν διορισμένο καθηγητή (μέχρι το 1960), τον θεολόγο Χρήστο Λιόλιο.

Ονειρευόμουν να γίνω φιλόλογος, διότι αγαπούσα ιδιαίτερα την Ιστορία. Δυστυχώς, όμως, τα οικονομικά της οικογένειας δεν ήταν ανθηρά. Έτσι συμβιβάστηκα και έδωσα εξετάσεις στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Θεσσαλονίκης, όπου σπούδασα τη διετία 1962-1964. Μετά τη στρατιωτική θητεία μου, το 1965 διορίστηκα αναπληρωτής δάσκαλος σε ένα μικρό χωριό της Ελασσόνας και το φθινόπωρο του 1966 διορίστηκα κανονικά στον νομό της Ευρυτανίας. Το 1970, παντρεύτηκα τη Δεσκατιώτισσα Κυβέλη Γκούντα με την οποία αποκτήσαμε δύο γιους. Το 1974, μετατέθηκα στον νομό της Λάρισας και από το 1982 ζω μονίμως, με την οικογένειά μου, στη Λάρισα.

«Οι σπουδές σας και η παιδαγωγική σας πορεία είχαν σχέση με την πολύχρονη και επιτυχη-

μένη πορεία σας στον χώρο της έρευνας στην τοπική ιστορία και την έκδοση του Θεσσαλικού Ημερολογίου; Τί σας ώθησε να ασχοληθείτε με την έρευνα στην τοπική ιστορία αξιοποιώντας τεκμήρια και πηγές τεράστιας αρχειακής αξίας»;

Ως μαθητής του Γυμνασίου, δανειζόμουν ιστορικά, κυρίως, βιβλία από τη μικρή βιβλιοθήκη του ΕΜΟΔ, τον οποίο είχε ιδρύσει τότε ο γιατρός Αλ. Καλτσιούνης. Κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στη Θεσσαλονίκη, συνέχισα να διαβάζω ιστορικά βιβλία και περιοδικά, αγοράζοντας κάποια. Τη μοναξιά της Ευρυτανίας την καταπολέμησα με το διάβασμα. Έγινα συνδρομητής σε πολλά περιοδικά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Η έρευνά μου, πολλά καλοκαίρια στην Εθνική Βιβλιοθήκη, μου έδωσε τη δυνατότητα να ετοιμάσω αρκετά ιστορικά άρθρα τα οποία δημοσίευσα στο Μακεδονικό Ημερολόγιο και στα Μακεδονικά. Στο περιοδικό Θεσσαλική Εστία της Λάρισας, άρχισα να δημοσιεύω άρθρα ιστορικού ενδιαφέροντος και ποιήματα, όπως και στη Νέα Εστία, το κορυφαίο λογοτεχνικό περιοδικό και το 1974 εξέδωσα μία μικρή ποιητική συλλογή. Πολύ ενωρίς, είχα την επιθυμία να μάθω πότε ιδρύθηκε η Δεσκάτη και τι σημαίνει το όνομά της.

Για την ιστορία της Δεσκάτης, δεν υπήρχε κάτι γνωστό. Η ερμη-

νεία του ονόματός της (Δες κάτι=Δεσκάτη) φαινόταν απλοϊκή και χωρίς νόημα. Έπρεπε, λοιπόν, να βρεθεί η πραγματική, η πειστική, ερμηνεία του τοπωνυμίου. Προκάλεσα διάλογο στην εφημερίδα Δεσκάτη του Συλλόγου μας της Λάρισας και ακούσθηκαν διάφορες απόψεις, με κυριότερη του Αντ. Μπουσμπούκη: είναι βλάχικο τοπωνύμιο και σημαίνει σχισμένος τόπος. Η δημοσίευση της οθωμανικής απογραφής του 1454/145, όπου το χωριό μας αναφέρεται ως Ντισκάτ, μας έδωσε τον αρχικό τύπο του τοπωνυμίου, ο οποίος αναφέρεται και στους κώδικες των Μετεώρων. Η αγάπη, λοιπόν, για τον γενέθλιο τόπο και του τόπου όπου ζω, με ώθησαν να ασχοληθώ με την τοπική Ιστορία, αξιοποιώντας τον πλούτο των αρχειακών πηγών.

«Είναι αναμφισβήτητα σημαντική η παρακαταθήκη που αφήνει το Θεσσαλικό Ημερολόγιο! Μπορείτε να μου πείτε πώς ξεκίνησε, ποιος ήταν ο αρχικός σκοπός, αν στην πορεία άλλαξε η στοχοθεσία και αν υπήρξαν δυσκολίες στο έργο σας»;

Από τη συνεχή έρευνα απέκτησα πολλά έγγραφα και έγραψα πολλά άρθρα. Τα διάφορα περιοδικά του Θεσσαλικού χώρου, λόγω του μικρού αριθμού των σελίδων τους, αδυνατούσαν να φιλοξενήσουν τα πολυσέλιδα άρθρα μου. Μετά από

ώριμη σκέψη, αποφάσισα να εκδώσω ένα καθαρά ιστορικό περιοδικό, το οποίο ονόμασα Θεσσαλικό Ημερολόγιο για να καλύπτει θέματα και των 4 νομών της Θεσσαλίας. Το 1980, κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος και την άνοιξη του 2025 ο 87ος. Η πορεία του θεωρείται επιτυχής και γι' αυτό, το περιοδικό και ο εκδότης του τιμήθηκαν, το 2000, από την Ακαδημία Αθηνών. Στις σελίδες του, έχουν δημοσιευθεί, μεταφρασμένα, από φίλους και συνεργάτες πολλά περιγηγνητικά κείμενα για τη Θεσσαλία, ιστορικά άρθρα πανεπιστημιακών, και αρχαιολόγων, Ελλήνων και ξένων. Ο σκοπός της έκδοσης παραμένει πάντα ο ίδιος: η προβολή της Ιστορίας της Θεσσαλίας και της Δεσκάτης.

«Πως καλύπτονται τα έξοδα των εκδόσεων; Είχατε κατά τη διάρκεια όλων αυτών των ετών οικονομική ενίσχυση από φορείς της Πολιτείας;»

Η έκδοση του Θεσσαλικού Ημερολογίου στηρίζεται, αποκλειστικά, στη συνδρομή των φίλων του. Δεν έχει ζητήσει ποτέ κρατική ενίσχυση.

«Ξεχωρίζετε κάποιο από τα τεύχη του Θεσσαλικού ημερολογίου ή κάποιο άρθρο σας, κείμενο σας; Αν ναι, για ποιο λόγο;»

Όλοι οι τόμοι του Θεσσαλικού Ημερολογίου είναι ενδιαφέροντες. Θα αναφέρω με περισσότερη αγά-

πη τα αφιερώματα: στην Παιδεία της Θεσσαλίας κατά την τουρκοκρατία, στον 5ο τόμο, τα δύο αφιερώματα στη Βυζαντινή Θεσσαλία, στον 12ο τόμο (σε συνεργασία με βυζαντινολόγους της Βιέννης) και στον 15ο με βυζαντινολόγους του Παλέρμο, στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, στον 31ο τόμο. Ιδιαίτερα αγαπώ τους τόμους στους οποίους δημοσίευσα κώδικες των Μετεώρων, οι οποίοι αναφέρουν τους θεσσαλικούς οικισμούς όπως και της Δεσκάτης από το 1520 έως το 1798.

«Γνωρίζω ότι έχετε βραβευτεί από την Ακαδημία Αθηνών! Για ποιο λόγο βραβευτήκατε; Πώς βιώσατε αυτήν την διάκριση; Ποιες άλλες βραβεύσεις σας έγιναν; Ξεχωρίζετε κάποια;»

Η πορεία του Θεσσαλικού Ημερολογίου θεωρείται επιτυχής, διότι τα άρθρα του στηρίζονται σε άγνωστα ντοκουμέντα της Ιστορίας μας και ανέδειξαν την ιστορία της Θεσσαλίας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Ακαδημία Αθηνών με βράβευσε, τον Δεκέμβριο του 2000, για την πολυετή ενασχόλησή μου με την Θεσσαλική Ιστορία και την έκδοση του Θεσσαλικού Ημερολογίου. Ακολούθως, στις 10.3.2016 με τίμησε η Περιφέρεια της Θεσσαλίας «για τη μεγάλη προσφορά στην Ιστορία και τον Πολιτισμό της Θεσσαλίας, μέσα από την έκδοση του Θεσσαλικού Ημερολογί-

ου». Στις 10.8.2017, με τίμησε ο Δήμος της Δεσκάτης «για την πολυετή προσφορά στην έρευνα της Ιστορίας και Λαογραφίας του τόπου μας», στις 24.2.2019 ο Δήμος του Τυρνάβου, στις 22.2.2019 ο Σύλλογος των Πελοποννησίων της Λάρισας, στις 21.5.2019 η Μητροπολή της Ελασσόνας «διά την πολύτιμον και πολυετή προσφοράν εις την έρευναν, προβολήν, διάσωσιν και διαφύλαξιν των ιστορικών στοιχείων της καθ' ημάς Ιεράς Μητροπόλεως και επαρχίας Ελασσώνος», στις 11.9.2021 ο Δήμος της Ελασσόνας, στις 23.11.2023, ο Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών της Θεσσαλίας και στις 14.12.2024 η UNESCO, Παράρτημα της Λάρισας.

«Θα ήθελα να σας ρωτήσω για την σχετικά νέα σας δράση: τις συναντήσεις των φιλιστόρων που πραγματοποιούνται τις Τετάρτες στη Λάρισα; Πώς προέκυψε; Έχει συμμετοχή; Πώς εξελίσσεται;»

Το Θεσσαλικό Ημερολόγιο και εγώ έχουμε πολλούς φίλους σε όλη τη Θεσσαλία. Συναντιόμαστε πολλά χρόνια κάθε Τετάρτη. Κάποια φορά ένας από τους φίλους θέλησε να αναφερθώ σε ένα ιστορικό γεγονός του χωριού του. Η σύντομη ανακοίνωσή μου έγινε αιτία να ορίσουμε την Τετάρτη του καφέ ως Τετάρτη της Ιστορίας. Έκτοτε, κάθε Τετάρτη συγκεντρωνόμαστε 25-30 φιλιστορες και ακούμε τις

ανακοινώσεις δύο φίλων. Διανύουμε το 6 εξάμηνο, με ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις, καλώντας και φίλους από τα Τρίκαλα, την Καρδίτσα και τον Βόλο. Ο καφές της Ιστορίας έχει μέλλον. Δίνουμε βήμα σε όποιον επιθυμεί να μας παρουσιάσει το θέμα του, σε ένα φιλικό περιβάλλον.

«Τί θα λέγατε σε όσους αγαπούν την Τοπική Ιστορία; Αξίζει να ασχοληθούν με τη μελέτη της; Τους ενθαρρύνετε;»

Η Τοπική Ιστορία δεν διδάσκεται στο σχολείο, με αποτέλεσμα να γνωρίζουμε λεπτομέρειες της ελληνικής Ιστορίας και να αγνοούμε την Ιστορία του τόπου στον οποίο γεννηθήκαμε και ζούμε. Πρώτα, πρέπει να γνωρίσουμε την ιστορία του χωριού μας, της περιφέρειάς μας και να ολοκληρώσουμε την Ιστορία της χώρας μας. Είναι, λοιπόν, ανάγκη να καθιερωθεί ως μάθημα στα σχολεία η διδασκαλία της τοπικής Ιστορίας.

«Κύριε Σπανέ, είστε ένας σημαντικός πνευματικός άνθρωπος των Γραμμάτων για τον τόπο μας και για όλη την χώρα. Σας συγχαίρω για την τεράστια προσφορά σας στη τοπική ιστορία και σας ευχαριστώ πολύ που διαθέσατε τον χρόνο σας γι' αυτή την συνέντευξη!»

Κι εγώ σας ευχαριστώ κ. Σωτήρη, για τη συνέντευξη αυτή.

Ένα πρωινό του 1970 στο χωριό Νησί Γρεβενών

Γράφει ο Σοφοκλής Εταιρίδης

(Η περιγραφή ενός πρωινού του καλοκαιριού το 1970 στο χωριό με το σχολείο κλειστό, τον πατέρα μου στην Γερμανία και εγώ με τον παππού και την γιαγιά έχοντας εκατό πενήντα γιδοπρόβατα. Η περιγραφή μου εκφράζει περίπου όλα τα παιδιά της ηλικίας μου που είχαν τα ίδια βιώματα, γιατί ζούσαν με τους παππούδες τους στα χωριά τους.)

«Όλον την ημέραν πάλαν έπαι-
ζες και νεγκασμένος πολλά είσαι,
πως ασκούσε απορπουνά, να
εξέρ'ς!! έρκεντεν α έρχομαι για
να γνεφίζωσε.»

Μίαν ετσείζεν η γιάγια μ' «Σόφο
σκώθ'», αμάν πως εσκούμενε, εφό-
ριζα τα λώματαμ' και επένα επλύ-
σκουμναι. Η γιάγια μ' ήσεν έτοιμα
τα χελκέδας και τα κουκούμε, μέχρι
να φέρω εγώ τα γαϊδούρε. Εφέρνεν
η γιαγιά μ' τα σεμέρε τουν εβάλ-
ναματα απάν και σο έναν το γαϊ-
δούρ' εβάλ'ναμ' τα χελκέδας και
τα κουκούμε και σο άλλο εκάλ-
κευεν η γιαγιάμ' σο σεμέρ' και ση
γαϊδουρί τον κόλον εκάλκευα εγώ.
Άραέτ'ς εξεκίναναμ' για τα μαντρία
αυκά σην τοιάγαραν, για να πάμε
αλμέγουμε. Ακόμαν νύχταν έτον
όταν αφήναμ' το χωρίον και όταν
επέραναμ' ασο γήπεδον άρχιζεν
να ξημερών. Όταν επέρναμ' το
μονοπάτ' αυκά ασο τρανόν το αρ-
τούτο' μετά τα ασπρόγιας σην κα-
τηφόραν πέραν εφάθουντον το
χωρίον Καρπερόν. Κάθεν ημέραν

όταν έλεπεν το Καρπερόν η γιαγιά
μ' εθυμούντον την αδελφήνατ'ς
την Μαρίαν που επαντρέφτεν σο
Καρπερόν αλλά ατώρα εβρίγου-
ντον σην Τσεχοσλοβακίαν και εμοι-
ρολόγανεν, επεκεί έλεεν για τον
πασιάνατ'ς τον Σίσκον – Ευδόκι-
μος - που έτον και ατός σην Τσε-
χοσλοβακίαν και για τον γιόνατ'
τον Στεφίκ' που εσκωτόθεν σον
εμφύλιον και εσυνέχιζεν τα μοι-
ρολογίας για τον άλλον τον αδελ-
φόνατ'ς τον Πέτρον που επέθανεν
σην Τασκένδην, για τον πατέρα-
νατ'ς και την μάννατ'ς που σην
πατρίδαν σον Πόντον έταν τσιορ-
μπατζήδες, όλον το χωρίον έτον
τατηνέτερον με ταπία και είχαν
και τρία χαμελέτες αυκά σο ποτάμ'
σο Τσεκερέκ έϊ και
τί έλεεν η γιάγιαμ' Όλε πως
εχάθαν. Θεέμ' έλεεν δυνατά η
γιαγιάμ' όλ'τ'ς, ν' αγαπάς και
εμάς πα να μην ανασπάλ'ς

Με τα μοιρολογίας τη γιαγιάσημ'
έφταναμ' σο μαντρίν. Ούσ' να
εφτάνομ' εμπροστά όμως α σα κα-

τηφόρας επαίρνανε μας χαπάρ τα σκυλία, ατά που ετράνινα εγώ. Ο Παλαμάτσον και ο Κερντάντ'ς ιλάζνε και έρταν να εβρίκνε μας για να πέρνε μας και πάν' σο μα-ντρίν, η πόρτα τη καλύβας ανοι-χτόν, σην άκραν ο παππού μ' με έναν παγούρ' νίφκεται. Όταν έφτα-ναμ' και ερχούντον σουμά ο παπ-πού μ' έλεε μας γελώντας ... «Κα-λώς τους Βλάχους.»

Έμπαινα απέσ' σο τσιαλμάρ' εγώ που έτον ενωμένον με το μα-ντρίν για να λαλώ τα πρόγατα και η γιαγιάμ' και ο παππούμ' εκά-θουνταν εμπροστά για να αλμέγνε. Όταν ετελείωναμ', εγόμοναμ'τα κουκούμε με το γάλαν και εξεκί-ναναμ' για το χωρίον. Τα πρώτα χρόνε επειδή η στράτα για το χω-ρίον Βέντζε έτον χαλασμένον ασα τραχτέρε, επέναμ' το γάλαν με τα γαϊδούρε ους' τα Βέντζε για να παραδίνομα σον έμποραν.

Με το που ερχούμενες σο χωρίον εγώ επαίρνα τα γαϊδούρε ασα δου-κάλε και επένα αυκά σο πεγάδ' και επότιζατα, μετά επαίρνα και τα ζεντζίρετον και επένα έδενα-τα άν είσεν δένδρα ή αλλιώς ετοιά-χαβατα με το γαζούχ σα χωράφε να βόσκουνταν.

Επέναμ' κάθεν ημέραν πρωί και απόγεμαν να αλμέγουμε ούς' τον δεκαπενταύγουστον. Μετά επέναμ' μόνον το πρωί και αρχές Φθινο-πορεί ανά δύο ημέρας χωρίς να δί-γωμαι το γάλαν σον έμποραν, αλλά για να εφτάμε για τ'εμάς τυρία.

ΑΠΟΔΟΣΗ

«Όλη την ημέρα μπάλα έπαιζες και κουρασμένος πολύ είσαι, πως θα σηκωθείς αύριο το πρωί; Να ξέρεις !!! πολύ πρωί θα έρθω για να σε ξυπνήσω.»

Μια φορά φώναζε η γιαγιά μου «Σόφο σήκω» και αμέσως σηκω-νόμουνα, φορούσα τα ρούχα μου και πήγαινα να πλυθώ. Η γιαγιά μου είχε έτοιμα τα καρδάρια και τα γκιούμια μέχρι να φέρω εγώ τα γαϊδούρια. Έφερνε η γιαγιά μου τα σαμάρια τους τα βάζαμε επάνω και στο ένα το γαϊδούρι βάζαμε τα καρδάρια και τα γκιούμια και στο άλλο καβαλούσε η γιαγιά μου στο σαμάρι και στον γαϊδουριού το πίσω μέρος καβαλούσα εγώ. Έτσι ξεκινούσαμε για τα μαντριά κάτω στην τσιάγαραν, για να πάμε να αρμέξουμε. Ακόμη νύχτα ήταν, όταν αφήναμε το χωριό και όταν περνούσαμε από το γήπεδο άρχιζε να ξημερώνει. Όταν παίρναμε το μονοπάτι κάτω από το μεγάλο κέ-δρο μετά τις ασπρόγιες στην κα-τηφόρα απέναντι φαινόταν το χω-ριό Καρπερό. Κάθε ημέρα όταν έβλεπε το Καρπερό η γιαγιά μου θυμότανε την αδερφή της την Μα-ρία που παντρεύτηκε στο Καρπερό αλλά τώρα βρισκόταν στην Τσε-χοσλοβακία και μοιρολογούσε. Έπειτα έλεγε για τον μεγάλο αδερ-φό της τον Σίσκο – Ευδόκιμος – που ήταν και αυτός στην Τσεχοσ-λοβακία και για τον γιό του τον Στέφανο που σκοτώθηκε στον εμ-

φύλιο και συνέχιζε να μοιρολογά για τον άλλο τον αδερφό της που πέθανε στην Τασκένδη, για τον πατέρα της και για την μάνα της που στην πατρίδα στον Πόντο. Ήταν τσιορμπατζήδες, όλο το χωριό ήταν δικό τους με χαρτιά και είχαν και τρεις αλευρόμυλους κάτω στο ποτάμι στον Τσεκερέκ **εἶ και τι ἔλεγε ἡ γιαγιά μου ὅλα πὼς χάθηκαν. «Θεέμ'», ἔλεεν δυνατά ἡ γιαγιά μου, «ὅλους να τοὺς αγαπάς και ἐμὰς να μην μας ξεχάσεις.»**

Με τα μοιρολόγια της γιαγιάς μου φτάναμε στο μαντρί. Ὡσπου να φθάσουμε μπροστά ὅμως ἀπὸ τις κατηφόρες μὰς καταλάβαιναν τα σκυλιά, αὐτὰ που τα μεγάλωσα ἐγώ. Ο Παλαμάτσον και ο Κερντάντ'ς γάβγιζαν και ἐρχονταν να μας βρουν για να μας πάνε στο μαντρί. Η πόρτα της καλύβας ανοιχτή, στην ἀκρη ο παππούς μου με ἓνα παγούρι πλενόταν το πρῶι. Ὅταν φθάνανε και ἐρχόταν κοντά ο παππούς μου μὰς ἔλεγε γελώντας ... «Καλὼς τοὺς βλάχους.»

Εγὼ ἔμπαινα μέσα στην στρούγκα που ἦταν ἐνωμένη με το μαντρί για να φωνάξω και να καλέσω τα πρόβατα και ἡ γιαγιά μου και ο παππούς μου κάθονταν μπροστά για να ἀρμεξοῦνε. Ὅταν τελειώναμε, γεμίζαμε τα γκιούμια με το γάλα και ξεκινούσαμε για το χωριό. Τα πρῶτα χρόνια ἐπειδὴ ο δρόμος για το Βέντζ ἦταν χαλα-

σμένος ἀπὸ τα τρακτέρ, πηγαίναμε με τα γαῖδούρια το γάλα ὡς τα Βέντζια για να το παραδώσουμε στον ἔμπορα. Με το πού ἐρχόμασταν στο χωριό ἐγὼ ἔπαιρνα τα γαῖδούρια ἀπὸ τα καπίστρια και πήγαινα κάτω στην βρύση και τα πότιζα, μετὰ ἔπαιρνα και τις αλυσίδες τοὺς και πήγαινα τα ἔδεναν εἴν είχε δένδρα ἢ ἀλλιῶς κάρφωνα τον πάσσαλο στα χωράφια για να βοσκήσουν.

Πηγαίναμε κάθε ἡμέρα πρῶι και ἀπόγευμα να ἀρμεξοῦμε ὡς τον δεκαπενταύγουστο. Μετὰ πηγαίναμε μόνο το πρῶι και ἀρχές Φθινοπώρου ἀνὰ δύο ἡμέρες χωρὶς να δίνουμε το γάλα στον ἔμπορα, ἀλλὰ για να φτιάξουμε για μας τυριά.

Αὐτόν τον κόπο πολλές φορὲς δεν τον ἐκτιμοῦσαν οἱ ἔμποροι του γάλακτος και τοὺς ἐμεταλλεύονταν δίνοντας τοὺς στην ἀρχή μᾶ προκαταβολή και μετὰ ἐξαφανίζονταν, δῆλωναν πτώχευση ἢ ἦταν ἀπατεῶνες ... και ο κόπος τοὺς πήγαινε χαμένος.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Λαλώ = Φωνάζω για να τα κατευθύνω πρὸς μᾶ κατευθυνση. Γιατί ἀλλιῶς το φωνάξω λέγεται τσεῖζω.

Τσιαχάβω = καρφώνω τον πάσσαλο στην γη, γιατί σε ξύλο ἢ ἄλλο στερεὸ λέμε κάρφωσον το καρφίν.

Ὁ θάνατος στὰ χιόνια

Γράφει ο Κωνσταντῖνος Σπ. Τσιώλης

Ἡ ἐφημερίδα *Μακεδονία* τῆς 29ης Δεκεμβρίου 1931 φιλοξενεῖ μία εἰδηση -τοῦ ἀνώνυμου ἀνταποκριτοῦ τῆς ἀπὸ τὰ Γρεβενά- πού θὰ μπορούσε ἀάλλιστα νὰ ἦταν βγαλμένη μέσα ἀπὸ ἐορταστικὸ τοῦ Δωδεκαημέρου τῶν Χριστουγέννων διήγημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.

«Καρδιά τοῦ χειμῶνος» λίγες μέρες μετὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ λίγο πρὶν τὴν Πρωτοχρονιά, πρὶν τοῦ Μεγ. Βασιλείου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1931, ὅταν ὁ βλαχοποιμένας Ἀντώνιος Κωνσταντέλος ἐκ Κηπουριοῦ τῶν Γρεβενῶν, βρίσκεται ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὰ χιόνια, μαζί μὲ τὸ ποίμνιό του, μακρὰν τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Κηπουριοῦ. Ἐκεῖ, «παραμείνας ἀρκετὰς ἡμέρας ἄνευ τροφῆς», βρίσκει τραγικὸ θάνατο ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ ψύχος. Ἀλλά, ὁ δυστυχὴς κτηνοτρόφος, ὅταν αἰσθάνεται ὅτι τὸν ἐγκαταλείπουν οἱ δυνάμεις του καὶ διαισθάνεται τὸ τέλος του στὴν ἐρημιά, στὰ χιόνια, βρίσκει τὸ κουράγιο, τὸ ψυχικὸ σθένος, καὶ ὡς τελευταία πράξη τῆς ζωῆς του γράφει ἓνα συγκινητικὸ σημείωμα πρὸς τὴν οἰκογένειά του, τὴ συμβία του καὶ τὰ παιδιά του:

«Γυναῖκα μου καὶ παιδιά μου· σὰς ἀφήνω νηστικά. Ἔχω τρεῖς ἡμέρες ἀποκλεισμένος καὶ πεθαίνω ἀπὸ τὴν πείνα».

Μᾶλλον, στὴν περίπτωση τοῦ Ἀντώνη Κωνσταντέλου δὲν βρέθηκε, ὅπως στοῦ διήγημα «Στὸ Χριστὸ στοῦ Κάστρο» τοῦ Παπαδιαμάντη, ἓνας παπα-Φραγκούλας, ὁ ὁποῖος θὰ δημιουργοῦσε, ἐκ τῶν ἐνόντων, μιὰ ομάδα διάσωσης τοῦ ἁμοιου κτηνοτρόφου: νὰ πᾶνε, παρὰ τὸν καιρὸ, παρὰ τὸν χιονιά, νὰ τὸν σώ-

σουν, καθὼς τὸν εἶχε κλείσει τὸ χιόνι μακρὰ ἀπ' τὸ χωριό του, τὸ Κηπουριό. Ἰσως, δὲν εἶχε καὶ «τίποτα κ' μπάνια μαζί τ', ποιὸς τοῦ ξέρ';». Οὔτε βρέθηκε κάποια σπηλιά γιὰ νὰ τρυπώσει. Ὁ δύστηνος ποιμένας, ἂν εἶχε τὴν τύχη νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν παγωνιά τοῦ χιονιά, σίγουρα θὰ ἔσφαζε καὶ ἓνα καὶ δύο τρυφερά ἐρίφια γιὰ νὰ φιλέψει εὐγνώμωνως τοὺς διασώστες του.

Πλὴν, δὲν εὐρέθη κανεὶς νὰ γλυτώσει τὸν ἔρμιο τὸν Ἀντώνη, τὸν Γρεβενιώτη κτηνοτρόφο· καὶ τὸ χιόνι τὸν ἐσαβάνωσε, μαζί μὲ τὸ συγκινητικὸ σημείωμά του: ἀποχαιρετιστήριο τῆς ζωῆς καὶ τῆς προσφιλοῦς οἰκογένειάς του.

Ἐφ. Μακεδονία, φ. 29.12.1931, σ. 6.

«Ἡ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΝΟΣ ΑΤΥΧΟΥΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΥ ΑΠΕΘΑΝΕΝ ΕΚ ΠΙΝΗΣ ΕΞΘΕΝ ΤΩΝ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΔΙΟΤΙ ΕΙΧΕΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΘΕΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΧΙΟΝΩΝ

Γρεβενά, 28 (Τοῦ ἀνταποκριτοῦ μας)
-Τὴν περιφέρειάν μας κρατεῖ ἐν συγκινήσει ὁ ἐπισυμβὰς σήμερον θάνατος ἐκ πείνης τοῦ κτηνοτρόφου Ἀντωνίου Κωνσταντέλου ἐκ τοῦ χωρίου Κηπουριοῦ.

Ὁ ἀτυχὴς κτηνοτρόφος εἶχεν ἀποκλεισθεῖ μετὰ τοῦ ποιμνίου του μακρὰν τοῦ χωρίου του ὑπὸ τῶν χιόνων καὶ παραμείνας ἀρκετὰς ἡμέρας ἄνευ τροφῆς ἀπέθανεν. Ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Κωνσταντέλου εὐρέθη ἐπιστολὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν σύζυγόν του ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος γράφει τὰ ἑξῆς:

“Γυναῖκα μου καὶ παιδιά μου· σὰς ἀφήνω νηστικά. Ἔχω τρεῖς ἡμέρες ἀποκλεισμένος καὶ πεθαίνω ἀπὸ τὴν πείνα”.

Αποκριές, Δασάκι, 6 Μαρτίου 2022

Γράφει ο Δημήτρης Τσακίρης

Γύρισα στο χωριό την Παρασκευή για το τριήμερο της Αποκριάς. Τα νέα για τον καιρό ήταν ενθαρρυντικά για πιθανή επιδείνωση και χιόνια, και μια ενδόμυχη ευχή να αποκλειστώ στο χωριό μου. Πρώτο μέλημα η φροντίδα για το τζάκι και την κόκκινη θαλπωρή της φλόγας με ένα ποτήρι κόκκινο κρασί. Ξύλα σε αφθονία από το κοινοτικό δάσος. Μετά τάισμα και κουβέντα με τα δέκα σκυλιά μου. Όσο για μένα πάντα βολεύομαι με σπιτικό τραχανά και σούπα με χωριάτικο κοτόπουλο και δικές μας χυλόπιτες.

Το Σάββατο ξεκίνησε με μια μουντή υγρασία, χωρίς παγωνιά. Το παλιό χιόνι από τις στέγες άρχισε να λιώνει. Το μεσημέρι άρχισε να ψιλοβρέχει και αργότερα, το απόγευμα, ήρθε το χιονόνερο με κάτι αραιές, χοντρές νιφάδες που έλιωναν πριν ακουμπήσουν τη γη. Το βράδυ αργά, επιτέλους, άρχισε να χιονίζει κανονικά. Ένα ψιλό, λεπτό χιόνι που το έβλεπες να λικνίζεται γύρω από τη γαλάζια αχλή των λαμπτήρων της ΔΕΗ.

Έχετε ακούσει ποτέ τον θόρυβο που κάνουν οι νιφάδες του χιονιού, όταν κατεβαίνουν αργά αργά από του ουρανό; Είναι ένας θόρυβος απόκοσμης σιωπής που έρχεται να ανταμώσει τις χιλιάδες σιωπές που φωλιάζουν στο χωριό μου από πα-

νάρχαια χρόνια. Με αυτόν τον θόρυβο και τις δικές μου σιωπές παραδόθηκα σε έναν μακάριο ύπνο χωρίς όνειρα.

Το πρωί της Κυριακής στις 7.30, βιάστηκα στη βεράντα να αντικρίσω τον κατάλευκο τάπητα φρέσκου χιονιού, και να ανασάνω βαθιές κρυστάλλινες ανάσες που μου έλειψαν τόσο καιρό στην πόλη με τον τέταρτο εγκλεισμό. Ανάσaina και ένιωθα ότι όλα γίνονται μέσα μου, και οι στιγμές κυκλοφορούσαν στο αίμα μου σαν τα δευτερόλεπτα. Σε λίγο ο Δημήτρης με τον γιο του, τον Στέργιο, και τον εγγονό του, τον Δημητράκη, θα περνούσαν μπροστά από το μπαλκόνι: “Χρόνια Πολλά, Καλή Σαρακοστή... Πάμε στον Αη Γιάννη να ανάψουμε ένα κερί”. Τους ακολουθούσαν και έξι από τους Ποιμενικούς μου...

Δέκα λεπτά αργότερα κατέφθασε και η μάνα, η Ολυμπία. Πρόλαβε και έκανε το ψητό με πατάτες στο φούρνο, πριν κοπεί το ρεύμα. Κάποια ζημιά, λόγω της χιονόπτωσης. Το κοκορέτσι πρέπει να περμιένη μετά τη μία η ώρα, όταν θα έρθει το ρεύμα...

Χτύπησαν τρεις φορές την καμπάνα... Η ζωή είναι εδώ! Τρεις γενεές να κάνουν παρέλαση μπροστά μου και τα χτυποκάρδια μου να χειροκροτούν το Απροσδιόριστο...

Καθαρή Δευτέρα, 7 Μαρτίου 2022: Όπως καταλάβατε η δική μου παρέλαση δεν ήταν παρέλαση με άρματα και καρναβάλια. Ήταν παρέλαση τεσσάρων συγχωριανών μου και των δικών μου Ποιμενικών. Διέσχισαν το φρεσκοχιονισμένο δρομάκι, τη μοναδική λεωφόρο στο χωριό, που ενώνει την είσοδο του χωριού με το εκκλησιάκι μας, τον Αη-Γιάννη. Το δικό μας Σαμπαδρόμιο του Ρίο.

Εγώ στο μπαλκόνι με την κάμερα και ζουμι φακό να μετράω τους παλμούς της καρδιάς μου και τη συγκίνηση για ό,τι θα ξημέρωνε η κατάσπρη χειμωνιάτικη μέρα. Οι ποιμενικοί που με μυρίστηκαν και κουνούσαν τις ουρές προσδοκώντας το πρωινό τάισμα. Και μετά η κάθοδος των τεσσάρων να ανάψουν κερί στον Αη-Γιάννη. Ανταλλάξαμε καλημέρες και ευχές και όλα κύλισαν εξάισια σε μια ατμόσφαιρα που δεν θα την άλλαζα με τίποτα με την ατμόσφαιρα του Ρίο, του Σαν Πάολο και του Σαλβαντόρ. Οι εικόνες μιλούσαν από μόνες τους και ανέδυσαν την φρεσκάδα την λευκότητα, την διαύγεια της ατμόσφαιρας και το ανεπαίσθητο άρωμα της ομίχλης και της πρωινής υγρασίας. Την αρμονία που νιώθεις όταν η ψυχή και το μυαλό δένεται με τον μεγαλειώδη ιστό της Φύσης που σε κατακλύζει.

Τέτοιες στιγμές σκέφτομαι πως αν δεν υπάρχει ευτυχία σ' αυτό το χωριό, το δικό μου χωριό, δεν πρέπει να υπάρχει ευτυχία πουθενά στον κόσμο. Και παρόλη τη χαρμόσυνη διαπίστωση με κυριεύει μια τεράστια

μελαγχολία, όταν, θέλοντας και μη, σκέφτομαι την Ουκρανία. Υποσχέθηκα στον εαυτό μου να μην παρακολουθήσω ποτέ άλλο πόλεμο από τον καναπέ.

Υποσχέθηκα να κλείνω τα αυτιά μου σε φωνές, από εδώ και από εκεί, που υποτιμούν και διεκδικούν την νοημοσύνη μου. Καταλαβαίνω τι γίνεται μόνο όταν γνωρίζω την αλήθεια. Και καταλαβαίνω πως η ευτυχία που αισθάνομαι στο χωριό μου είναι μια πολυτέλεια που έπρεπε να την εισπράττει όλος ο κόσμος. Ποιος ευθύνεται γι' αυτήν την παταγώδη αποτυχία;

Ποιος διαχειρίζεται τις διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους, στις όποιες Εταιρείες, τα συνδικάτα, τα έθνη; Δεν τολμώ να φανταστώ το μέγεθος της χρεοκοπίας όλων των Οριζόντιων Εθνικών και Διεθνών Οργανισμών.

Σταματώ εδώ, γιατί κινδυνεύω να γίνω μελοδραματικός φαν μιας Ουτοπίας.

Όχι! Εγώ είμαι ένας ελάχιστος, που ευτύχησα να ζήσω μια καλή ζωή που μου χαρίστηκε. Θέλω να ζω στιγμές μοναδικές στο χωριό μου και να ανασαίνω το άρωμα από το χιόνι, τη βροχή, τα δέντρα και τις νύχτες. Να ανάβω τα καντήλια των άγιων νεκρών μου και να κουβεντιάζω με τους λίγους αγαπημένους μου ζωντανούς και τους ποιμενικούς μου.

Γιατί ο χρόνος είναι ανελέητος!

Έτσι δεν είναι, φίλε μου Αη-Γιάννη;;;

Διαβατήρια έθιμα

Γράφει η αρχαιολόγος Ζωή Καρανίκου

Η εργασία για τα διαβατήρια έθιμα αποτελεί μέρος ομιλίας του 1ου Εργαστηρίου Παραδοσιακής Δόμησης που πραγματοποιήθηκε στο Κυπαρίσσι Γρεβενών τον Αύγουστο του 2024. Αρκετές πληροφορίες βασίστηκαν σε περιγραφές παλαιότερων κατοίκων του χωριού. Κύρια αναφορά πρέπει να γίνει στο δάσκαλο Αντρέα Στεργιάδη που μας άφησε εκτενείς περιγραφές των δρώμενων που συνόδευαν τον αποχαιρετισμό των μαστόρων.¹

Ο νομός Γρεβενών είναι ένας τόπος που παραδοσιακά λόγω του ορεινού χαρακτήρα του και των περιορισμένων δυνατοτήτων του έδωσε μεγάλο αριθμό πετράδων - μαστόρων και χτιστάδων. Η λαϊκή οικοδομική αναπτύχθηκε αρκετά σε αυτές τις περιοχές και η αναχώρηση και άφιξη των μπουλουνικών των μαστόρων συνοδεύτηκε από πολλά έθιμα που αφορούσαν ολόκληρη την κοινότητα. Τα έθιμα αυτά ανήκουν σε ό,τι συνηθίζουμε να αποκαλούμε διαβατήρια έθιμα.

Με τον όρο διαβατήρια έθιμα εννοούμε όλες εκείνες τις τελετουργίες που σημαδεύουν τις μεταβάσεις ανάμεσα σε σταθερές ή επαναλαμβανόμενες καταστάσεις μιας κοινότη-

τας. Παρότι συναντώνται σε όλες τις κοινωνίες, φτάνουν στο ζενίθ της έκφρασής τους σε κοινωνίες μικρής κλίμακας, όπου ο ρυθμός της ζωής ακολουθεί τον κυκλικό χρόνο. Για παράδειγμα, τέτοιες μεταβάσεις είναι η γέννηση, ο γάμος, ο θάνατος, αλλά και μεταβάσεις που σχετίζονται με τις αλλαγές των εποχών και οριοθετούνται με βάση το «ημερολόγιο» της φύσης, με πιο αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις την αλλαγή του έτους και την μετάβαση από τον χειμώνα στην άνοιξη.

Σύμφωνα με την καθηγήτρια λαογραφίας Κυριακίδου - Νέστορος, ο χρόνος στη λαϊκή αντίληψη δεν είναι μια έννοια αφηρημένη. Είναι το περιεχόμενό του, η εμπειρία του. Μια εμπειρία που σχετίζεται κυρίως με τη δουλειά. Επομένως στις παραδοσιακές κοινωνίες όπου η ζωή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φύση, τα έθιμα που σηματοδοτούν το πέρασμα από τη μια χρονική περίοδο στην άλλη είναι σύμφυτα με τις αλλαγές στον τρόπο ζωής και εργασίας των ανθρώπων. Η απομάκρυνση των μαστόρων από τον τόπο τους αποτελεί ένα τέτοιο σημαντικό γεγονός που λαμβάνει χώρα στην μετάβαση από τον χειμώνα στην άνοιξη. (σε κάποιες περιπτώσεις

¹ <https://kyparissigrevenon.gr/drasi/dromena/>

ταυτίζεται με την γιορτή του Αγ. Γεωργίου, ενώ η επιστροφή με την γιορτή του Αγ. Δημητρίου). Στην τελετή της αναχώρησης των μαστόρων που γινόταν ανά ομάδες (μπουλούκια) συμμετείχε όλη η κοινότητα.

Ξακουστοί τεχνίτες κι οι Κυπαρισσιώτες μαστορες ακολουθούσαν για χρόνια τον δρόμο της ξενιτιάς κι έγιναν γνωστοί σε πολλά μέρη

συγγενείς και φίλοι συγκεντρώνονταν στο σπίτι του ξενιτεμένου με διάφορα δώρα: λαγγίτες, σαραγλί, μπουγάτσια, κρασί. Έτρωγαν όλοι μαζί και γλεντούσαν ως τα μεσάνυχτα. Το πρωί, μόλις ρόδιζε η αυγή, ο ταξιδιώτης φορούσε την πιο καινούργια φορεσιά του, έκανε μ' ευλάβεια το σταυρό του στο σπιτικό εικόνισμα κι έχοντας για τιμητική

ως κτιστάδες (μαστόρια) Μπισιβαίοι ή Μπισιβήτες ή Μπισ(ι)οβίτες.

Με τον ερχομό της άνοιξης, άρχιζαν να γεμίζουν το «γάτο» (δισάκι) με τα εργαλεία τους. Σκεπάρνη, χτένι, αλφάδι, μυστρί, σαούλ, πριόνι και η παρέα, το μπουλούκι- έπαιρνε το δρόμο της ξενιτιάς. Ο αποχωρισμός γινόταν από την Ράχη των Δακρύων, όπως είχαν ονομάσει οι συγχωριανοί μας την ράχη ανατολικά του χωριού προς Γρεβενά. Το βράδυ της παραμονής της αναχωρήσεως, όλοι οι

συνοδεία όλους σχεδόν τους χωριανούς του ξεκινούσε για τη Ράχη. Στην εξώπορτα του σπιτιού του τον περίμενε ένα «γκιούμι» με νερό. Το έσπρωχνε με το δεξί του πόδι για να χυθεί το περιεχόμενο του, «για να πάει νερό η δουλειά του».

Έπειτα η συνοδεία έφτανε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, όπου όλοι σταματούσαν κι ο νέος που θα ξενιτευόταν έμπαινε στην εκκλησία για να ασπαστεί τις εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και του Αη-

Γιώργη. Μετά, ξεκινούσαν για τη Ράχη. Οι ντόπιοι οργανοπαίχτες σκορπούσαν στους γύρω λόφους τους ήχους του κλαρίνου και του νταουλιού. Ο νέος βάδιζε μπροστά και διπλά του ο Κυρατζής (αγωγιάντης) οδηγούσε το περήφανο άλογο, με τη χρωματιστή «μπαντανιά» στη σέλλα. Έφθαναν στη Ράχη των Δακρύων. Ο ίδιος ο ταξιδιώτης ή οι φίλοι του πυροβολούσαν στον αέρα, ενώ οι οργανοπαίχτες συνέχιζαν να παίζουν το τραγούδι του χωρισμού. Ο νιός αποχαιρετούσε πρώτα τους γονείς του, τη γυναίκα του, τα παιδιά του κι όλους τους συγγενείς και φίλους. Οι λυπημένες φωνές και τα κλάματα συνέθεταν μια συγκινητική και πρωτότυπη μουσική. Όμως οι σκιηνές αυτές έπρεπε κάποτε να τελειώσουν. Κάποιος γέρος θα φώναζε («άιντε γυιόκα μου, τ' άλογο χλμιντρίζει περιμένει τον καθαλάρη») κι ο νιός ανέβαινε στ' άλογο και κατηφόριζε στο μονοπάτι. Κανένας, όμως δεν κινούνταν απ' την θέση του. Έμεναν όλοι στη Ράχη και χαιρετούσαν με τα χεριά και τα λευκά μαντήλια, ως τη στιγμή που άλογο και αναβάτης έφταναν στον «Μύλο του Κοσμά» και χάνονταν από τα μάτια τους τα βουρκωμένα. Τότε μόνο επέστρεφαν στο χωριό. Επιστρέφοντας έκοβαν από τις βαλανιδιές και τις γκορτσιές πράσινα κλαδιά και περνώντας από το σπίτι του ξενιτεμένου τα τοποθετούσαν στην εξώθυρα του. Την ημέρα του μισεμού οι σπιτικοί δεν έκαναν καμία δουλειά. Ήταν όλοι θλιμμένοι.

«Παρηγοριά έχει ο θάνατος
και λησμοσύνη ο χάρος
κι ο ζωντανός ο χωρισμός
παρηγοριά δεν έχει!»

Φορείς της λαϊκής οικοδομικής - έθιμα

Όταν έφταναν στον τόπο εργασίας τους οργανώνονταν σε ομάδες οι οποίες, σύμφωνα με τον αείμνηστο Μουτσόπουλο, αποτελούνταν από 10-20 μαστόρους, διαφόρων ειδικοτήτων. Οι ομάδες αυτές γνωστές ως μπουλούκια, συντεχνίες, ισνάφια/εσνάφια ή σινάφια είχαν ανυστερή εσωτερική ιεράρχηση και επικεφαλής τον πρωτομάστορα, ο οποίος κατείχε αυξημένες τεχνικές γνώσεις, ενώ αποτελούνταν από διάφορους τεχνίτες, τσιράκια και μαθητούδια. Ασχέτως αν επρόκειτο για αρχοντόσπιτο ή για ταπεινή κατοικία κάθε οικοδόμηση από τη θεμελίωση ως τη στέγαση και την κατοίκησή της πλαισιωνόταν από έθιμα και δοξασίες που είχαν ως στόχο την προσπάθεια διασφάλισης της ευτυχίας.

Αναφέρονται έθιμα και εκδηλώσεις που σχετίζονται με τη θεμελίωση, τη στέγαση και την αλληλοβοήθεια κατά το χτίσιμο, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση την οποία ακολουθεί ο Αικατερινίδης (1990). Κεντρικό πρόσωπο ήταν ο νοικοκύρης στον οποίο προσφερόταν υπηρεσία. Σε αντάλλαγμα αυτός προσέφερε δώρα, αρχικώς ως πληρωμή σε είδος, αργότερα όμως παράλληλα με τις χρηματικές αμοιβές των μαστόρων, συνέχισε να προσφέρει δώρα με

συμβολικό χαρακτήρα, στις πιο κρίσιμες στιγμές της οικοδομής (Σκουτέρη, 1992, σελ. 346).

Θεμελίωση

Πριν από τη θεμελίωση συγκεντρώνονταν όλη η οικογένεια, οι μαστόροι και οι γείτονες και γινόταν επιτόπου από τον ιερέα αγιασμός, διαβαζόταν η σχετική «ευχή επί θεμέλιου οίκου», ενώ η καθιερωμένη εκκλησιαστικά τελετουργία συνοδευόταν από λαϊκές δοξασίες και εθιμικές εκδηλώσεις. Γέμιζαν με τον αγιασμό τέσσερα μπουκαλάκια και τα τοποθετούσαν στις τέσσερις γωνίες του οικοπέδου (Γρίβα).

Μετά τον αγιασμό, τη στιγμή κατά την οποία ευχόταν ο ιερέας «έδρασον αυτόν (τον οίκον) επί την στερεάν πέτραν», ο ιδιοκτήτης και οι παρευρισκόμενοι, φίλοι και συγγενείς, ασημώναν, πετούσαν δηλαδή νομίσματα στα θεμέλια, τα οποία τα διακαιούνταν οι μαστόροι, άφηναν όμως και μέσα στο θεμέλιο (Αικατερινίδης, 1990). Τα νομίσματα αυτά αποτελούσαν εθιμική παροχή στους μαστόρους και ονομάζονταν θεμελιάτικα ή θεμελιώτικα. Η Σκουτέρη (1992) κατά την περιγραφή θεμελίωσης στο Κριμίνι του Βοΐου, αναφέρει ότι μετά τον αγιασμό, ανέγραφαν τη χρονολογία κτίσεως στον θεμέλιο λίθο που έμπαινε στην ανατολική πλευρά του οικοπέδου, κάτω απ' αυτόν έβαζαν νόμισμα, ενώ δίπλα του ένα μπουκαλί με αγιασμό. Ιδιαίτερη έμφαση στην τελετή της θεμελίωσης προσέδιδε το έθιμο της

ζωοθυσίας, γνωστής με το όνομα κουρμπάνι. Η θυσία γινόταν στα θεμέλια της οικοδομής και έσφαζαν συνήθως πετεινό ή όρνιθα ή μεγαλύτερο ζώο αν ο ιδιοκτήτης ήταν πλούσιος. Ύστερα από αυτή την τελετουργία, το ζώο μαγειρευόταν και ο νοικοκύρης παρέθετε στους μαστόρους τραπέζι, με οινοποσία και ευχές για την επιτυχία του έργου. Το τραπέζι αυτό αποτελούσε, όπως και τα θεμελιάτικα (χρήματα), καθιερωμένη εθιμική προσφορά.

Κατά την κατασκευή της στέγης

Η κατασκευή της στέγης περιβαλλόταν από ειδική εθιμολογία, επειδή αποτελούσε, όπως και η θεμελίωση εξάλλου, κρίσιμη φάση της οικοδόμησης. Πρόκειται για έργο τεχνικώς δύσκολο αλλά και ευχάριστο, αφού σήμαινε την αποπεράτωση της οικοδομής. Το χαρακτηριστικότερο έθιμο είναι τα μαντηλώματα, η συνήθεια δηλαδή να προσφέρουν στους μαστόρους δώρα, κυρίως μαντήλια, μόλις τελείωναν οι τοίχοι και άρχιζε η κατασκευή της στέγης ή μετά την ολοκλήρωση της στέγης, πριν την τοποθέτηση των κεραμιδιών.

Μόλις άρχιζε η κατασκευή της στέγης σήκωναν έναν ξύλινο σταυρό πάνω από τον παπά (μεγάλο κεντρικό δοκάρι, στο οποίο στηρίζεται η στέγη) και κρεμούσαν μαντήλια, πετσέτες, τσουράπια. Ο πρωτομάστορας χτύπαγε με το σκεπάρνι του και φώναζε λόγια για τον καθένα δωρητή. Όταν τελείωνε η σκεπή ο

πρωτομάστορας μοίραζε τα δώρα που είχαν συγκεντρωθεί. Η διάδοσή του εθίμου και η άσκησή του ακόμη και σε μεγάλα αστικά κέντρα δημιούργησε κανόνα δικαίου, με στόχο την οικονομική αλλά και την ηθική ικανοποίηση των μαστόρων. Η αθέτηση των εθιμικών αυτών υποχρεώσεων προκαλούσε περιφρόνηση και αποδοκιμασία.

Φωτογραφία από την αναπαράσταση του εθίμου στη στέγη του Δ. Σ. Συδένδρου 1ο Εργαστήρι Παραδοσιακής Δόμησης, Αύγουστος 2024.

Το πνεύμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας

Στην οικοδόμηση σπιτιού, η οποία αποτελούσε μια από τις πιο εξαντλητικές οικονομικά δραστηριότητες του παραδοσιακού βίου, εκδηλώνονταν αποτελεσματικά το πνεύμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας

Σχετικά έθιμα ήταν διαδεδομένα σε όλον τον μακεδονικό χώρο, δίνοντας λύση σε περιστάσεις ανάγκης για εργατικά χέρια, για μεταφορικά μέσα, για υλικά, κ.α.

Ο νοικοκύρης που έχτιζε σπίτι συγκέντρωνε με τη βοήθεια της οικογένειάς του, των γειτόνων και των φίλων, συχνά και όλου του χωριού, τα απαραίτητα υλικά. Το κόψιμο και η μεταφορά της πέτρας, καθώς και η μεταφορά των μεγάλων ξύλων που απαιτούνταν για τη στέγη, ήταν εργασίες για τις οποίες τινίξεται συχνά η ανάγκη αλληλοβοήθειας. Στην Ήπειρο για π.χ. συνηθίζονταν τα μντάνια, οι προαιρετικές συγκεντρώσεις για να βοηθήσουν στο χτίσιμο. Ο νοικοκύρης καλούσε τους συγχωριανούς κι εκείνοι πρόθυμα βοηθούσαν όπως μπορούσαν, ενώ ο ίδιος όφειλε να τους προσφέρει ευχαριστήριο τραπέζι. Η σημασία της αλληλοβοήθειας κατά την οικοδόμηση σπιτιού ήταν πολύ μεγάλη στα χρόνια της ακμής του παραδοσιακού πολιτισμού καθώς τα τεχνικά μέσα ήταν ανύπαρκτα και οι οικονομικές δυνατότητες περιορισμένες. Γενικότερα όμως, οι λαϊκές συνήθειες που σχετίζονται με την αλληλοβοήθεια είναι σημαντικές, γιατί δείχνουν με ποιον τρόπο ρυθμίζονταν οι συνεργατικές σχέσεις και υποχρεώσεις μεταξύ των μελών της παραδοσιακής κοινωνίας και θα κλείσω με την ευχή να ξαναθυμηθούμε αυτό το αίσθημα αλληλοβοήθειας και συνεργατικότητας και στις μέρες μας.

Βιβλιογραφία

Αικατερινίδης, Γεώργιος. Νεοελληνικές Αιματηρές Θυσίες. Αθήναι: Λαογραφία, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, παράρτημα 8, 1979.

Βούρος, Κωνσταντίνος. Λήθινα Μονοπάτια, Τα μπουλούκια των Ζουπανιωτών Μαστόρων της πέτρας. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2009.

Γράβας, Παναγιώτης. Τα κουδαρίτικα της Σιάτιστας. Θεσσαλονίκη: Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος ΙΒ', 1940.

Λουκάτος, Δημήτριος. Τα μαντηλώματα ή ο Σταυρός της στέγης. ΗΩΣ, Μηνιαία Εικονογραφημένη Επιθεώρησις, αριθ. 44, 1961.

Μακρής, Κίτσος. Αρχιτέκτων Δήμος Ζηπανιώτης. Αθήναι: Ανάτυπο από την "Επιθεώρηση Τέχνης", 1957.

Μουτσόπουλος, Νικόλαος. Κουδαρίοι Μακεδόνες και Ηπειρώτες Μαϊστορες. Αθήναι: Ανάτυπον εκ του λευκώματος του Τ.Ε.Ε. οι "Πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Επιστήμονες περιό-

δου Απελευθερώσεως", 1976.

—Μακεδονική Αρχιτεκτονική Συμβολή εις την μελέτην της Ελληνικής Οικίας. Θεσσαλονίκη, 1971.

Παπαγεωργοπούλου, Ζέτα. «Έθιμα λαϊκής οικοδομικής.» Πρίσμα, Κιλκίς 2003.

Παπανικολάου, Φώτης. Γλώσσα και Λαογραφία Επαρχίας Βοΐου. Θεσσαλονίκη: Βοϊακή Εστία, 1973.

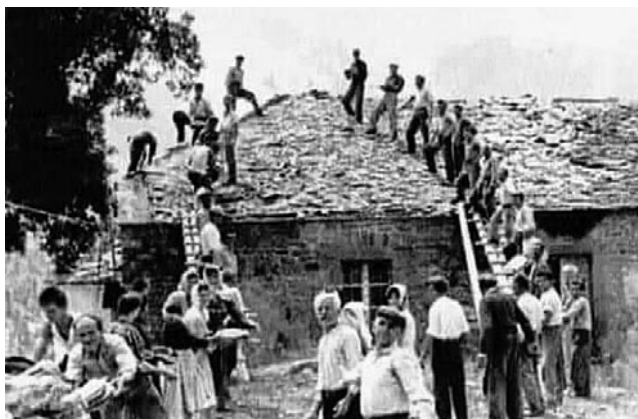
Παπαστεργίου, Ευαγγελία. «Λαογραφικά από τον Αυγερινό.» Μακεδονικά 1953.

Σάρρος, Δημήτριος. Περί των εν Ηπείρῳ Μακεδονία και Θράκη Συνθηματικών Γλωσσών.

Αθήναι: Λαογραφία, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος Ζ', 1923.

Τσότσος, Γεώργιος. Μαστόροι από τον Ντόλο (Βυθό) Ανασελίτσας (Βοΐου) στην Πελοπόννησο. Θεσσαλονίκη: Το αρμολόι, 2021.

Χατζημιχάλη, Αγγελική. Οι Συντεχνίες – τα Ισνάφια. Μορφές από τη Σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αθήναι: L' Hellenisme Contemporain, 1953.

Η ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ 1

*Γράφει ο Μιλτιάδης Παπανικολάου
Ομότιμος Καθηγητής Α.Π.Θ.*

Πρόλογος

Είναι μεγάλη τιμή για μένα να μιλώ για τη Φιλοτεχνία των Βλάχων, προσδοκώντας, προφανώς, από μένα να είμαι περισσότερο αντικειμενικός, καθώς έζησα από κοντά τους ανθρώπους στην ορεινή Πίνδο των Γρεβενών, καθώς τρέφω έναν βαθύτατο σεβασμό για τα επιτεύγματά τους. Μιλούμε για ένα λαό που είχε την τύχη να ζει σε στρατηγικά μέρη και σε επιτελικά πεδράσματα, σε μέρη που, όπως απέδειξε η σύγχρονη έρευνα της ορεινής προϊστορικής αρχαιολογίας του τμήματός μας υπό τον καθηγητή Νίκο Ευστρατίου, κατοικούνταν πριν από 8 με 10 χιλιάδες χρόνια προ Χριστού.

Η πρώτη μου επαφή με την τέχνη των Βλάχων έγινε εδώ και πολλά χρόνια, όταν από παιδί μου έκαναν εντύπωση οι θαυμάσιες εικόνες των εκκλησιών των χωριών της ΒΑ Πίνδου, στις οποίες οι κάτοικοι των περιοχών απέδιδαν θαυματουργικές ιδιότητες. Η λάμψη τους - συμβολική και πραγματική (αισθητική) - ήταν εντυπωσιακή, αφού έκανε τους ντόπιους, τους παπάδες και τους νεωκόρους να τις φυλάσσουν ως πολύτιμα φυλαχτά και να τις προστατεύουν με κάθε τρόπο. Η δε λιτάνευσή τους ήταν μια αληθινή ιεροτελεστία, που θα τη ζήλευαν ενορίες μεγάλων πόλεων. Αργότερα, ως επιστήμων πλέον, και ως πανεπιστημιακός στην ειδικότητα της ιστορίας της τέχνης, διαπίστωσα ότι

οι εικόνες αυτές είχαν κατά κανόνα μία προέλευση και ήταν οι περισσότερες καμωμένες από Σαμαρινιώτες ζωγράφους, αφού έβλεπες φαρδιά-πλατιά τις υπογραφές τους, με αποτέλεσμα να αρχίσω με ομάδα φοιτητών μου την καταγραφή τους και στη συνέχεια τη συγγραφή εργασιών σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο.

Εισαγωγή

Σήμερα, για εκείνον που επιθυμεί να μάθει περισσότερα αρκεί να επισκεφθεί το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Μακεδονίας, στη Θεσσαλονίκη, για να δει πολλές από τις όψεις του βλάχικου πολιτισμού, αλλά και της βλάχικης οικονομίας καθώς και το θαυμάσιο Λαογραφικό Μουσείο της Φιλοσοφικής Σχολής, για να θαυμάσει τις εκπληκτικές βλάχικες φορεσιές και τα βλάχικα στολίδια. Για μένα, εκτός από αυτές τις συλλογές, και τη θητεία μου στα συμβούλιά τους, πολύ χρήσιμη ήταν η γνωριμία μου με τον πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, με τον οποίο οργανώσαμε τον περασμένο Αύγουστο επιστημονικό συνέδριο στα ορεινά Γρεβενά, αλλά και με τον κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής, ο οποίος μου υπέδειξε την πιο σημαντική βιβλιογραφία για το θέμα της σημερινής μου ομιλίας, αλλά και μου θύμισε τη μεγάλη προσφορά στον πολιτισμό της εκπληκτικής Πινακοθήκης

Νεοελληνικής Τέχνης στο Μέτσοβο, δημιούργημα του Γεωργίου Αβέρωφ-Τοσίτσα, τους οποίους και δημόσια ευχαριστώ.

Εξυπακούεται ότι το θέμα της σημερινής μου ομιλίας δεν είναι δυνατόν να το ολοκληρώσω, γιατί κάθε βλάχικο χωριό, μικρό ή μεγάλο, αλλά και κάθε οικισμός και περιοχές ολόκληρες έχουν να παρουσιάσουν μια πολιτιστική μοναδικότητα, που εντυπωσιάζει τον σύγχρονο άνθρωπο, επισκέπτη ή μελετητή, και τον αιφνιδιάζει με τον καλλιτεχνικό πλούτο που συναντά στο διάβα του. Ανεξάρτητα από τις ποιτικές ανισότητες που παρουσιάζει ο βλάχικος πολιτισμός, δείγμα μιας πλουραλιστικής εκφραστικής γλώσσας, το βέβαιο είναι ότι ορισμένα γνωρίσματα είναι κοινά, και τα συναντά κανείς σε περιοχές, που απέχουν πολύ ή μια με την άλλη. Είναι αλήθεια ότι το ζήτημα αυτό δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, όσο άλλα θέματα, όπως εκείνα με ιστορικό ή ανθρωπολογικό περιεχόμενο, όπως η γλώσσα, τα τραγούδια και η καταγωγή των Βλάχων, η εξέλιξή τους και η πορεία τους στο χρόνο, ίσως από το γεγονός ότι τα πολιτιστικά αυτά στοιχεία παρουσιάζουν μία πλήρη ομοιογένεια με τον πολιτισμό των λοιπών ελλαδικών περιοχών, πολλές φορές να υπερέχουν αισθητά σε ποιότητα και σε μαζικότητα.

Πώς να εξηγήσει κανείς την υψηλή αισθητική, λ.χ. στην αρχιτεκτονική των σπιτιών και των εκκλησιών ή των εικόνων που λες και προήλθαν από τα χέρια έμπειρων τεχνιτών με ξεχωριστή παιδεία, τόσο θρησκευτική όσο και κοσμική. Επίσης, στα μουσεία και

σε διάφορες συλλογές θαυμάζει κανείς σήμερα τη βλάχικη φορεσιά, τα παντός είδους στολίδια από χρυσό και ασήμι, που προδίδουν μια τέλεια γνώση και την κατοχή μιας υψηλής τεχνικής, έτσι που να καθιστούν την καθημερινή ζωή των Βλάχων εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Μια ζωή που φτάνει στο αποκορύφωμά της τις γιορτινές μέρες και ιδίως στα ονομαστά πανηγύρια τους, που κατά κανόνα λαμβάνουν χώρα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες για ευνόητους λόγους και τα οποία γεμίζουν από τους αρμονικούς μουσικούς ρυθμούς και τους εξαιρετικούς στίχους των τραγουδιών τους.

Τους μελετητές ξαφνιάζει σε μεγάλο βαθμό η ικανότητα προσαρμογής των Βλάχων, ιδίως με τον εξαιρετικά δύσβατο τόπο, στον οποίο κατοικούν και τον οποίο δαμάζουν, πρώτα-πρώτα ως άνθρωποι, που έρχονται αντιμέτωποι με τα άγρια στοιχεία του και δεύτερον ως εφευρέτες και τεχνίτες, έτσι που η αλπική φύση, με την πλούσια πανίδα και τα ορμητικά νερά να μετατρέπονται σε μέσα οικονομικής άνθησης. Το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Μακεδονίας έδειξε μέσα από τις σχετικές αναπαραστάσεις του αρχιτέκτονα -λαογράφου Διονύση Σκαμπάλη με ποιο τρόπο οι Βλάχοι κατέκτησαν τη γνώση και την ικανότητα μετατροπής των νερών σε ενέργεια, που τους χάρισε δόξα και πλούτο.

Πολλοί ιστορικοί κάνουν ένα βασικό λάθος. Καταπιάνονται μόνο με τις λέξεις, τις μαρτυρίες ή και τις νομαδικές συνήθειές τους - αναμφισβήτητη χρησιμια επιστημονικά εργαλεία για κάθε ερευνητή - για τη σύνθεση της ιστορίας

τους, όμως χωρίς την εκμετάλλευση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών ενός λαού, που στην καλύτερη περίπτωση χρησιμοποιούνται απλά και μόνο για να καλύψουν επουσιώδη κενά και χωρίς καμία εμβάθυνση στις καλλιτεχνικές πηγές, αυτές καθαυτές. Τόσο η Ιστορία, όσο και η Τέχνη πρέπει να χρησιμοποιούνται ισότιμα και η μία να καλύπτει και να συμπληρώνει την άλλη. Εξού και οι πλείστες ερμηνευτικές αντιφάσεις που παρατηρούνται στις μελέτες τους. Αυτή είναι η γνώμη μου.

Το ερώτημα, ωστόσο, παραμένει για το ποιες ήταν οι σημαντικότερες αιτίες εμφάνισης ενός πολιτισμού υψηλής ποιότητας και μοναδικής αισθητικής σε μέρη που εκ των πραγμάτων ήταν απομονωμένα, είχαν έναν ιδιόζοντα τρόπο ζωής και διαβίωσης, που είχαν τη δική τους λαλιά, αλλά και με επίδειξη ικανότητας πολιτισμικής προσαρμογής και αφομοίωσης στοιχείων από Ανατολή και Δύση;

Θα πρέπει να συμφωνήσουμε με την άποψη, που έχει διατυπωθεί από τους περισσότερους μελετητές, ότι οι παράγοντες που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο σ' αυτήν την πολιτισμική αναγέννηση, που χωρίς αμφιβολία αποτέλεσε έναν από τους βασικούς πυλώνες του πνευματικού βίου του ελληνικού πληθυσμού στα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας, είναι η οικονομική ανάπτυξη και η ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας σε συνδυασμό με ορισμένα προνόμια που απολάμβαναν από την Ύψηλη Πύλη. Από πνευματική άποψη ο διαφωτισμός ήταν ο κινητήριο μοχλός, αλλά και οι νέες ευρωπαϊκές

αντιλήψεις αναφορικά με το ρόλο της θρησκείας και του έθνους. Η μεγάλη παραγωγή βιοτεχνικών προϊόντων (κυρίως κτηνοτροφικών και υλοτομικών) και η προσφορά υπηρεσιών (στις τέχνες και το εμπόριο) συνέβαλαν στην δημιουργία ενός οργανωμένου εμπορίου και στην ανάγκη διάθεσης των προϊόντων στις εγχώριες και ξένες αγορές. Ο μηχανισμός μάλιστα μεταφοράς των προϊόντων και των πρώτων υλών ήταν μοναδικός, επεκτείνεται σε όλη τη Βαλκανική και όχι μόνο, αν αναλογιστεί κανείς τους κινδύνους και τις δυσκολίες που τα καραβάνια των κυρατζήδων αντιμετώπιζαν. Η ανάπτυξη του εμπορίου συνέβαλε στη συσσώρευση πλούτου, στην ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και στη δημιουργία πολλών άλλων επαγγελμάτων, έτσι ώστε να δημιουργούνται τάξεις και να αναπτύσσονται συνθήκες προώθησης των οικονομικών συμφερόντων τους. Η κοινωνία παρέμεινε ωστόσο κλειστή, με συντηρητικές καταβολές και πατριαρχική δομή.

Η Φιλοτεχνία των Βλάχων

Θα ήθελα να με συγχωρέσετε, διότι στην ανάπτυξη της σημερινής μου ομιλίας θα περιγράψω τις πιο σημαντικές όψεις της «Φιλοτεχνίας των Βλάχων», σχεδόν κωδικοποιώντας ορισμένα πολύ σημαντικά κεφάλαια που προσδιορίζουν αυτό που λέμε πολιτισμό των Βλάχων, παρακάμπτοντας άλλα εξίσου σημαντικά, όχι μόνο λόγω του περιορισμένου χρόνου, αλλά και της δικής μου αδυναμίας, να ανταποκριθώ με πληρότητα στην πολυπλοκότητα αυτού του γνωστικού αντικείμενου. Δεν είναι

δυνατόν επίσης να αναφερθώ σε όλες τις βλάχικες περιοχές, γιατί όλες έχουν να παρουσιάσουν κάτι το ενδιαφέρον, μένοντας εκεί που η έρευνα και η κοινή προσδοκία θεωρούν ως γενικώς αποδεκτή. Με τον όρο «Φιλοτεχνία» δεν εννοώ απλά και μόνο την αγάπη κάποιου προς την Τέχνη, αλλά και την ενασχόληση με δράσεις και συμπεριφορές που έχουν ένα αισθητικό αποτέλεσμα και συνιστούν όψεις του υλικού και του άυλου πολιτισμού ενός λαού. Παράλληλα αυτός ο πολιτισμός αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ανθρώπων μιας ολόκληρης κοινωνίας και αποτελεί ση-

μαντικό δείγμα της πνευματικής της ποιότητας. Σ' αυτόν τον πολιτισμό εκφράζονται οι βασικές αρχές και οι αξίες που απορρέουν από την πίστη τους στον άνθρωπο, στον Θεό και στο περιβάλλον. Για λόγους οικονομίας θα περιοριστώ σε δημιουργήματα που έχουν να κάνουν με τις εικαστικές τέχνες, με είδη καλλωπισμού, αλλά και με αντικείμενα που προήλθαν από την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της πέτρας, του ξύλου και των πολύτιμων μετάλλων. Ως προς τα χρονικά όρια αυτά είναι ο 18ος, ο 19ος (κυρίως), και ο 20ός αιώνας.

συνεχίζεται

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ

Το πέρασμά του από τα Γρεβενά μέσα από ενθυμήσεις και προφητείες (1774 - 1778)

Γράφει ο ο Σάκης Πέτρον

Το πέρασμα του Αγίου Κοσμά μας γίνεται γνωστό από ενθυμήσεις που βρέθηκαν γραμμένες σε εμπροσθόφυλλα και οπισθόφυλλα εκκλησιαστικών βιβλίων Ιερών Ναών και Μοναστηριών της περιοχής, που αποτελούν πηγή ιστορίας για τα Γρεβενά. Πρώτα επισκέφθηκε την περιοχή των Βεντζίων ερχόμενος από Σιάτιστα συνοδευόμενος από κατοίκους της Σιάτιστας μέχρι την περιοχή Μύλοι του χωριού Έξαρχος.

Μετά επισκέφθηκε την Ιερά Μονή Ζάβορδας και αυτό διαπιστώνεται από ενθύμηση που είναι γραμμένη

σε χειρόγραφο "1778 μαΐου 5 θίμισις όταν ευγίκεν ένας ασκητής το όνομα του Κοσμά μοναχου, και edίδαξεν ολον τον κόσμον από περάτου εος περάτου (ο του θαυματος). Τόσο θαυμαστός ανθρωπος ιταν εος οπου ο κοσμος ετρεμαν και εβαλεν πουλους και τους εκαμεν καλόψιχους και γράφομεν καί δια θιμησιν" Η ενθύμηση μάς κάνει να γνωρίσουμε την φυσιογνωμία του Αγίου Κοσμά αλλά και τον σεβασμό που έτρεφε ο λαός στο πρόσωπό του.

Άλλη ενθύμηση είναι από το παρεκκλήσι του χωριού Κηπουριού

όπου αναφέρεται, “1774. φεβρουαρίου 17. Απέρασεν ο άγιος Κοσμάς εις τούτα τα μέρη και την αρβανιτιά όλην, την πρώτην φοράν, ότι απέρασεν 3 φορές, και edίδαξεν τον κόσμον τα όσα ήθελαν πάθει από τον αλήπασιαν δια παιδευσιν και ακριβίες, σκλαβιές, προδοσίες και φυλακές, μετατοπίσεις του κόσμου, στεναχωρίες και πολέμους και πάσαν άλλην στεναχώρια”. Από την ενθύμηση μαθαίνουμε για την σκλαβιά και την καταπίεση που δεχόταν ο λαός από τους Τούρκους και τους Αρβανίτες. Ο λόγος και οι διδαχές του Αγίου ήταν βάλαμο στις ψυχές των καταπιεσμένων και έδιωχνε κάθε στεναχώρια.

Ο Άγιος Κοσμάς πέρασε και δίδαξε και στην Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλαιού, όπως αναγράφεται σε χειρόγραφο που σήμερα βρίσκεται στην Μονή Ζάβορδας. “Ήθμισίν όταν ευγίκεν ένας ασκυτής και edίδαξε τον κόσμον και το όνομα του Κοσμά μοναχού και ήταν άγιος άνθρωπος 1778.” Αν και ανακηρύχθηκε Άγιος αργότερα δηλαδή 20 Απριλίου 1961 ο λαός τον ονομάζει από τότε Άγιο, γιατί με τις διδαχές του γίνεται η παρηγοριά των καταπιεσμένων σκλάβων.

Μία άλλη ενθύμηση πάλι από το Κηπουριό μάς κάνει γνωστό τον θάνατο του Αγίου Κοσμά αν και σφάλλει ως προς τη ημερομηνία θανάτου που είναι 24 Αυγούστου 1779 ημέρα Σάββατο. Παρ’ όλα αυτά φαίνεται ποσό μεγάλο γεγονός είναι για την εποχή εκείνη ο θάνατός του. Η εν-

θύμηση αναφέρει “Σεπτέμβριος 1789. Εφονεύθη ο άγιος Κοσμάς υπό του Κούρτιπασιαν, παρα των Εβραίων. Εδόθησαν μογγκιά 40 και έτζι επλέρωσεν το κενόν χρέος υπό ξίφος εκόπη, ήγον σπαθί.”

Επίσης είναι γνωστές και προφητείες του Αγίου σε χωριά των Γρεβενών, όπως στο Βοδεντσκό, σημερινό Πολυνέρι. Η προφητεία αναφέρει: “Το κακόν θα έλθη μέχρι τόν Σταυρόν και δεν θα μπορέση να πάη κάτω. Μή φοβηθήτε. Μή φύγετε από τα σπίτια σας”. Πράγματι το 1940 οι Ιταλοί έφθασαν μέχρι την τοποθεσίαν Σταυρός, όπου είχε κηρύξει ο Άγιος και σταμάτησαν.

Άλλη μία ειπώθηκε στο χωριό Τσιράκι όπου φυλάσσεται και ο Σταυρός του Αγίου και το χωριό προς τιμήν του πήρε το όνομα Άγιος Κοσμάς. “Όταν θα πέση ο κλώνος (πού είναι στημένος ο Σταυρός), θά γίνη μεγάλο κακόν, που θά έλθη από τό μέρος όπου θα δείξη ο κλώνος και όταν θα πέση τό δένδρον, θα γίνη ένα μεγαλύτερον κακόν”. Πράγματι το 1940 έπεσεν ο κλώνος και ο Σταυρός προς το μέρος της Αλβανίας, όταν επετέθησαν οι Ιταλοί και το δένδρο έπεσε το 1947 στην εποχή του εμφυλίου

ΠΗΓΕΣ

Μαρία Λίνου Πολίτη: Τα χειρόγραφα της Ιεράς Μονής Ζάβορδας

Αθανάσιος Ράχος: ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ “ΤΑ ΓΡΕΒΝΑ”

Αυγουστίνος Καντιώτης: ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ

Ο πύργος του Ρολογιού της πόλης των Γρεβενών. (Το Ρολόι)

Γράφει ο ο Σάκης Πέτρου

Το μοναδικό διατηρημένο μνημείο της πόλης των Γρεβενών είναι το ρολόι που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης δίπλα στο Δημαρχείο στην Πλατεία Ελευθερίας, εκεί που πάντοτε γινόταν και σήμερα γίνεται η λαϊκή των Γρεβενών. Κατά τον Machiel Kiel, Ολλανδό καθηγητή και ερευνητή της Οθωμανικής αρχιτεκτονικής των Βαλκάνιων, διατηρήθηκαν πέντε τέτοια κτίσματα στην Ελλάδα στο Διδυμότειχο, στην Κοζάνη, στην Κομοτηνή, στα Γιαννιτσά και στα Γρεβενά.

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης στο βιβλίο του "Περί των εν Ήπειρω Αγαθοεργημάτων" έκδοσης 1880 μας πληροφορεί ότι: «Ο Νουρή Αγάς ανακαίνισε τον εν τη πόλη Γρεβενών πύργον τού ωρολογίου, χτισθέντα (1776) παρά των προγόνων αυτού και καταστραφέντα κατά το έτος 1821 παρά τού αυτοκρατορικού στρατού, πολεμούντα τον Βέλη Άγαν, σύμμαχον τού Αλή Πάσα.

Τη σημερινή μορφή την πήρε το 1906. Πρόκειται για ένα πύργο εξάγωνης κάτοψης διαστάσεων 3 μέτρων η κάθε πλευρά, που το ύψος του ξεπερνά τα 15 μέτρα. Ο πύργος αποτελείται από 3 μέρη: τη βάση, τον κορμό και τη στέγη. Η βάση είναι λιθόκτιστη και χωρίζεται με τρεις ζώνες πλινθόκτιστες, ενώ ο κορμός είναι πλινθόκτιστος και καταλήγει σε βεράντα με σιδερένιο κιγκλίδωμα.

Σε βεράντα καταλήγει και πύργος ωρολογίου στο Μοναστήρι (Μπίτολα). Στη βεράντα υπάρχει πυργίσκος με έξι θόλους εντός του οποίου βρίσκεται η καμπάνα και καταλήγει σε κωνική στέγη, η οποία είναι υπενδεδυμένη με λαμαρίνα και στην κορυφή της βρίσκεται ένα μικρό αεροπλανάκι. Ο πύργος φωτίζεται εσωτερικά με δυο θυρίδες στην κάθε πλευρά και εντός υπάρχει ξύλινη σκάλα. Ο πύργος αναπαλαιώθηκε προκειμένου να αναδειχτούν τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία και συντηρήθηκε ξανά το 2010. Αφαιρέθηκαν τα επιχρίσματα, ενισχύθηκε η θεμελίωση και φωτίστηκε πάλι, αφού τοποθετήθηκε το χαρακτηριστικό αεροπλανάκι πρόσφορα του Μ.Ο.Γ κατασκευής του Αδάμιου Ράσιου και πήρε την σημερινή του μορφή.

Το ρολόι αυτό, "μάρτυρας" όλων των ιστορικών εξελίξεων της πόλης των Γρεβενών, εδώ και καιρό κοσμεί το λογότυπο του Δήμου "Δημοτικών Ωρολόγιον ή Ωρολόγιον της Πόλης", όπως αναγράφουν συχνά οι παλιές αποφάσεις του Δήμου Γρεβενών. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας των Γρεβενών μετρώντας αιώνες ζωής και λειτουργεί σαν συνδετικός κρίκος του χθες με το σήμερα. Οι δείκτες του συνεχίζουν να κινούνται, υπενθυμίζοντας στους κατοίκους πως ο χρόνος «ρέει» σαν χείμαρρος που κυλά ασταμάτητα...

Κου ζουρλουγιάννη

Ο Τρελογιάννης

Γράφει ο Νικόλαος Πουρνάρας

Ούνᾱ ουᾱῤᾗ κου ουνου κινό ἱῤᾗ
ν' μᾱῖα τσι αβιά ντόι φτσόρι: ούνου
λου ακλιμᾱ Γιάνη, αλλάντου λου
ακλιμᾱ Κόλα.

ξ ούνᾱ τζούᾱ σι τσιᾱ ούνου λά
ἀγκρου, αλλάντᾱ τζούᾱ αλλάντου.

Βίνιε σειράουα αῤ ζουρλουγιάννη
σι ζαντᾱ ἀκάσᾱ. Λι αντῤᾗ κουλιάσ-
λου αῤ μᾱῖε, λι αντῤᾗ λιᾱγκᾱνου,
ου μπᾱγκᾱ πρι λιᾱγκᾱνου ξ λι ντιάντε
κουλιάσλου ουπᾱρίτου ξ ου ουπᾱρί
μᾱῖα. ξ ου ντιντιᾱ πρι λιᾱγκᾱνου.
Μᾱῖα αβιά μουρίτᾱ.

Ντα βινιῤᾗ αλλάντς ντι λα
ἀγκρου λου ντριπμᾱῤᾗ

"Ιου ου ᾱῖ ουᾱμα;"

"Σι ντα πρι λιᾱγκᾱνου."

"Κούμου σι ντα πρι λιᾱγκᾱνου;"

"Σι ντα πρι λιᾱγκᾱνου."

Ντα σι ντούσιῤᾗ αβιά μουρίτᾱ
μᾱῖα.

"Πᾱῤᾗ τσι αῖῖμου πᾱτσίτᾱ. Φούτζι"
τζῖσε "ντούσε μᾱῖα."

"Τράτξε ούσᾱ σκουᾱτετς γκούσᾱ".

Σι σκουᾱῤᾗ ζουρλουγιάννη τράτξε
ούσᾱ ξ αράπιε ούσα ντι να νούμεῤᾗ
ξ φούτζε.

Τινᾱῤᾗ, ἱμᾱῤᾗ ντούσιῤᾗ πᾱνου
λα ούνου λόκου, βτιοῤᾗ ντόλι, ντου-
νικᾱῤᾗ.

Ττσι ντουνικᾱῤᾗ, σι ντούσιῤᾗ σου
ούνου πλάτανου.

Μια φοῤᾗ κι ἕναν καιῤᾗ ζούσε
μια γιαγιά που εῖχε δύο αγόῤᾗ : τον
ἕνα τον λέγανε Γιάννη, τον ἄλλον
τον λέγαν Κόλα.

Και μια μέῤᾗ πῖγαινε ο ἕνας στο
χωῤᾗφι, την ἄλλη μέῤᾗ ο ἄλλος.

Ἦῤᾗ η σειῤᾗ του τρελογιάννη
να καθίσει στο σπῖτι. Ἐφτιαξε κουῤ-
κούτι στη γιαγιά, της ἔφτιαξε κούνια,
την ἔβαλε στην κούνια και την τᾱισε
το κουῤκούτι καυτό και την ξεμάτισε
τη γιαγιά. Και την κουνούσε στην
κούνια. Η γιαγιά εῖχε πεθάνει.

Ἐταν επῖστρεψαν οι ἄλλοι απ'
το χωῤᾗφι, τον ῥώτησαν.

«Πού την ἔχεις τη γιαγιά;»

«Κουνιέται στην κούνια.»

«Πῶς κουνιέται στην κούνια;»

«Κουνιέται στην κούνια.»

Ἐταν πῖγαν, εῖχε πεθάνει η για-
γιά.

«Πωπῶ τι ἔχουμε πάθει. Φύγε»
εῖπε, «πάει η γιαγιά.»

Τῤᾗᾗ την πόῤῤα και κόψε τον
λαμῖο σου.

Σηκῶνεται ο τρελογιάννης τῤαβᾱῖ
την πόῤῤα και την αρπᾱζει στον
ῶμο και φεύγει.

Περπάτησαν, περπάτησαν πῖγαν
μέχῤᾗ μια τοποθεσία, φύγαν και οι
δυο, τους βῤῥῥε η νύχτα.

Μόλις τους βῤῥῥε η νύχτα, πῖγαν
κάτω ἀπὸ ἕναν πλάτανο.

"Τώρα ίου βάι τράτζιέμου;"

"Ούξα τσι βα ου αντάρου;"

"Κάρι ούξα;" τζίσε

"Νου νι τσιές τράτζιε ούξα,
σκουάτιετς γκούσα; Έου ου λουάι".
τζίσε

"Πάπᾱ τσι νι άρε αντράτᾱ" τζίσε.

"ΰᾱτς αυά σου πλάτανου σι απι-
ρίμου αστᾱσιάρᾱ" τζίσε.

Τσι λο σι ντουινάρικᾱ γινιά φούρ-
λι.

Σι αλινά ανάλτου πρι πλάτανου.

"Ούξα τσι βα ου αντάρι;"

"Βαι ου λιάου ντζιάνᾱ."

"Αλάσιο ούξα αυά."

"Όχι βάι ου λιάου ντζιάνᾱ."

Ου λο ούξα ντζιάνᾱ.

Σᾱτςούρᾱ πρι Πλάτανου ΰ κου
θιάμᾱ ουάρᾱ τζίσε.

"Κόλα, βόι ΰ μι κίσου."

"Φᾱ γκίνε ρε κᾱ βα νᾱ ακάτσᾱ."

"Όχι, κᾱ βόι ΰ μι κίσου."

"Έ κιΰᾱτε" τζίσε.

Τσαρ τσαρ ΰ κιΰᾱ.

"Α τσι αρουάου κᾱλντᾱ ν' ντα
Ντουμνιτζᾱλου" φᾱτσιᾱ φούρλι ντι
πρι γκιόσου.

Κου θιάμᾱ ουάρᾱ φᾱτσει πᾱλε.

"Ω Κόλα βόι ΰ μι κάκου."

"Μπρε τΰᾱνιλι κᾱ βα νᾱ ακᾱτσᾱ."

"Όχι, κᾱ βόι ΰ μι κάκου."

"Έ κᾱκᾱτε" τζίσε.

ΰ κᾱκᾱ ζουρλουγιάννη.

"Τσι τούρτᾱ κᾱλντᾱ ν' ντα Ντο-
μνιτζᾱλουᾱ" φᾱτσια φούρλι.

"Ω Κόλα νι κᾱντιε ούξα."

«Τώρα προς τα πού να τραβή-
ξουμε;»

«Την πόρτα τι να την κάνω;»

«Ποια πόρτα;» είπε.

«Δεν μου είπες κόψε το λαιμό
σου και τράβα την πόρτα; Εγώ την
πήρα», είπε.

«Πωπώ τι μου 'χει κάνει», είπε.

«Κάτσε εδώ κάτω από τον πλά-
τανο να ξημερώσουμε απόψε,» είπε.

Μόλις έπαιρνε να νυχτώσει έρ-
χονταν οι κλέφτες.

Ανέβαιναν πάνω στον πλάτανο.

«Την πόρτα τι θα την κάνεις;»

«Θα την πάρω επάνω.»

«Άσε την πόρτα εδώ.»

«Όχι θα την πάρω επάνω,»

Την πήρε την πόρτα επάνω.

Κάθισαν πάνω στον Πλάτανο και
σε λίγη ώρα είπε.

«Κόλα, θέλω να κατουρήσω.»

«Κάτσε καλά βρε γιατί θα μας
πιάσουν.»

«Όχι, γιατί θέλω να κατουρήσω.»

«Ε κατούρα» είπε.

Τσαρ τσαρ κατούρησε.

«Α τι ζεστή βροχούλα μας στέλνει
ο Θεός» έλεγαν οι κλέφτες από κάτω.

Σε λίγη ώρα λέει πᾱλι.

«Ω Κόλα θέλω να χέσω.»

«Μπρε κᾱτά τα, γιατί θα μας
πιάσουν.»

«Όχι γιατί θέλω να χέσω.»

«Ε χέσε» του είπε.

Έχεσε ο τρελογιάννης.

«Τι ζεστή τούρτα μας δίνει ο
Θεός!» λέγαν οι κλέφτες.

«Ω Κόλα μου πέφτει η πόρτα.»

"Κούμου ξ κάντε ούξǎ;"

"Όχι, νι κάντε. Βάι ου αλάσου. "

"Έ αλάσο. "

Γκρου, γκρου ασουνǎ ούξα κούμου
κǎντιǎ.

Του ουάρα ατσιά φούρλι μισου-
ρά πǎρǎτζǎλι.

"Βτζίτζ, κǎ κάντε Ντουμνιτζǎου-
λου."

Βτζίρǎ φούρλι ξι ντιπούνιε νǎσου.
Λια πǎρǎτζλι α φούρλιλου ξ λι μι-
σουρά.

"Τον παρǎ μ' και τον παρǎ σ'"
φǎτσιǎ Γιάννη αλ ζουρλουγιάννη.

"Τον παρǎ μ' και τον παρǎ σ'."

ξι τουρνǎρǎ φούρλι ξι βιάντǎ,
αβτζǎρǎ κǎ φǎτσιǎ "τον παρǎ μ'
και τον παρǎ σ". Μα κǎρι ξ ασκǎπǎ.

"Φτζιτζ" τζίσε "κǎ τσι μούλτζ
σούντου" τζίσε

Βτζίρǎ ξ λι λουǎρǎ πǎρǎτζǎλι.

Αβιά ξ βρǎνου ντούου τρέι φόρ-
τουμιε ντι θυμιάμǎ.

Μπάγκǎ φόκου Γιάννη-ζουρλου-
γιάννη α θυμιάμιλε.

Του ουάρα ατσιǎ Ντουμνιτζǎου-
λου λου ντουριά μπίκρλου.

Ντούσε θυμιάμια λα Ντουμνιτζǎ
ουλου, λι πǎψι μπρίκλου

Σι ντιπούνιε ακλό.

"Τσι βριέι ξ τα αντάρου;" λι τζίσε
αλ ζουρλουγιάννη.

"Νου βόι τσιβǎ ντίπου" τζίσε.

"Τσι γκινιτάτε σ τς αντάρου κǎ
νι πǎψι μπρίκλου" τζίσε
Ντουμνιτζǎλου.

"Έου βόι ν' φλουιǎρǎ" τζίσε ζουρ-
λουγιάννη "έου ξι μπάπου ξ φράτσιλι
σι ανσǎρǎ."

«Πώς σου πέφτει η πόρτα;»

«Όχι μου πέφτει. Θα την αφήσω.»

«Έ άφησέ την.»

Γκρου, γκρου έκανε θόρυβο η
πόρτα καθώς έπεφτε.

Εκείνη την ώρα οι κλέφτες με-
τρούσαν τα χρήματα.

«Φύγετε, γιατί πέφτει ο Θεός.»

Φύγαν οι κλέφτες και κατεβαίνει
αυτός. Παίρνει τα χρήματα των κλε-
φτών και τα μετρούσε.

«Τον παρǎ μ' και τον παρǎ σ'»
έλεγε ο Γιάννης στον τρελογιάννη.

«Τον παρǎ μ' και τον παρǎ σ'.»

Επέστρεψαν οι κλέφτες για να δουν,
άκουσαν που έλεγε «τον παρǎ μ' και
τον παρǎ σ'». Και φεύγουν γρήγορα.

«Φύγετε» είπε «γιατί είναι πάρα
πολλοί» είπε.

Έφυγαν και πήραν τα χρήματα.

Είχαν και κǎνα δυο τρία φορτώ-
ματα με θυμιάμια.

Βάζει φωτιά ο Γιάννης-ο τρελο-
γιάννης στο θυμιάμια,

Εκείνη την ώρα το Θεό τον πο-
νούσε η κοιλιά.

Πήγε το θυμιάμια μέχρι τον Θεό,
σταμάτησε ο πόνος στην κοιλιά.

Κατέβηκε εκεί.

«Τι θέλεις να σου κǎνω;» του είπε
του τρελογιάννη.

«Δεν θέλω απολύτως τίποτα» είπε.

«Τι καλό να σου κǎνω, γιατί μου
σταμάτησε ο πόνος στην κοιλιά»
είπε ο Θεός.

«Εγώ θέλω μια φλογέρα» είπε ο
τρελογιάννης «εγώ να παίζω και τα
αδέλφια μου να χορεύουν.»

Λιου ντιάντε φλουιάρα.

"Τώρα, ίτσι βρέι αντάρă, έου βάι φούγκου" τζίσε φράτιλε Κόλα.

Σι σκουλă ζουρλουγιάννη ζι ντούσιε του ούνă χουάρă ζι ακăτσă πικουράρου. Βριά σι σι ακăτσă πικουράρου. Σι ακăτσă πικουράρου του ούνă κασă, λου μπăγκăρă λα όι. Τζούα τούτă νăσου μπăτιε ζι όιλε ανσăρια, νăσου μπăτιε ζι όιλε ανσăρια. Λι αντρά λι κιρί.

"Τώρα" τζίσε πριφτιάσă "βάι ζăντă ντι λα Άγιου Γιώργη πăνου λα Άγιου Δημήτρη."

(κă ασίτσε λι μπăγκă πικουράρ-λι)

"Τώρα" τζίσε πριφτιάσă "τσι βάι αντράμου;"

"Τώρα μπριά σι βέντζ" τζίσε πρέφτουλου. "Βάι μι αλίνου έου πρι νουκă" τζίσε "Βάι μπάτου κα κούκλου ζι βα λι τζίτσι κă βίνιε κούκλου τα ζι λου αγουνίμου."

ζι σκουλă πρέφτουλου σι αλινă πρι νούκα ταχινă ζι "Κούκου, κούκου" φάτσιά πρέφτουλου, κăντα.

Φάτσε μπλιάρισă: "Γιάννο, μπάτε κούκλου" τζίσε.

"Ίου λ' ιάστε;" τζίσε ζουρλουγιάννη.

"Λου ιάστε αφουάρă πρι νούκă."

"Στăι ζι μι ντούκου" τζίσε "ίου λ' ιάστε;"

Μα κάρι λια τουιάγκλου ζουρλουγιάννη λιου αρκă α πρέφτουλου.

"Μπουνου κούκου ιρά ζι αέστου" τζίσε.

Μπάντιε πρέφτουλου. Λου αρκă. Σι σκουλă ντι βτζι. [...] ζι σι ντούσιε ακάσα ντε μπăνιάτζă πăνου άζăντζ τζούα τούτă.

Του χάρισε τη φλογέρα.

Τώρα, ό,τι θες κάνε, εγώ θα φύγω» είπε ο αδελφός του ο Κόλας.

Σηκώθηκε ο τρελογιάννης και πήγε σε ένα χωριό και έγινε βοσκός. Ήθελε να γίνει βοσκός. Έγινε βοσκός σ' ένα σπίτι, τον βάλαν στα πρόβατα. Όλη την μέρα αυτός έπαιξε τη φλογέρα και τα πρόβατα χορεύαν, αυτός λαλούσε και τα πρόβατα χορεύαν. Τα έκανε τα πρόβατα, έρεψαν.

«Τώρα» είπε η παπαδιά «θα καθίσει από τον Άγιο Γιώργη μέχρι τον Άγιο Δημήτρη.»

(γιατί έτσι τους προσλαμβάναν τους βοσκούς)

«Τώρα» είπε η παπαδιά «τι θα κάνουμε;»

«Τώρα κοίτα να δεις» είπε ο παπάς. «Θα ανέβω εγώ στην καρυδιά» είπε «θα κελαηδήσω σαν κούκος και θα του πεις ότι ήρθε ο κούκος για να τον δώξουμε.»

Σηκώνεται ο παπάς και ανεβαίνει στην καρυδιά και «Κούκου, κούκου» έκανε ο παπάς, κελαηδούσε.

Λέει η γυναίκα του: «Γιάννο, λαλεί ο κούκος» είπε.

«Πού είναι;» είπε ο τρελογιάννης.

«Είναι έξω στην καρυδιά.»

«Περίμενε να πάω» είπε «πού εί-
ναι;»

Μα σαν παίρνει την μαγκούρα ο τρελογιάννης την πέταξε στον παπά.

«Καλός κούκος ήταν κι αυτός» είπε.

Κάτω ο παπάς. Τον έριξε. Και σηκώθηκε και έφυγε. [...] Και πήγε στο σπίτι του και ζει μέχρι σήμερα όλη την μέρα.

Ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο του Ισμαήλ Κανταρέ

Γράφει ο Κώστας Δόρτσιος

«Το σαμαράκι της κότας, αποτελούσε κάθε φορά ένα αντικείμενο, που προκαλούσε τη λαϊκή φαντασία από αιώνες και ανάλογα με τη μορφή του, το χρώμα του, τη διαφάνειά του, τη σκληρότητά του και διάφορα άλλα σημάδια, «έδειχνε» τα γεγονότα του μέλλοντος»

Ηταν Νοέμβριος της περασμένης χρονιάς και βρισκομαι σε μια ενδιαφέρονσα πόλη του Βελγίου, στη Geel (Γήλ, έτσι προφέρεται στα φλαμανδικά), στο βόρειο τμήμα του Βελγίου, ανάμεσα από τις Βρυξέλλες και την Αμβέρσα, μια άλλη γραφική πόλη του Βελγίου στην άκρη της βόρειας θάλασσας και απέναντι από την Αγγλία.

Ο καιρός χειμωνιάτικος, με κρύο, χωρίς όμως έντονες διακυμάνσεις της θερμοκρασίας. Μάλλον ένα κλίμα ωκεάνιο και ένα τοπίο οριζόντιο χωρίς βουνά και λόφους. Ο κύκλος της νύχτας και της ημέρας αλλιώτικος. Ο ήλιος κρύβεται γρήγορα και η νύχτα μεγαλύτερη τώρα το χειμώνα. Γύρω από την πόλη απέραντες εκτάσεις από δέντρα, χωράφια και κανάλια με τα νερά που χύνονται στο πέραςμα του μεγάλου ποταμού Ρήνου, ο οποίος καταλήγει στη βόρεια θάλασσα. Οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες και συστηματικές καλλιέργειες.

Η πόλη όμορφη με σπίτια διώροφα

και χτισμένα με τούβλα τέτοια, που δίνουν μια ιδιαίτερη εντύπωση της τάξης και της ευπρέπειας. Οι δρόμοι ευθύγραμμοι και δίπλα τους διάδρομοι για τους ποδηλάτες, καθώς και ευρύχωρα πεζοδρόμια για τους πεζούς. Το ποδήλατο για τους κατοίκους της Geel είναι σε καθημερινή χρήση και μάλιστα για όλες τις εποχές. Όμορφοι είναι και οι δυο καθολικοί ναοί γοθτικού ρυθμού με πανύψηλα καμπαναριά και επιβλητικές όψεις. οι οποίοι μαρτυρούν την ιστορία της πόλης από τα βάθη των αιώνων.[1]

* * *

Είχα πολλές ελεύθερες ώρες. Ώρες για σκέψη και στοχασμό. Τα ερωτήματα πολλά. Το Βέλγιο, μια χώρα μικρή- σε έκταση σχεδόν μισή από την έκταση της χώρας μας- όμως με μια αλλιώτικη όψη και μια αλλιώτικη πορεία.

Λίγο νοτιότερα από τις Βρυξέλλες είναι η περιοχή του Βατερλώ, ένας μαρτυρικός τόπος, όπου συναντή-

θηκαν και αναμετρήθηκαν οι μεγαλύτερες δυνάμεις της Ευρώπης. Ο μεγάλος ηττημένος, ο Ναπολέων ο Βοναπάρτης, το 1814! Όταν κανείς επισκέπτεται τον τύμβο του Βατερλώ, νιώθει το βάθος και τη σημασία της ευρωπαϊκής ιστορίας. Ναι, τότε που το 1815 έχουμε την Ιερά Συμμαχία των νικητών του Ναπολέοντα, που θέλουν μια Ευρώπη ήσυχη από ταραχές και πολέμους. Κι όμως, στη χώρα μας ξεφυτρώνει η επανάσταση του 1821!

Είχα ελεύθερο χρόνο και ζεστό σπίτι. Ψάχνοντας στα βιβλία των παιδιών μου, της Μαρίας και του Γιώργου, βρήκα ένα ενδιαφέρον βιβλίο. Ο τίτλος του:

«Το χρονικό της πέτρινης πόλης» γραμμένο από τον Αλβανό και πολυβραβευμένο συγγραφέα **Ισμαήλ Κανταρέ [2]**. Το βιβλίο αυτό έχει εκδοθεί το 1991 και είναι μετάφραση από τα Γαλλικά στα Ελληνικά από τη Μαρίχεν Τσαλίκη. Το διάβασα. Μου άρεσε.

Στο βιβλίο αυτό ο Ισμαήλ Κανταρέ, που γεννήθηκε στο 1936, περιγράφει τις παιδικές του εντυπώσεις από το Αργυρόκαστρο της Αλβανίας [3], την πόλη στην οποία γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια. Είναι τα χρόνια που διαδραματίζονται τα γεγονότα του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Είναι τα χρόνια της Ιταλικής κατοχής, του Ελληνοϊταλικού πολέμου και της Γερμανικής κατοχής. Είναι τα γεγονότα εκείνα που αναδειχνουν τον Εμβέρ Χότζα,

ο οποίος θα επικρατήσει και θα κυριαρχήσει στην πολιτική εξουσία της μετέπειτα Αλβανίας.

Δεν είναι δυνατόν βέβαια μέσα από τούτες τις αράδες, να μιλήσει κανείς για την όλη αφήγηση του συγγραφέα. Όμως, αξίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας σε κάποια όμορφη περιγραφή μιας οικογενειακής εικόνας κατά την ώρα του φαγητού.

Διαβάζουμε:

«Το φαγητό ήταν καταθλιπτικό. Τρώγαμε χωρίς να μιλάμε. Ήταν φανερό πώς όλοι περιέμεναν με ανυπομονησία τη στιγμή που η γιαγιά θα «διάβαζε» το κόκκαλο του κόκορα.

Εδώ και κάμποσον καιρό, μόλις σφάζανε στη γειτονιά έναν κόκορα, το μάθαινε όλος ο κόσμος, γιατί στα κόκαλά του διάβαζαν το μέλλον και τότε έτρεμαν τα σοβαρά γεγονότα. Πριν μια βδομάδα η μητέρα του Ιλλύρ μας είχε στείλει στη θεία – Πίνο:

«Έσφαξε σήμερα έναν κόκορα», μας είπε. «Πηγαίνετε, παιδιά μου, και ρωτήστε την τι είδε στο κόκαλό του».

Εκείνη τη μέρα είχαμε σφάξει εμείς έναν κόκορα. Τ' απογευματάκι σίγουρα θα άρχιζαν να χτυπούν την πόρτα μας για να μάθουν νέα. Τότε, με την ευκαιρία μιας επίσκεψης, θα ρωτούσαν τη γιαγιά, τη μητέρα μου, μόλις θα έβγαινε στο κατώφλι της πόρτας μας και ίσως και τον μπαμπά, στο καφενείο. Γιατί, βέβαια, δε σφάζανε κοτόπουλα συχνά στην πόλη.

Τελειώσαμε το φαγητό. Τέλος, η

γιαγιά πήρε το κόκαλο, μισόκλεισε τα μάτια κι άρχισε να το παρατηρεί αρκετή ώρα στριφογυρίζοντας το στα χέρια της και βάζοντας στο φως τότε τη μια πλευρά και τότε την άλλη. Όλοι περιμέναμε σιωπηλοί.

«Πόλεμος», είπε ξαφνικά η γιαγιά με υπόκοψη φωνή. «Τα πλευρά από το κόκαλο της πλάτης είναι κόκκινα. Πόλεμος και αίμα», είπε δείχνοντας με το δάχτυλο το μέρος στο κόκαλο που προηγουίσε πόλεμο.

Κανένas δεν είπε λέξη.

Η γιαγιά συνέχισε για λίγο την εξέτασή της.

«Πόλεμος», επανέλαβε βάζοντας το αριστερό της χέρι πάνω στο κεφάλι μου, σαν να ήθελε να με προστατέψει από κάποιο κακό. Όταν τέλειωσε το φαγητό ξαναγύρισα στο σωρό με τα πιάτα για να βρω το κόκαλο του κόκορα. Το πήρα και κρατώντας το στο χέρι σκαρφάλωσα στο δεύτερο πάτωμα για να είμαι μόνος στο καθιστικό. Κάθισα μπροστά σ' ένα από τα μεγάλα παράθυρα και βάλθηκα να παρατηρώ προσεχτικά αυτό το τραγικό καύκαλο. Ήταν ένα απομεινέμερο του Οκτωβρίου. Έξω, φυσούσε ένα ξερός αέρας. Δε σήκωνα τα μάτια μου από το κρύο κόκαλο που κρατούσα στο χέρι. Με χρώμα κοκκινωπό, σχεδόν προς το βιολετί, μου φαινόταν τότε πιτσιλισμένο με σταγόνες από αίμα και τότε να σπινθηροβολεί μέσα στις πύρινες γλώσσες μιας μεγάλης φωτιάς.

Λίγο – λίγο, έγινε τελείως κόκκινο και στο επίπεδο μέρος του δεν ήταν πια σταγόνες, αλλά ποτάμια αίμα

που κατέβαιναν τις πλαγιές βάφοντας τα πάντα κόκκινα στο πέρασμά τους. Όπως μ' έπαιρνε ο ύπνος με το κόκαλο στο χέρι, είδα για τελευταία φορά τις φωτιές που έλαμπαν στα πλαϊνά του μέρη κι άκουσα συγκεχυμένα τα πρώτα ταμπούρα από τις μάχες».

Ο συγγραφέας περιγράφει μια συνήθεια που οι παλιοί ακόμα θυμούνται ότι υπήρχε και στα μέρη τα δικά μας. Εξάλλου οι Βαλκάνιοι λαοί έχουν στην παράδοσή τους πολλά κοινά στοιχεία.

Η εντύπωση που αποκόμισα από το διάβασμα ήταν δυναμική. Δεν περίμενα εκεί στη μακρινή πόλη του Βελγίου, κλεισμένος στο ζεστό δωμάτιο από τη μελέτη του βιβλίου αυτού να μπορέσω να βρεθώ πάλι στα προσωπικά μου παιδικά βιώματα. Βιώματα που έχουν κάποια ανάλογη σχέση μ' αυτά του μικρού τότε Ισμαήλ Κανταρέ στο Αργυρόκαστρο της Αλβανίας.

* * *

Από μικρός άκουγα διάφορες ιστορίες για το σαμαράκι της κότας ή του κόκορα ή ακόμα και από το κόκαλο της ράχης του σφαγμένου αρνιού. Το σαμαράκι της κότας αποτελούσε κάθε φορά ένα αντικείμενο που προκαλούσε τη λαϊκή φαντασία από αιώνες και ανάλογα με τη μορφή του, το χρώμα του, τη διαφάνειά του, τη σκληρότητά του και διάφορα άλλα σημάδια, «έδειχνε» τα γεγονότα του μέλλοντος.

Ακόμα και μακάβρια γεγονότα, όπως θανατικά, αρρώστιες και ατυχήματα ήταν στον κατάλογο των «σημείων» που αποκωδικοποιούνταν από το σαμαράκι της κότας.

Η παγανιστική αυτή αντίληψη των ανθρώπων έφθανε να ερμηνεύει και άλλα μικρά οστάρια του σκελετού της κότας. Έτσι για παράδειγμα το μικρό οστάριο που είχε σχήμα Υ και ονομάζεται ακόμα και σήμερα στην τοπική μας διάλεκτο ως «θλίτσα», χρησιμοποιε για την πρόβλεψη γεγονότων του μέλλοντος. Αυτό γινότανε, παρατηρώντας τον τρόπο κατά τον οποίο αυτό καίγονταν όταν το έριχναν στο αναμμένο τζάκι. Αν κατά το κάψιμο τα σκέλη της «θλίτσας» αυτής έκλειναν, πριν καούν ολοκληρωτικά, έλεγαν πως η έγκυος γυναίκα θα έκανε κορίτσι, γιατί το κλείσιμο αυτό δήλωνε «μάζεμα», δηλαδή προσπάθεια των γονέων να μαζέψουν την προίκα του κοριτσιού που θα γεννιούνταν. Αν πάλι τα σκέλη της «θλίτσας» άνοιγαν κατά το κάψιμο, τότε έλεγαν ότι το παιδί που θα γεννιούνταν θα ήταν αγόρι.

Ψάχνοντας ακόμα περισσότερο τη μνήμη μου, θυμήθηκα ότι εκείνα τα παλιά χρόνια, το σφάξιμο της κότας μέσα στα πρώτα θεμέλια κατά το χτίσιμο του σπιτιού, σήμαινε την καλοτυχιά του σπιτιού και την προκοπή του. Ακόμα και την εποχή που έσπερναν τα χωράφια το φθινόπωρο, στην πρώτη αυλακιά, οι άνθρωποι έβαζαν και παράχωναν ένα αυγό. Συνδύαζαν την γονιμότητα

της κότας με την αγωνία και τις προσδοκίες τους για την καλή παραγωγή και σοδειά του χωραφιού. Φαίνεται ότι η κότα, ή αλλιώς η «όρνιθα», η οποία από την αρχαιότητα αποτελούσε ένα από τα ζώα εκείνα που συνόδευαν την καθημερινότητα του απλού ανθρώπου, συγγέντρωνε την προσοχή και την περιέργεια των ανθρώπων, ώστε με τους αιώνες να αποτελεί, εκτός από κατοικίδιο ζώο, κι ένα ζώο θυσίας και μαντικής αξιοποίησης.

Εξάλλου οι άνθρωποι όλων των εποχών είχαν την περιέργεια να μάθουν για τα μελλούμενα. Πολλές είναι οι περιπτώσεις που μπορεί να αναφέρει κανείς από την παγκόσμια ιστορία καθώς και από την αρχαία ελληνική. Τα περίφημα μαντεία της Αρχαίας Ελλάδας, όπως των Δελφών και της Δωδώνης, αλλά και οι ξακουστοί μάντεις, που αναφέρονται στην Ελληνική Μυθολογία, καθώς και στους αρχαίους τραγικούς, αποτελούν στοιχεία της ανάγκης των ανθρώπων να μάθουν και να πληροφορηθούν για το μέλλον. Ο μάντης Κάλχας στην εποχή των ομηρικών χρόνων, καθώς και ο μάντης Τειρεσίας κατά το Θηβαϊκό Μύθο του Οιδίποδα είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Σήμερα, η ανάγκη αυτή, να μάθουν τι τους περιμένει αύριο, παραμένει σε μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων. Έτσι ακόμα και τώρα, πολλοί πιστεύουν στις καφετζούδες, στους αστρολόγους(όχι αστρονόμους!), στη χειρομαντεία, στις χαρ-

τορίχτρες, σε όμορφες τσιγγάνες και σε άλλους, που επαγγελματικά ισχυρίζονται πως μπορούν να προβλέψουν τα μελλούμενα[4].

Όλα αυτά, η σημερινή επιστήμη, ο Χριστιανισμός, καθώς επίσης και ο ορθολογισμός τα θεωρεί αστειότητες και πλάνες...

* * *

Ήταν όμορφη η ανάγνωση του βιβλίου αυτού του Ισμαήλ Κανταρέ. Κατάφερε να με οδηγήσει στα δικά μου παιδικά βιώματα με τις γιαγιές και την οικογένεια μαζεμένη γύρω από το χαμηλό τραπέζι. Κατάφερε να με ταξιδέψει από το μακρινό Βέλγιο στο χωριό μου και να με αφήσει να χαρώ όμορφες, απλές και γλαφυρές οικογενειακές εικόνες. Με το σαμαράκι της κότας να μιλά και να προβλέπει ακόμα, δυσάρεστα και ολέθρια γεγονότα!

Σημειώσεις

[1] Για την ενδιαφέρουσα ιστορία της Geel μπορεί να διαβάσει κανείς το άρθρο της Ιωάννας Σουφλερή με τίτλο «Το πείραμα της Γκεέλ» στο Βήμα της Κυριακής της 27/10/2019.

[2] Ο Ισμαήλ Κανταρέ γεννήθηκε στο Αργυρόκαστρο το 1936 και πέθανε φέτος τον Ιούνιο. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου των Τιράνων και στο Ινστιτούτο Λογοτεχνίας «Γκόρκι» στη Μόσχα. Έχει γράει ποιήματα, δοκίμια, αλλά κυρίως μυθιστορήματα. Υπήρξε ο πρώτος Αλβανός συγγραφέας που

έγινε γνωστός διεθνώς. Έχει μεταφραστεί σε περισσότερες από δεκαπέντε γλώσσες. Το 2005 τιμήθηκε με το βραβείο Man Booker International για το σύνολο του έργου του, και το 2009 με το βραβείο Balkanika για το μυθιστόρημά του που μεταφράστηκε στα γαλλικά με τίτλο *L'Entravée: Requiem pour Linda B.* (ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, άνοιξη 2012).

[3] Ήταν μια παράξενη πόλη, σαν προϊστορικό θηρίο, που εμφανίστηκε ξαφνικά στην κοιλάδα μια χειμωνιάτικη νύχτα και σκαρφάλωνε με κόπο στην πλαγιά του βουνού. Όλα ήταν παλιά σ' αυτή την πόλη, όλα φτιαγμένα από πέτρα, από τους δρόμους και τις βρύσες ως τις στέγες των μεγάλων παλαυκών σπιτιών, που ήταν σκεπασμένα με γκριζες πλάκες σαν τεράστια λέπια. Δύσκολα θα το πίστευες πως κάτω από αυτό το σκληρό καβούκι σάλεψε κι αναπαραγόταν η τρυφερή σάρκα της ζωής.

Στον επισκέπτη, που την αντίκριζε για πρώτη φορά, ξυπνούσε την επιθυμία μιας σύγκρισης, όμως αμέσως καταλάβαινες πως ήταν παγίδα, γιατί η πόλη απέριπτε κάθε σύγκριση· σ' αλήθεια, δεν έμοιαζε με τίποτα. Δεν ανεχόταν περισσότερο τις συγκρίσεις απ' όσο τις βροχές, τα χαλάζια, τα ουράνια τόξα και τις ξένες πολύχρωμες σημαίες που εγκατέλειπαν τις στέγες της όπως είχαν έρθει, εφήμερα κι εξωπραγματικά όσο εκείνη ήταν συγκεκριμένη κι αιώνια.

Ήταν μια πόλη κατηφορική, ίσως η πιο κατηφορική πόλη στον κόσμο που είχε αφηγήσει όλους τους νόμους

της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Η κορυφή ενός σπιτιού άγγιζε καμιά φορά τα θεμέλια ενός άλλου και ήταν σίγουρα το μοναδικό μέρος στον κόσμο που, αν γλιστρούσες στην άκρη ενός δρόμου, κινδύνευες να βρεθείς πάνω σε μια σκεπή. Κι αυτό, ιδίως οι μεθυσμένοι το γεύονταν τότε - τότε.

Ναι, ήταν μια πολύ παράξενη πόλη. (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

[4] Η γραφικότητα της τσιγγάνας έχει αγγίξει την ευαισθησία πολλών ανθρώπων της τέχνης οι οποίοι έγρα-

ψαν γι' αυτήν πολλά και όμορφα κείμενα καθώς και αξιολογες ιστορίες. Για παράδειγμα, οι στίχοι του Αλέκου Σακελλάριου, που τους έκανε όμορφο τραγούδι ο Μάνος Χατζηδάκης.

Τσιγγάνα κάτσε δίπλα μου
και τα χαρτιά σου ρίχτα
και τα βοτάνια πούλα μου
πούλα μου πούλα μου.

.....

Τ' άστρα διαβάξεις τ' ουρανού
και τις γραμμές στο χέρι
σαν τις παλιές τις μάγισσες
μάγισσες μάγισσες.

.....

Μάβμα

Γράφει ο Γιώργος Σιώμος

Όταν βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής, να βιάζομαι για κάτι κι αυτό ν' αργεί, όπως σήμερα, μέρα θανάτου της μάνας μου, παίζω το καπουτσίνο, μπαίνω στο αυτοκίνητο, και πάω να της ανάψω ένα κερί. Όχι κάπου κοντά όμως, μακριά, να κοπιάσω κάπως, να την τιμήσω. Να έχει μια διάρκεια η ανάμνηση. Τραβάω για την Παναγία Σουμελά στην Καστανιά. Βάζω το νούμερο 13 στο σιντί. Αυτό μ' έχει αιχμαλωτίσει αυτόν τον καιρό. Με πάει ντογρού στο Μέτσοβο. Ένα γόνα χιόνι και νύχτα. Ψηλά σ' ένα σπίτι το παραθύρι φέγγει. Από εκεί έρχεται και η μουσική. Μια νέα γυ-

ναίκα κοιτάζει πίσω απ' το τζάμι. Ανεβαίνω. Σ' έναν μεγάλο οντά, με φλοκάτες, μάλλινα στρωσίδια και υφαντά με σκηνές κυνηγιού και κοπαδιών που βόσκουν σε πράσινο λιβάδι, κόσμος πολύς. Οι άντρες πίνουν κόκκινο κρασί και καπνίζουν, οι γυναίκες στον άλλον οντά ετοιμάζουν φαγητά και σερβίρουν, οι μουσικοί σε μια γωνιά παίζουν τον φοβερό σκοπό. Ένας ρίχνει κούτσουρα στο τζάκι. Η νέα γυναίκα σερβίρει στους καλεσμένους κι όλο κοιτάζει απ' το τζάμι προς τα έξω.

Πέπλα ομίχλης τυλίγουν τα βουνά, τους λόφους, τα φαράγγια, την Παναγία Σουμελά. Αναψα το κερί στη

μάννα μου και βάζω πάλι το τραγούδι αυτό για την επιστροφή. Στην αριστερή πλευρά του δρόμου, ένα αγριογούρουνο θηλυκό, μητέρα, βόσκει ήσυχα με τα τρία μικρά της. Τα λόγια του τραγουδιού είναι στη γλώσσα των Βλάχων, η οποία περιέχει και λέξεις ελληνικές αν και κουτσουρεμένες, αλλά και ομηρικές, λέει ο Στέργιος ο ζωγράφος που χάνονται στον ωκεανό των Λατινικών. Πιάνω μια λέξη που με μαγνητίζει: Μάβμα. Τι πα να πει; Δεν καταλαβαίνω γρι από τα λόγια. Αυτό επιτείνει τη γοητεία και το μυστήριο. Αν την γράψω "μαύμα" ενώ ακούγεται το ίδιο, πάει η γοητεία, πέταξε. Το ύψιλον στη μέση, κάνει ένα κοίλωμα, μια κούρμπα, μια γούρνα με σκοτεινό περιεχόμενο. Σπάει την ομορφιά του βήτα. Οπότε, επανέρχομαι στη λέξη "μάβμα".

Να όμως που μετά από μια παύση, ακούγεται η συλλαβή "τα" που φαίνεται να ακολουθεί τη "μάβμα" και

με συγκόλληση έχουμε τη λέξη "μαβματα. Αρχίζει να ξεθωριάζει η γοητεία. "Μαβμα- τα". Ρωτάω τον Γιάννη που γνωρίζει τη γλώσσα. «Δεν ξέρω τέτοια λέξη» μου απαντά. Τηλεφωνώ στον Στέργιο τον φιλόλογο και βάζω το τραγούδι για να το ακούσει. Τι λέει; τον ρωτώ.

«Ανάμεσα από δυο βουνά είναι ένα αμπέλι,

Το αμπέλι είναι προσήλιο.

Αν θέλεις σταφύλι, πάρε, πάρε μοσχοστάφυλλο, μαυρομάτα μου» μου απαντά.

Την επόμενη φορά που πήγα στο χωριό μου, άφησα την πόρτα του αυτοκινήτου ανοιχτή, για να ακούσουν το τραγούδι που μ' αρέσει οι δυο γείτονές μου που κάθονταν στο πεζούλι και σιγοκουβέντιαζαν. «Μόνο τη λέξη μαυρομάτα, κατάλαβα» είπε ο δάσκαλος. Έριξα, από μέσα μου, μια μούντζα να! στον εαυτό μου.

16/5/2024

Καστρί Γρεβενών: Η ζωή ενός μύθου

Γράφει η Στέλλα Δρούγου, Ομότιμη Καθηγήτρια Α.Π.Θ.

Το βράδυ, οι λίγες ώρες της ανάπαυσης στον εξώστη ή στο εστιατόριο του ξενοδοχείου, που μας φιλοξενούσε, ήταν για όλους μας μια βαθιά ανάσα, κάτι σαν ανασύνταξη δυνάμεων! Τον καιρό της ανασκαφής μας στο Καστρί Γρεβενών,

στη Πίνδο, μετά την πρωινή δουλειά στα αρχαία ερείπια στα 1100μ. και την απογευματινή στο παλιό σχολείο του Πολυνερίου, που είχε γίνει πια ένα πραγματικό αρχαιολογικό εργαστήριο, το τέλος της μέρας η μικρή ανάπαυλα μας, φαινόταν πολύτιμη,

το βραδινό φαγητό νόστιμο και κάθε ήχος από τα μακρινά μαντριά, κάθε μελωδία από το ραδιόφωνο, μαγευτικά. Όταν η βραδιά ήταν η τυχερή, μάς έκαναν παρέα και μερικοί από τους λίγους κατοίκους του χωριού, οι πιο πολλοί μεγάλοι στην ηλικία, ο καθένας τους και από μια ιστορία.

Ένα βράδυ ήρθε η κουβέντα για τις εκκλησίες στο χωριό και τα εξωκλήσια στη περιοχή και για τα πανηγύρια τους. Κάποιος θυμήθηκε την μικρή εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, πολύ κοντά στο Καστρί, στα πόδια του βράχου, και το δικό της πανηγύρι. Το εκκλησάκι σώζεται ακόμη και κάθε πρωί, πηγαίνοντας στην ανασκαφή, μάς χαιρετούσε εκεί στη στροφή, φωτεινό και πάντοτε φρεσκοβαμμένο. Ένας γέροντας από την παρέα θυμήθηκε μια παλιά ιστορία για το πανηγύρι, όταν γιόρταζαν εκεί την Αγία Παρασκευή. Πιστέψτε την, ένα αληθινό γεγονός!

Έλεγαν οι παλιοί κάθε φορά που γιόρταζε η εκκλησία και ήταν το πανηγύρι της, εμφανιζόταν ένα ελάφι και χαιρόνταν όλοι για τον όμορφο προσκαλεσμένο τους. Οι πιο σπουδαγμένοι έλεγαν μήπως ήταν από την αρχαία θεά την Άρτεμη! Ποιος όμως να ξέρει! Κάποτε, πριν πολλά χρόνια, σ' ένα από τα πανηγύρια στο ίδιο μέρος, το όμορφο ζώο άργησε να εμ-

φανιστεί. Οι ώρες περνούσαν, ο κόσμος σιγά-σιγά αραίωνε και έφευγε. Τότε ξαφνικά φάνηκε το όμορφο και σβέλτο ελάφι, όμως όσοι είχαν απομείνει, εκεί δίπλα στην εκκλησία, ήταν πολύ θυμωμένοι. Το κυνήγησαν το ζώο και το πλήγωσαν, όμως αυτό γλύτωσε και χάθηκε μέσα στα πυκνά δέντρα του δάσους. Από τότε ποτέ πια δεν ξαναφάνηκε το ελάφι στην Αγία Παρασκευή και το χωριό έχασε την τύχη του.

Πέρασαν πολλά χρόνια, ήρθαν πόλεμοι, σεισμοί, καταστροφές, χιλιάδες άνθρωποι χάθηκαν, όπως συνήθως ορίζει η μοίρα τους. Στο τέλος σίγησε ο τόπος γύρω από τους Αγίους Θεοδώρους και την Αγία Παρασκευή, σταμάτησε και η ανασκαφή μας. Τα βράδια στο μικρό ξενοδοχείο δεν φαινόταν ψυχή.

Φέτος, λίγες μέρες πριν από το Πάσχα, λίγο πριν βραδιάσει, ένα καλό μάτι είδε κάποιο ζωντανό εκεί κοντά στην περίφραξη της ανασκαφής. Μου το διηγήθηκε και για να το πιστέψω μου έστειλε και μια φωτογραφία! Μπροστά στην είσοδο της ανασκαφής στεκόταν ένα ζαρκαδάκι και αναρωτιόταν ίσως γιατί δεν του άνοιγε κανείς να μπει μέσα. Περιδιάβαζε λίγη ώρα απορημένο και περίμενε τους ανθρώπους. Αλήθεια σας λέω, το είδα με τα μάτια μου και σας στέλνω την φωτογραφία του! Ίσως μάς το έστειλε εκείνο το πληγωμένο ελάφι της Αγίας Παρασκευής να μας κρατάει παρέα, ίσως για να σωθεί και ξαναζωντανέψει ο παλιός μύθος της κυνηγού θεάς μήπως και γαληνέψει ο τόπος!

Απρίλης 2025

Χορός στη Σκόνη

Γράφει η Σάντυ (μαθήτρια)

Τι κάθεςαι, βρε άνθρωπε,
με μάτια κατεβασμένα;
Η ζωή σε καρτεράει,
κι εσύ μετράς τα χαμένα.

Σήκω ρίξου στον χορό,
Η γη δε θα σε θάψει.
Το κρασί είναι για να ρέει,
Κι όχι η ψυχή να κλάψει.

Ο άνεμος φυσά τρελά,
δε ρωτάει που πηγαίνει.
Έτσι είναι κι η ζωή-
παίξε τη πριν σε πεθάνει.

Γέλα, ζήσε, αγάπα, πιες,
φύγε πριν σε δέσουν!
Κι αν πέσεις, να' ναι στον χορό,
κι όχι σε μέρες που σβήνουν σαν
ψέμα!

Χιονίζοντας εντός

Γράφει ο Αντώνης Ν. Παπαβασιλείου

Ενα ταξί μας αφήνει στον Άη-
Γιάννη, δεν μπορεί να πάει
παρακάτω. Εμείς, αισιόδοξοι
Αθηναίοι, φορτωνόμαστε τα μπαγκάζια
και βουτάμε στο χιόνι. Δεν είναι πολλές
ο δρόμος μέχρι το χωριό. Ο παππούς,
αν και πήρε βράδυ, μας περιμένει.
Ξεκίνησαν τα Χριστούγεννα.

Και μπορεί να μην είμαι στο Περι-
βόλι, αλλά στον Άγιο Κοσμά Γρεβενών,
κάπου το 1985. Τα πατήματα του
Στέργιου, όμως, στην Φαντίνα, το
στρώσιμο της αφήγησης του Δημήτρη
Καρακίτσου, με το αλφάδι, με το σφυ-
ρί, με μαστοριά -σαν τοίχο από ντόπια
πέτρα, τα νιώθω και με μεθάνει αρκετά,
πάνω από το νηφάλιο.

Ξέραμε τους φύλακες στα βλαχο-
χώρια. Σαμαρίνα, Αβδέλλα, Περιβόλι.
Ξέραμε τους χειμώνες εκείνης της

εποχής, αδυσώπητους σαν την μονα-
ξιά, ακέραιους ως ρόμπολα, αυθεντι-
κούς με την τραχύτητα και την αλήθεια
των εποχών πριν τα κινητά και το
διαδίκτυο. Ήμασταν παιδιά τους.

«Παράξενος τόπος» -και μιλάει
άραγε για το βουνό, την Πίνδο, τα
έρημα χωριά, ή τα μέσα μας όταν πα-
τάνε στα προγονικά στιγμιότυπα, όταν
βλέπουν τι γάτες τις παχιές («σαν
μουστάκια κάτω από χαμόγελα»),
όταν ο οίνος δεν φτάνει να δώσει πα-
ραμυθία στον άνθρωπο που στέκεται
όρθιος;

Στα πρώτα κεφάλαια χτίζεται η
αναμονή για το χιόνι. Έρχεται, θα
πέσει κουβέρτα («ρίχνει πλατανόφυλ-
λα» μου έλεγε ο παπαΓιώργης από
την Σαμαρίνα). Θα κλειστεί η περιοχή,
θα αμπαρωθεί ο φύλακας. Έρχεται.

Με δυο φράσεις από το προσευχητάρι, με τον Πέρση Άγιο, με τις βόλτες στο τηλεφωνείο και στο κλειστό παντοπωλείο της Ναούμας, θα δώσει αγώνα. Θα 'ρθει ή δεν θα 'ρθει ο Λευτέρης; Τα χρόνια περνάνε. Το δάσος εκεί και οι ψυχές του -ας μην καταλαβαίνουν οι άλλοι. Και οι μνήμες, χαλασμένες σχέσεις και χαλασμένα σπίτια, ζαρκάδια και κλειστά σπιτικά, δεν βοηθάνε.

Στο πατρικό δίκαννο μια χαρακιά για την συνάντηση με την αρκούδα. Η άλλη, στο μεσοχώρι θα αφήσει τον αναγνώστη ενεδό, σαν να πρωτακούει αθωνικά ανοιξαντάρια σε πλάγιο του τετάρτου.

Και η Πιρουσιάννα; Κάνε και συ κάτι, καλέ μου αναγνώστη. Αφού ρίξεις στη σόμπα δυο ξύλα, βάλεις δυο δάχτυλα κρασί κι ακούσεις τη φωνή του τόπου σου, συναντηθείς με σένα δηλαδή.

*Δημήτρης Καρακίτσιος
ΑΥΤΟΣ Ο ΧΕΙΜΩΝΑΣ,
Εκδ. Αντίποδες, 2024.*

* * *

Υστερόγραφο,
λίαν απαραίτητο και ωφέλιμο (μο-
λαταύτα αν θες μην το διαβάξεις).

Από μια μπλε κόλλα χαρτί μετα-
γράφω τα τοπωνύμια. Τα σημείωνα
διαβάζοντας.

Γιατί;

Είναι ίχνη, τα περπάτησαν νε-
ράϊδες, ο παππούς μου, ο κυρατζής
το 1907, ο παπάς το 1986 που άναβε
τα καντήλια στον ΆηΓιώργη και δεν
του είπαμε καλημέρα, η μπάμπω μα-
ζεύοντας κλαδί.

Δίπτυχα,

τα γράφω ως Γρεβενιώτης, ανα-
τριχιάζοντας ελαφρά-

Αράου Αλμπου, Μαντήλα, Αϊ-Σω-
τήρα, Κίνικ, Φαντίνα, Σπινζουράτα,
Λα Πουντίνα, Τσούκα Ρόσσια, Τσερ-
νέσι, Βάλια Μούσκα, Κουκουρούτζος,
Σιόπολο Αράτσι, Τίζα, Βάλια Κάλντα,
Φλέγγα, Μινούτο, Καζάρμα, Σφούρλα,
Γκουρντουμπίλια, βρύση Μπέη, Λιά-
τισσα, Πορτίτσα, Αυγό, δέντρο Έξαρ-
χου, Κιάτρα Λάι, Κιάτρα Αλ Τέγου,
Κήπος της Ελένης, Αγ. Νικόλαος, Αγ.
Γεώργιος, Αγ. Παρασκευή, Βαλιάρρα,
βρύση Σβόρνου, Κενταύρεια.

Ο αγγελιοφόρος

Γράφει ο Pablo

Εγώ μεγάλωσα στα χέρια της απόδρασης
Του μουσικού δείπνου της γνώσης και του πόνου
Κι αντικατέστησα το σύμπτωμα της κόλασης
Για να αντέξω στην οργή του αρχαίου φθόνου

Το τάλαντο μου με την πίστη μου το στράγγισα
Σε όσα μου δόθηκαν μέσ' το φτωχό πεδίο
Και το υπέρτατο Εγώ μου το ναυάγησα
Και συντηρώ ευρείας ευθύνης μεγαλείο.

Ο Νάρκισσος των ποιητών

Γράφει η Ειρήνη Ντόνα, δασολόγος, εκπαιδευτικός

Ο Νάρκισσος μέσα από το μύθο

Οι μύθοι από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, μάς ταξιδεύουν στο χρόνο σε μια αγωνιώδη προσπάθεια του ανθρώπου να εξηγήσει φυσικά φαινόμενα, να αποδώσει σχέσεις αιτιότητας που θα απαλύνουν τον πόνο και την αγωνία του, να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα. Ο Νάρκισσος συγκαταλέγεται στις πιο γνωστές μορφές της ελληνικής μυθολογίας και η ιστορία του δύσκολα αφήνει κάποιον ασυγκίνητο. Σύμφωνα με την πιο κοινή εκδοχή του μύθου, ο Νάρκισσος ο πανέμορφος νέος, γιος του ποταμιού Κηφισού και της νύμφης Λειριόπης απαρνιέται την ερωτική επιθυμία της Νύμφης Ηχούς την οποία διαρκώς αποδιώχνει και η ίδια είναι απελπισμένη από τον αδιέξοδο έρωτά της. Καθώς μια μέρα ο Νάρκισσος καθρεφτίζεται στα νερά της λίμνης και αντικρίζει την μορφή του, παγιδεύεται από τη γοητεία του, ερωτεύεται το είδωλό του και πεθαίνει από μαρασμό. Στο σημείο όπου βρισκόταν το σώμα του άνθισε ο *Narcissus poeticus*. Μεταμορφώνεται στο ομώνυμο λευκό λουλούδι με το υπέροχο και βαρύ άρωμα, ενώ η Ηχώ θρηνεί αιώνια το θάνατό του, ηχώντας μελαγχολικά την τελευταία λέξη που ακούει και η κραυγή της μεταφέρεται μέχρι που οβήνει στα βάθη των φαραγγιών. Ο Νάρκισσος υποβάλλεται σε θεική τιμωρία: η τι-

μωρία του επέρχεται από τη Νέμεση εξαιτίας της Υβρεως, που προκάλεσε με τον ακραίο αυτοθαυμασμό και τη ματαιοδοξία του.

Ο Νάρκισσος ο ποιητικός

Ο Νάρκισσος ο ποιητικός ή Νάρκισσος των ποιητών (*Narcissus poeticus*), κοινώς γνωστός και ως μανουσάκι, είναι ένα βολβώδες και πολυετές φυτό με μέγεθος που μπορεί να φτάσει σε ύψος τα 20-40 εκ. Έχει φύλλα γραμμιοειδή που εκπύσσονται από τη βάση του φυτού, που ξεραίνονται το καλοκαίρι, όπως και οι ρίζες του φυτού και μεγάλα, εμφανή και εύοσμα άνθη με λευκά πέταλα. Οι βολβοί του έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής και πολλαπλασιάζονται με διαίρεση. Το γένος *Narcissus* (οικογένεια Αμαρυλλιδών-*Amaryllidaceae*) περιλαμβάνει περίπου 80-100 είδη. Ο Νάρκισσος εξαπλώνεται στην Κεντρική και Νότια Ευρώπη, στις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μεσογειακής λεκάνης και επίκεντρο της εμφάνισής του είναι η Δυτική Μεσόγειος και ιδιαίτερα η Ιβηρική Χερσόνησος. Στη χώρα μας συναντάται στη Θράκη, στη Μακεδονία, στην Εύβοια, στην Κεντρική Στερεά. Στην περιοχή των Γρεβενών αποτελεί ένα από τα πιο όμορφα και χαρακτηριστικά είδη του Εθνικού Πάρκου της Βόρειας Πίνδου. Ανθίζει τον Μάιο-Ιούνιο και ευδοκμεί στα γυμνά και

Narcissus poeticus

υγρά λιβάδια, στις όχθες των ποταμών, σε ανοιχτά δάση και ξέφωτα δασών της ορεινής και αλπικής ζώνης σε υψόμετρο 1000-2000 μέτρα.

Οι χρήσεις του Νάρκισσου

Ο Νάρκισσος αποτελεί σημαντική ανθοκομική καλλιέργεια από τα τέλη του 19ου αιώνα στη δυτική Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ολλανδία, αλλά και το Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ, που είναι και οι κυριότερες χώρες παραγωγής βολβών. Αρκετά είδη Νάρκισσου υβριδίζουν μεταξύ τους και εξαιτίας της ικανότητας αυτής του υβριδισμού έχει δημιουργηθεί ένας μεγάλος αριθμός ποικιλιών για καλλωπιστικούς σκοπούς.

Είναι ένα ιδιαίτερα δημοφιλές φυτό με χαρακτηριστικό και έντονο άρωμα. Έχει υψηλή θέση στις πωλήσεις των ανθοκομικών φυτών, αλλά είναι και σπουδαίο καλλωπιστικό φυτό που καλλιεργείται σε κήπους και πάρκα. Ο Νάρκισσος ο ποιητικός, καλλιεργείται στην Ολλανδία και τη νότια Γαλλία για το αιθέριο έλαιό του, που αποτελεί πολύτιμο συστατικό των αρωμάτων πολυτελείας και ένα από τα πιο δημοφιλή αρώματα

που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία.

Φαρμακολογικές δράσεις και εφαρμογές: ο βολβός και τα φύλλα του φυτού λόγω της περιεκτικότητάς τους σε αλκαλοειδή τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον, λόγω του ευρέος φάσματος των βιολογικών τους δραστηριοτήτων και της έντονης τοξικής τους δράσης χρησιμοποιήθηκαν στη λαϊκή ιατρική υπό τη μορφή αφεψήματος (τσάι) ως εμετικά και καθαρτικά.

Σύγχρονοι συμβολισμοί

Οι συμβολισμοί προέκυψαν μέσα από την ιστορία του Νάρκισσου. Ο Νάρκισσος και ο ναρκισσισμός, κατέχουν κεντρική θέση στην ψυχολογία. Ο Νάρκισσος ενέπνευσε καλλιτέχνες, ποιητές και λογοτέχνες. Από την αρχαιότητα συνδέθηκε με τον θρήνο και κυριάρχησε ως σύμβολο της θλίψης, αλλά και του θανάτου. Χρησιμοποιείται και σήμερα ως το κατεξοχήν άνθος για τη διακόσμηση των Επιταφίων και αποτελεί βασικό συστατικό των μύρων. Ο τυφλός μάντης Τειρεσίας, προφητεύει το τέλος του Νάρκισσου, όταν αυτός θα αναγνώριζε τον εαυτό του και ο Νάρκισσος είναι εγγλωβισμένος στη μοίρα και τη ματαιοδοξία του, δέσμιος να θαυμάζει την αντανάκλασή του, το είδωλό του. Αιχμαλωτισμένος από το χάρισμα που του δώρισε η φύση, αποτελεί σύμβολο της καταστροφικής ωραιοπάθειας, της υπερβολικής εκδήλωσης έρωτα και του σπαρακτικού και ματαιόδοξου αυτοθανασμού.

ΓΑΚ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

Οικογένεια και αρχείο Μπούσιου

Γράφει η Μάρθα Ματσαρίδου

Το αρχείο της οικογένειας Μπούσιου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αρχεία που φυλάσσονται στην υπηρεσία μας. Αξίζει τόσο να αναφερθούμε στο περιεχόμενό του, έστω και συνοπτικά, όσο και στο ιστορικό του μέχρι που ήρθε στην κατοχή της υπηρεσίας μας.

Το υλικό που κατέχουμε αποτελεί, προφανώς, μέρος του αρχείου της οικογένειας, καθώς επίσης είναι γνωστό ότι τμήματα του αρχείου έχουν το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών “Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος”, η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, το ΕΛΙΑ - ΜΙΕΤ στη Θεσσαλονίκη καθώς και κάποιοι ιδιώτες. Οι παραπάνω φορείς βέβαια, κατέχουν αρχείο του, εκ των επιφανέστερων μελών της οικογένειας, Γεωργίου Μπούσιου.

Ο Γεώργιος Μπούσιος (1875-1929) ήταν από τους πρωτοπόρους του Μακεδονικού Αγώνα, βουλευτής στο οθωμανικό κοινοβούλιο το 1908 και αργότερα υπηρέτησε ως βουλευτής και στο ελληνικό κοινοβούλιο για μακρό χρονικό διάστημα. Η οικογένεια του κατείχε κτήματα στην περιοχή, όπου καλλιεργούσε καπνά, σιτηρά κ.α. καθώς επίσης λειτουργούσε, με πρωτεργάτη τον αρχηγό της οικογένειας, Ανδρέα Μπούσιο, από τα τέλη του 19ου και στις αρχές

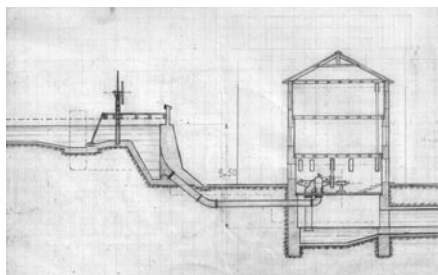
του 20ου αιώνα τον πλέον υπερσύγχρονο μύλο για την εποχή του και την ευρύτερη περιοχή, ο οποίος υπήρξε σταθμός για την βιομηχανική ανάπτυξη της πόλης.

Το αρχείο που διασώθηκε, λοιπόν, μέσα στο κτίριο του παλαιού μύλου έφτασε στην κατοχή της υπηρεσίας μας μέσα από δύο σταθμούς. Τα πρώτα εύσημα πρέπει να αποδοθούν στην Γρεβενιώτισσα εικαστικό, Δήμητρα Λαμπρέτσα, η οποία, με ευαισθησία και σεβασμό απέναντι στην ιστορία και τον τόπο της, έκρινε πάραυτα τη σπουδαιότητα του υλικού που βρέθηκε μπροστά της, το τακτοποίησε όσο μπορούσε και το παρέδωσε στη Βιβλιοθήκη Γρεβενών. Η Βιβλιοθήκη, μέσω του τότε Προϊσταμένου της Συμεών Ζαγκανίκα, που επίσης - όπως πάντα - στάθηκε κριτικά απέναντι στο σπουδαίο υλικό, το παρέδωσε στα Γ.Α.Κ. Γρεβενών, όπου θα μπορούσε να αξιοποιηθεί προσφορότερα.

Το αρχείο αποτελείται σε ένα μεγάλο μέρος από επαγγελματική κυρίως αλληλογραφία του πατριάρχη Ανδρέα και των υιών του Γεωργίου και Δημητρίου. Ανάμεσα σε αυτήν η οποία πηγαίνει αρκετά πίσω στο χρόνο, καθώς έχουν σωθεί τεκμήρια και στην οθωμανική γραφή, θα βρει κανείς και αλληλογραφία ανάμεσα

σε όλα τα αδέρφια, τους προαναφερθέντες και τις κόρες της οικογενείας, την Αγγελική, τη Χαρίκλεια και την Ελισάβετ. Το αρχείο περιλαμβάνει επίσης εμπορικά κατάστιχα, έντυπα, λογιστικά βιβλία, σημειωματάρια, επιταγές κ.α. που αφορούν την χρονική περίοδο από το 1824 -1946. Αποτελούν τεκμήρια που ξεδιπλώνουν εξαιρετικά ενδια-

φέρουσες πτυχές και πληροφορίες τόσο σχετικά με τις διοικητικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής όσο και σχετικά με τις επαγγελματικές δραστηριότητες και τις οικογενειακές σχέσεις της οικογένειας Μπούσιου. Τα ιδιωτικά αρχεία στο πέραςμα των ετών μετατρέπονται σε δημόσια, καθώς αποτελούν ανεξάντλητη δεξαμενή πληροφοριών για τον τόπο.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

Γράφει η Θεολογία Ταρλατζή

Η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Γρεβενών με τις ευαίσθητες κεραίες της αντιλαμβάνεται τις ανάγκες της κοινωνίας των Γρεβενών και καταβάλλει προσπάθεια να αναβαθμίζει συνεχώς τις υπηρεσίες της ανάλογα με τις ανάγκες που διαφοροποιούνται, ώστε να έχει αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα. Με τη μετάβαση στο Koha ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης βιβλιοθηκών

όλοι μπορούν να έχουν πρόσβαση στον ηλεκτρονικό κατάλογο, να εξερευνήσουν περίπου 46000 τόμους βιβλίων και να κάνουν κράτηση από το σπίτι. Με την ανανέωση της ιστοσελίδα μας μπορούν να ενημερώνονται για τα τρέχοντα νέα και τις εκδηλώσεις. Μπορούν να έχουν δωρεάν πρόσβαση στο διαδίκτυο και να κάνουν χρήση του χώρου του Κέντρου Πληροφόρησης και του αναγνωστηρίου κατά τις ώρες λει-

τουργίας της βιβλιοθήκης.

Από την έναρξη του σχολικού έτους 2024-2025 λειτουργεί τμήμα σχολικών βοηθημάτων που είναι διαθέσιμα για δανεισμό για τους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου για ολόκληρο το σχολικό έτος. Μέσα από την άψογη συνεργασία με τη Μητροπολιτική Γρεβενών έχει ξεκινήσει εβδομαδιαίο πρόγραμμα ανάγνωσης στους τροφίμους του Γηροκομείου. Με το ηλεκτρικό ποδήλατο που διαθέτει η βιβλιοθήκη μπορεί να μεταφέρονται βιβλία στο σπίτι σε όσους δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση λόγω προβλημάτων υγείας και γήρατος. Σε συνεργασία με την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευσης ως εργαλείο συνεισφοράς στην εκπαιδευτική διαδικασία οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα ποικίλης θεματολογίας.

Αναλυτικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι εκδηλώσεις για το 1ο εξάμηνο του 2025.

12/2/2025 «Η δύναμη των βιβλίων» Ε' τάξη 3ου και 4ου Δημοτι-

κών Σχολείων.

12/3/2025 «Οι ανιδιοτελείς πράξεις στη ζωή μας» με το δημοτικό σχολείο Φελλίου

21/3/2025 Ημέρα ποίησης στο Γηροκομείο Γρεβενών.

22/3/2025 «Το δέντρο της ποίησης ανθεί» με το 9ο Νηπιαγωγείο.

26/3/2025 Ημέρα Ευρωπαίων Συγγραφέων, συνδιοργάνωση με το Εσπερινό ΕΠΑΛ και το περιοδικό Παρέμβαση.

Εκδηλώσεις αφιερωμένες για τη Παγκόσμια ημέρα παιδικού βιβλίου που γιορτάζεται στις 2 Απριλίου.

1/4/2025 «Τα βιβλία φέρουν την ειρήνη» με την Δ' τάξη 3ο Δημοτικού.

2/4/2025 «Η γλώσσα των εικόνων» Β' τάξη 1ου Δημοτικού.

3/4/2025 «Το παραμυθένιο σύμπαν του Χάνς Κρίστιαν Άντερσεν» Παιδικός σταθμός Ζουζούνια.

4/4/2025 «Η δύναμη των βιβλίων» ΚΔΑΠ ΑΜΕΑ «Αγκάλιασέ με»

8/4/2025 Παρουσίαση παιδικού βιβλίου «Ένας σκύλος στην τάξη

μας», συλλογικό έργο της Α' τάξης του 6ου δημοτικού σχολείου και την υπεύθυνη εκπαιδευτικό Μεταξία Φωτίου.

9/4/2025 Επίσκεψη ημερήσιου ΕΠΑΛ τμήματος Υγείας Β' λυκείου.

10/4/2025 Έχεις απορία; Έλα στη βιβλιοθήκη «Η μυστική ζωή των φυτών και των δέντρων» εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Εθνικής Βιβλιοθήκης ΣΤ1 3ο Δημοτικού.

7/5/2025 Παρουσίαση παιδικού βιβλίου «Η Λόπη η αντιλόπη κάνει βόλτα στην Ευρώπη» της Γεωργίας Χονδροπούλου.

Από 18/6/2025 έως 26/6/2025 πέντε δράσεις για παιδιά ηλικίας 6-12 στα πλαίσια της Καλοκαιρινής εκστρατείας 2025 με θέμα Στη βιβλιοθήκη όλα είναι δυνατά: ήρωες και

ξωτικά, μύθοι και μυστικά», αναδεικνύοντας τη βιβλιοθήκη σε χώρο ανακάλυψης περιπέτειας και δημιουργίας.

Όπως γίνεται εμφανές από τα παραπάνω στοιχεία που παρατίθενται, η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Γρεβενών παρουσιάζει πλούσια πολιτιστική δράση και διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην κοινωνική και πνευματική ζωή της πόλης μας. Είναι πηγή γνώσης, ψυχαγωγίας και ανάπτυξης και αυτό επιτυγχάνεται όχι μόνο μέσω της πλούσιας βιβλιογραφίας που διαθέτει, αλλά και μέσω των δράσεων που υλοποιεί. Δράσεις που την καθιστούν έναν ζωντανό εξέλισσόμενο οργανισμό προσβάσιμο σε όλους.

Βράβευση από την Ακαδημία Αθηνών του Καθηγητή Μιλτιάδη Παπανικολάου

Γράφει ο Στέργιος Πουρνάρας

Στις 20 Δεκεμβρίου 2024 η Ακαδημία Αθηνών βράβευσε τον συμπατριώτη μας καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Μιλτιάδη Παπανικολάου για το βιβλίο του "Η Ελληνική Επανάσταση στην Τέχνη. Από τον Ντελακρουά στον Παρθένη" (Εκδόσεις Επίκεντρο), με το σκεπτικό ότι το

βιβλίο αυτό "καταδεικνύει τη σημασία της Τέχνης στην ανάλυση του πολιτικού και πολιτισμικού γίνεσθαι της εποχής".

Η τελετή της βράβευσης έγινε στην Αίθουσα Τελετών της Ακαδημίας Αθηνών στην πανηγυρική συνεδρίασή της που γίνεται κάθε φορά με τη λήξη του έτους με την παρουσία

των Ακαδημαϊκών, του προέδρου καθηγητή Σταματίου Κορμιζή, ο οποίος παρέδωσε στον τιμώμενο την περιγραμμένη της βράβευσης, του Γ. Γ. Χρήστου Ζερεφού, του νυν προέδρου της Ακαδημίας καθηγητή Μιχάλη Τιβέριου και πολλών άλλων. Στην τελετή παραβρέθηκε και ο τότε υπουργός Παιδείας Κυριάκος Πιερρακάκης.

Στο βιβλίο αναλύονται και σχολιάζονται δεκάδες έργα τέχνης που έγιναν από Ευρωπαίους και Έλληνες καλλιτέχνες τόσο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, όσο και μετά από αυτήν. Μέσα από τις εικόνες αναδύονται ποικίλα μηνύματα για το νόημα της Επανάστασης, για τη μεγάλη συμβολή του Ευρωπαίων στην επιτυχία της Επανάστασης μέσω κυρίως του κινήματος του Φιλελληνι-

σμού που είχε εξαπλωθεί σε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά και στις Η.Π.Α. Πέρα από την αισθητική αποτίμηση των έργων γίνεται ανάλυση των στοιχείων εκείνων που τονίζουν πάνω από όλα το δίκαιο του Αγώνα των Ελλήνων, τη διαχρονική συνέχεια του Ελληνισμού, τη σύμπλευση των αγωνιστών με την εκκλησία, αλλά και τη σύγκρουση πολιτισμών (του χριστιανισμού με το Ισλάμ), στην οποία οι Ευρωπαίοι έχουν πάρει ξεκάθαρη θέση υπέρ των αγωνιζόμενων Ελλήνων. Η επιτομή των πολυάριθμων έργων με περιεχόμενο την Ελληνική Επανάσταση είναι φυσικά "Οι σφαγές της Χίου" του Ευγένιου Ντελακρουά, που έγινε σχεδόν ταυτόχρονα με το τραγικό αυτό γεγονός και που σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου, στο Παρίσι.

19η Πανελλήνια Γιορτή Μανιταριού

Γράφει ο Γιώργος Κωνσταντινίδης

Για το τριήμερο από τις 22 έως και τις 24 Αυγούστου έχει προγραμματιστεί η 19η Πανελλήνια Γιορτή Μανιταριού, που συνδιοργανώνουν οι Μανιταρόφιλοι Ελλάδας, η Π.Ε. Γρεβενών, ο Δήμος Γρεβενών και η Εταιρεία Τουρισμού Δυτικής Μακεδονίας, σε συνεργασία με τοπικούς οργανισμούς, συλλόγους, δομές, παιδαγωγούς, αθλητές και καλλιτέχνες. Στα Γρεβενά, στο Πάρκο των Μανιταριών αναμένονται και φέτος οι επίσημες αποστολές μανιταροφιλικών συλλόγων από Κύπρο, Σερβία, Κροατία και Ιταλία, ομο-

γενείς από Γερμανία, Σουηδία, Ελβετία, Αυστραλία και Αμερική αλλά και χιλιάδες επισκέπτες από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό και σε κλίνες, δεδομένα που μας οδήγησαν να μειώσουμε τη διάρκεια της γιορτής από τις τέσσερις στις τρεις μέρες, αναμένεται να είναι και φέτος τα μεγαλύτερα προβλήματα που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε. Το μέλλον και η συνέχεια της Πανελλήνιας Γιορτής Μανιταριού είναι στα χέρια μας. Όσοι πιστοί προσέλθετε!

19η Πανελλήνια Γιορτή Μανιταριού
 ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 22 έως Κυριακή 24 Αυγούστου 2025
 Γρεβενά, Πάρκο των Μανιταριών

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 22	ΣΑΒΒΑΤΟ 23	ΚΥΡΙΑΚΗ 24
20:45-21:45: Χορός Διθύρι, χορός στην αυλή του παραδοσιακού σταθμού	21:00-22:15: Mob Art Band	20:45-21:45: Χορός
22:00-23:00: Διεξαγωγή διαγωνισμού μαγειρέματος μανιταριών	22:30-01:30: Μανιταρο-μπαρ, παραδοσιακό ποτό	22:00-23:00: Μανιταρο-μπαρ
23:15-01:00: Rock & Roll: The & Nite Dancers	23:15-01:00: Rock & Roll: The & Nite Dancers	23:15-01:00: Rock & Roll: The & Nite Dancers

Συνελεύσεις Μανιταροφιλικών Μανιταροβόλων, επίδειξη πειρώσεων τριφυλίου, Μανιταροκομικά σνακάρια, Έκθεση εκπαιδευτικής φύσης μανιταροβόλων, Έκθεση μανιταροπροϊόντων, τοπικών προϊόντων & έργων χειροτεχνίας, Πολιτισμός, Εμπνευσμένη Κρατική για παιδιά, Υποθέσεις αθλητικής δράσης, Μεταβιβάσιμα παραδοσιακών χορών κ. λπ.

ΚΑΤΑΚΟΙΤΗΡΙΑΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ

ΕΙΣΙΤΗΡΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

«Ερινύες» και Ηλέκτρα: Εξαιρετικές και οι δύο παραστάσεις της Θεατρικής Ομάδας «Εξ αμάξης»

Με εξαιρετική επιτυχία συνεχίζουν τις παραστάσεις τους και τα δύο τμήματα της Θεατρικής Ομάδας «Εξ αμάξης» (Σύμπραξη σχολείων: 2ο Γενικό Λύκειο – 2ο Γυμνάσιο – 1ο Γυμνάσιο - 1ο Γενικό Λύκειο).

Η ΜΙΚΡΗ ΣΚΗΝΗ παρουσίασε την παράσταση «Ερινύες - Στον οίκο του Ατρέα». Πρόκειται για θεατρική σύνθεση αποσπασμάτων από πέντε τραγωδίες (Ιφιγένεια η εν Αυλίδι του Ευριπίδη, Ηλέκτρα του Σοφοκλή και η τριλογία Ορέστεια - Αγαμέμνων, Χορηφόροι, Ευμενίδες - του Αισχύλου). Το έργο παρακολουθεί τη γέννηση και την εξέλιξη του εκδικητικού κύκλου μέσα στον οίκο του Ατρέα: από τη

θυσία της Ιφιγένειας, τα φοριχτά οράματα της Κασσάνδρας, τη δολοφονία του Αγαμέμνονα από την οργισμένη Κλυταιμνήστρα μέχρι τον θρήνο της Ηλέκτρας, τη μητροκτονία του Ορέστη και την αθώωσή του από το δικαστήριο της Αθηνάς. Μέσα από αλλεπάλληλες ανατροπές και ηθικές ακροβασίες το έργο παρουσιάζει την απελπισία του ανθρώπου μπροστά στο παλιό και αιώνια άλυτο πρόβλημα της αρχαίας τυφλής εκδίκησης και του λάθους που διορθώνει το λάθος. Την επιμέλεια της σύνθεσης των κειμένων έχει ο φιλόλογος Δημήτρης Γουσόπουλος. Η παράσταση παρουσιάστηκε για πρώτη φορά τον περασμένο Μάρ-

τιο στο 13ο Πανελλήνιο Μαθητικό Φεστιβάλ Θεάτρου του Δήμου Αγρινίου αποσπώντας διθυραμβικά σχόλια και τον έπαινο της Οργανωτικής Επιτροπής. Στις 30 Απριλίου η παράσταση παρουσιάστηκε και στο κοινό των Γρεβενών, γνωρίζοντας επιτυχία πέρα από κάθε προσδοκία. Στην αίθουσα του Πολιτιστικού Κέντρου δημιουργήθηκε το αδιαχώρητο, το χειροκρότημα ήταν θερμό και παρατεταμένο, ενώ τα εγκωμιαστικά σχόλια ήταν πολλά και ειλικρινή.

Με μια συγκλονιστική παράσταση ολοκλήρωσε την παρουσία της η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ της Θεατρικής Ομάδας «Εξ αμάξης» στο Διεθνές Νεανικό Φεστιβάλ Αρχαίου Δράματος στην αρχαία Μεσσήνη. Για άλλη μια φορά τα Γρεβενά εκπροσωπήθηκαν με τον καλύτερο τρόπο στο μακροβιότερο και μεγαλύτερο φεστιβάλ αρχαίου θεάτρου στην Ελλάδα. Στο κατάμεστο

Εκκλησιαστήριο της αρχαίας Μεσσήνης την Τρίτη 6 Μαΐου παρουσίασε την τραγωδία του Ευριπίδη Ηλέκτρα και καθήλωσε το κοινό αποσπώντας εγκωμιαστικά σχόλια. Οι δυνατές ερμηνείες, οι άψογοι σχηματισμοί, οι συγχρονισμένες χορογραφίες, η δραματικότητα και η ενέργεια των παιδιών της Θεατρικής Ομάδας ήρθαν να ταιριάξουν με τον μαγευτικό χώρο της αρχαίας Μεσσήνης με το αποτέλεσμα να είναι συγκλονιστικό. Τόσο το κοινό όσο και οι διοργανωτές είχαν μόνο επαινετικά σχόλια για την παράσταση που ξεχώρισε για τον επαγγελματισμό και τη σκηνική της παρουσία. Το επόμενο ραντεβού για την παράσταση Ηλέκτρα είναι τον Ιούνιο στο Καστράκι Γρεβενών. Αργότερα, στα τέλη Ιουνίου, θα παρουσιαστεί και στο Πανελλήνιο Φεστιβάλ Θεάτρου στον Πειραιά.

Βιβλιοπαρουσίαση

Σε αυτό το πεδίο θα δημοσιεύονται βιβλιοπαρουσιάσεις και βιβλιοκριτικές για λογοτεχνικά έργα Γρεβενιωτών κυρίως, αλλά και άλλων Ελλήνων και ξένων λογοτεχνών από αυτά που παρουσιάζονται κατά καιρούς στον Σύνδεσμο ή στη ΔΗΚΕΒΙ Γρεβενών ή από αυτά που διαβάζουμε και μάς αρέσουν. Μπορεί ο καθένας να μας στέλνει μία κριτική για ένα βιβλίο που του άρεσε μέχρι 200 λέξεις και μία φωτογραφία του βιβλίου.

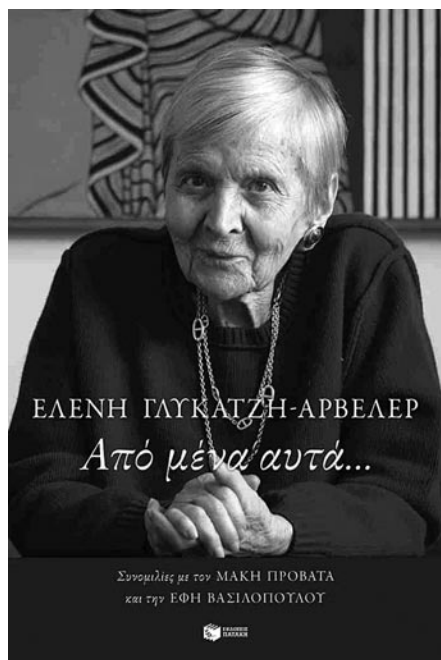
ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ

Από μένα αυτά...

*Συνομιλίες με τον Μάκη Προβατά
και την Ελένη Βασιλοπούλου δ' έκδοση,
Εκδόσεις Πατάκη*

Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου

Η Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ σε απρόβλεπτες συζητήσεις με τον Μάκη Προβατά και την Έφη Βασιλοπούλου. Μιλά, μεταξύ άλλων, για τα παιδικά και εφηβικά της χρόνια, για τους γονείς της, την Κατοχή και την Αντίσταση, για τη ζωή της στη Γαλλία, για τη μητρότητα και τον ρόλο της ως γιαγιάς. Συζητά για την "ελληνική συνέχεια", την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο, για τη νεότερη ελληνική ιστορία που "πελοποννησιάζει" αλλά και για τις "ανιστόρητες ανοησίες" του Ταγίπ Ερντογάν, για την πανδημία και τον πόλεμο στην Ουκρανία. Καταθέτει τις απόψεις της για το κατά πόσον βελτιώνει η εκπαίδευση τον άνθρωπο, για τους νέους την εποχή του διαδι-

κτύου και τον σχολικό εκφοβισμό, το τι είναι όντως αυτονόητο στη ζωή· για την έννοια της μνήμης, της

λήθης και της αλήθειας· για τον έρωτα και τον ευτυχισμένο γάμο, την προδοσία και την απώλεια· για το εφικτό ή όχι της αυτογνωσίας και τον γρίφο που λέγεται "ψυχή"· για την ανθρωπιά ως μέγιστη αρετή και

την τέχνη ως ζωντανό οργανισμό, για τους ποιητές που θαυμάζει. Η έκδοση συμπληρώνεται από παράρτημα με 14 δημοσιευμένα και αδημοσίευτα ποιήματά της.

“Ο ελληνικός εμφύλιος” του Ραϋμόνδου Αλβανού

Μνήμες σε πόλεμο και σύγχρονες πολιτικές ταυτότητες
ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ Επίκεντρο

Γράφει η Μάρθα Ματσαρίδου

Το βιβλίο του Ραϋμόνδου Αλβανού με θέμα τον ελληνικό εμφύλιο εκδόθηκε το 2022. Ο συγγραφέας του μέχρι το 2020 και για 8 χρόνια ήταν ο επιστημονικός υπεύθυνος του Πάρκου Εθνικής Συμφιλίωσης στον Γράμμο και σε όλο αυτό το διάστημα υποδέχτηκε και ξενάγησε στο Πάρκο δεκάδες χιλιάδες επισκέπτες. Ο λόγος ύπαρξης του Πάρκου ήταν να αποτελέσει το μέσο πολύπλευρης και αντικειμενικής ενημέρωσης των επισκεπτών για αυτή τη βαριά περίοδο της νεότερης ιστορίας μας, με απώτερο σκοπό τη συμφιλίωση, την κατανόηση και την αποδοχή των γεγονότων του εμφυλίου που χάραξαν με σκληρότητα γενιές και που επηρεάζουν το πολιτικό γίνεσθαι μέχρι και σήμερα. Σε αυτό ακριβώς το πνεύμα, ως γέννημα των ξεναγήσεων, γράφτηκε και το

περί ου ο λόγος βιβλίο. Στο πρώτο κεφάλαιο, που αφορά την περίοδο από τους Βαλκανικούς μέχρι το 1940, περιγράφεται το ιστορικό πλαίσιο, στο οποίο διαμορφώθηκαν οι συν-

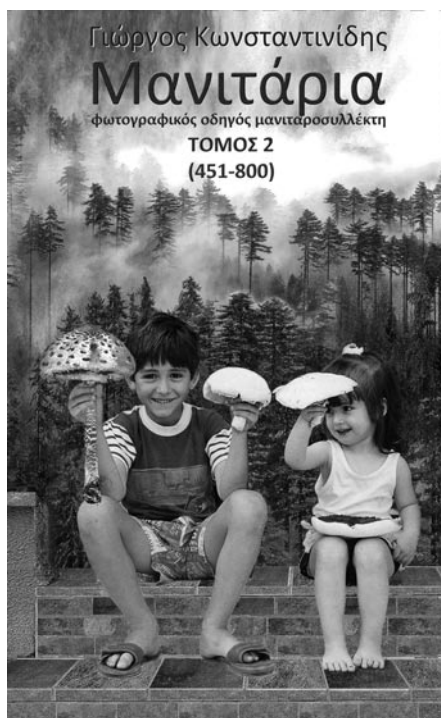
θήκες που οδήγησαν στην ανάφλεξη της εμφύλιας σύγκρουσης. Τα επόμενα δύο κεφάλαια αναλύουν τις δύο φάσεις του Εμφυλίου έως και τη λήξη το 1949. Ο συγγραφέας κλείνει το βιβλίο του με την πρόκληση της συμφιλίωσης. Αναφέρει εύστοχα ότι είμαστε προϊόντα αλλά και δη-

μιουργοί της ιστορίας. Ζητάει από τον αναγνώστη να συνεχίσει να πορεύεται χωρίς φανατισμό και μίσος, χωρίς να αποκηρύξει τα πιστεύω του και τις ιδέες του. Προσφέρει την πρόταση της παραδοχής και της αποδοχής που θα μας οδηγήσουν στην ειρήνη.

Γιώργος Κωνσταντινίδης, Μανιτάρια, Φωτογραφικός οδηγός μανιταροσυλλέκτη, τόμος 2 (451-800)

Γράφει ο Στέργιος Πουρνάρας

Τον Απρίλιο κυκλοφόρησε ο 2ος τόμος της σειράς: Μανιτάρια, φωτογραφικός οδηγός μανιταροσυλλέκτη, του Γιώργου Κωνσταντινίδη. Στις 570 έγχρωμες σελίδες του βιβλίου περιγράφονται και συγκρίνονται 350 είδη μανιταριών, συνοδευόμενα από φωτογραφίες των μανιταριών στο πεδίο αλλά και από φωτογραφίες μακροσκοπικών και μικροσκοπικών χαρακτηριστικών διαγνωστικής αξίας. 18 από τα 350 είδη που παρουσιάζονται σε αυτόν τον τόμο είναι καινούργια για την επιστήμη, που βρέθηκαν στην Ελλάδα και στην Κύπρο, εξετάστηκαν, περιγράφηκαν, ονοματοδοτήθηκαν και δημοσιεύτηκαν σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά. Σημαντικό μέρος της ύλης καταλαμβάνει και η ενότητα: Η μανιταρογνωσία, η μα-

νιταροφιλία και η μυκητολογία στον ελληνισμό, από το χθες στο αύριο. Στην ενότητα αυτή ο αναγνώστης μπορεί να διακρίνει και τον ρόλο που έπαιξαν τα Γρεβενά, η πόλη των μανιταριών, στην εξέλιξη αυτού του φαινομένου. Ιδιαίτερα τιμητικό είναι το δημόσιο σχόλιο του Ιταλού

μυκητολόγου Carlo Agnello με αφορμή την παρουσίαση του βιβλίου στο χρονολόγιό του: «Είμαι απόλυτα πεπεισμένος, μιλώντας μυκητολογικά, ότι οι Έλληνες έχουν την εξαιρετική ικανότητα να συνδυάζουν Επιστήμη και Γιορτές! Έχουμε πολλά να μάθουμε από αυτούς...».

Βασίλης Νιτσιάκος “ΕΘΝΟ-ΟΙΚΟ-ΤΟΠΙΚΑ” / Εκδόσεις Ισνάφι

Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου

Αποτελεί συναγωγή κεμένων που έχουν γραφτεί για το ευρύ κοινό, αλλά εδράζονται στις πιο πρόσφατες θεωρητικές εξελίξεις στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών και ιδιαίτερα της Λαογραφίας, της Ανθρωπολογίας και της Πολιτισμικής Οικολογίας. Η σχέση επιστήμης και πολιτικής, οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής της γνώσης, ο ρόλος του επιστήμονα στην κοινωνία, οι πολλαπλές και αμφισβητούμενες ταυτότητες, η έννοια του έθνους και των συναφών προς αυτήν όρων, οι βαλκανικές πραγματικότητες και ο “βαλκανισμός”, η Ευρωπαϊκή κληρονομιά και ο αντίστοιχος “τρόπος ζωής”, η σχέση του πολιτισμού με τη φύση, της κοινωνίας με το περιβάλλον, η πατριδογνωσία, η έννοια της τοπικότητας

και το πολιτισμικό τοπίο είναι κάποια από τα θέματα που θίγονται μέσα από μια πυκνή αλλά απόλυτα σαφή και κατανοητή γραφή.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΕΘΝΟ
ΟΙΚΟ
ΤΟΠΙΚΑ

Οι Βλάχοι της Ελλάδας. Ταυτότητες και Ετερότητες στον χώρο και τον χρόνο

Τόμος Πρακτικών του 1ου Πανελλήνιου Επιστημονικού Συνεδρίου

Ημερομηνία Συνεδρίου: 11-12 Νοεμβρίου 2022, Κοζάνη

Έκδοση: Επιστημονική Εταιρία Μελέτης του Πολιτισμού
των Βλάχων, Κοζάνη 2024

Επιστημονική επιμέλεια: Βασίλης Νιτσιάκος, Κώστας Ντίνας,
Νικόλαος Σιώκης

ISBN: 978-618-87113-0-3

*Γράφει ο Γιώργος Σαββανάκης,
υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

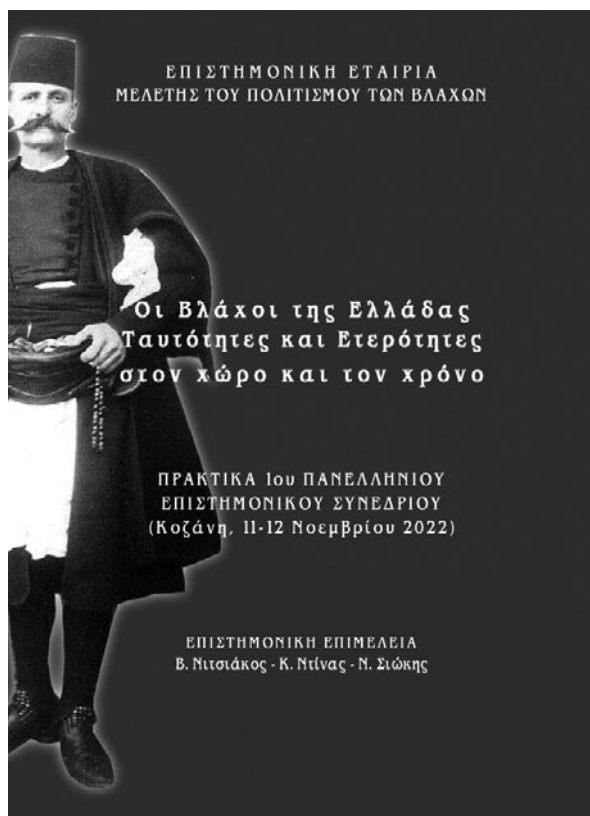
Η Επιστημονική Εταιρία Μελέτης του Πολιτισμού των Βλάχων έχει ως πρωταρχικό σκοπό την έρευνα, την καταγραφή και τη μελέτη όλων των μορφών του πολιτισμού των Βλάχων με έμφαση στη γλώσσα και τις γεωγραφικές ποικιλίες της. Στο πλαίσιο αυτό διοργάνωσε το 2022 συνέδριο με θέμα, «Οι Βλάχοι της Ελλάδας: Ταυτότητες και Ετερότητες στον χώρο και τον χρόνο». Ο τόμος συγκεντρώνει τις επιστημονικές εργασίες του συνεδρίου, το οποίο εστίασε στη διερεύνηση των βλάχικων ταυτοτήτων στον χώρο και στον χρόνο, εξετάζοντας το ζήτημα μέσα από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως η ιστορία, η κοινωνική ανθρωπολογία, η γλωσσολογία. Πρόκειται για έναν πλούσιο τόμο, τόσο όσον

αφορά την έκταση (612 σελίδες), όσο και τη θεματολογία, καθώς περιλαμβάνει 34 εργασίες από καταξιωμένους αλλά και νέους ερευνητές, συγκροτώντας ένα πολύπλευρο και πολυφωνικό σώμα μελετών.

Οι εισηγήσεις ερευνούν ζητήματα ταυτοτήτων μέσα από σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις όχι μόνο σε σχέση με ειδικές περιπτώσεις (έρευνα τοπικών κοινοτήτων, βιογραφίες προσώπων κ.α.) αλλά και σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας όχι μία στατική, «παραδοσιακή» εικόνα των Βλάχων και των κοινωνιών τους αλλά μία δυναμική εικόνα που επηρεάζεται από τις ιστορικές συνθήκες και τους πολιτικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Εξετάζονται επίσης ζητήματα τοπικής ιστορίας, τα οποία

«συνομιλούν» με γεγονότα της ελληνικής ιστορίας, δημόσιας ιστορίας, μνήμης, μουσικής και παράδοσης. Οι μελέτες δεν περιορίζονται στα παραπάνω πεδία αλλά επεκτείνονται και σε θέματα εκπαίδευσης, μέσω εργασιών που εστιάζουν στη διδασκαλία και τη δημιουργική γραφή, και γλωσσολογίας, εξετάζοντας την βλάχικη γλώσσα σε σχέση με το παρελθόν, τις σύγχρονες στάσεις απέναντί της αλλά και το μέλλον, μέσα από τη δημιουργία ψηφιακής βάσης δεδομένων μνημείων του λόγου των Ελλήνων Βλάχων.

Πρόκειται για έναν τόμο ιδιαίτερα σημαντικό για τη σύγχρονη επιστημονική μελέτη του πολιτισμού και της ταυτότητας των Βλάχων της Ελλάδας. Με βασικό του πλεονέκτημα τη σύγχρονη και διεπιστημονική προσέγγιση ανοίγει νέους δρόμους στον επιστημονικό διάλογο, στην κατανόηση και τον αναστοχασμό πάνω σε ζητήματα ταυτότητας, μνήμης, γλώσσας, παράδοσης και διαχείρισης του παρελθόντος. Αποτελεί συμπερασματικά ένα πολύτιμο βοήθημα για όσους ενδιαφέρονται όχι μόνο για την βλάχικη αλλά εν γένει την ελληνική ταυτότητα.

Οι δραστηριότητές μας

Γράφουν οι Στέργιος Πουρνάρας – Όλγα Τσιφοπούλου

Πλούσια η δράση όλων των τμημάτων του Συνδέσμου το πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους και στην πόλη μας αλλά και σε άλλες πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας και της χώρας μας.

Εκλογές και κοπή βασιλόπιτας

Το νέο έτος ξεκίνησε με την κοπή της βασιλόπιτας και τις εκλογές για την ανάδειξη του νέου ΔΣ το οποίο θα έχει την ευθύνη της διοίκησης για την επόμενη τριετία που έγιναν ενώπιον πολλών μελών του Συλλόγου μας την Κυριακή 26 Ιανουαρίου, στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Γρεβενών.

Μετά τη κοπή της βασιλόπιτας τον λόγο πήρε ο κ. Δήμαρχος ο οποίος εξήρε το σημαντικό έργο που επιτελεί στην πόλη στα Γράμματα και τις Τέχνες ο Σύνδεσμος και στη συνέχεια ο Πρόεδρος ευχαρίστησε τα μέλη του ΔΣ και του Συνδέσμου για τη στήριξη και τη συλλογική δράση στην επίτευξη των στόχων, καθώς και την Ιερά Μητρόπολη, τον κ. Αντιπεριφερειάρχη, τον κ. Δήμαρχο για την αгаστή συνεργασία και την οικονομική στήριξη που είναι πολύ σημαντική για την υλοποίηση των δράσεων του Συνδέσμου.

Ο τυχερός της χρονιάς ήταν ο Τάκης Αντωνιάδης ο οποίος κέρδισε ένα γυναικείο κόσμημα προσφορά του κοιμηματοπωλείου του Γιάννη Παρασκευαΐδη.

Στη συνέχεια έγινε ο απολογισμός της τριετίας ο οποίος έχει ήδη δημοσιευθεί στα μέσα ενημέρωσης και στο

διαδίκτυο και είχε θετικό, οικονομικό και πολιτιστικό, πρόσημο και αφού εκλέχτηκε τριμελής Εφορευτική Επιτροπή, ακολούθησαν οι εκλογές για 2 περίπου ώρες. Ψήφισαν 62 από τα 71 οικονομικώς τακτοποιημένα μέλη και εκλέχτηκαν και πάλι τα ίδια μέλη για το ΔΣ με τις ίδιες αρμοδιότητες, με αναπληρωματικά μέλη την Σπυριδοπούλου Κατερίνα και την Κώτσιου Ευαγγελία. Για την Εξελεγκτική Επιτροπή εκλέχτηκαν οι: Αντωνιάδης Δημήτριος, Πανιώρα Παναγιώτα, Ξανθοπούλου Αφροδίτη.

Η χορωδία ΛΙΓΕΙΑ

Δυναμικά ξεκίνησε τη νέα χρονιά και η χορωδία μας ΛΙΓΕΙΑ η οποία φέτος τον Σεπτέμβριο θα πραγματοποιήσει ένα πολύ ωραίο αφιέρωμα με τραγούδια του ελληνικού κινηματογράφου. Το εξάμηνο που μάς πέρασε παρουσιάστηκε διαδοχικά σε Χορω-

διακές Συναντήσεις στο Άργος Ορεστικό, στην Κοζάνη, στη Σιάτιστα και την Ιτέα Φωκίδας. Ετοιμάζεται πυρετωδώς για την 8η Χορωδιακή Συνάντηση Γρεβενών στις 14 Ιουνίου με προσκεκλημένες άλλες 5 χορωδίες από τη Νάουσα, τη Φλώρινα, την Κομοτηνή, τη Λαμία και την Ιερά Μητροπολή Γρεβενών. Συγκεκριμένα: Στις 15 Μαρτίου έλαβε μέρος στην τιμητική εκδήλωση που ετοίμασε η χορωδία «Ορεστίς» του Άργους Ορεστικού στη μνήμη του Προέδρου Βασίλη Αβραμίδη στο Πολιτιστικό Κέντρο της πόλης, στις 6 Απριλίου στην 1η Χορωδιακή Συνάντηση της Χορωδίας Δωματίου Κοζάνης στο Θέατρο Τέχνης, στις 18 Μαΐου στη Χορωδιακή Συνάντηση της Χορωδίας Γυναικών και του Ωδείου Σιάτιστας και στις 24 Μαΐου στην Ιτέα. Σε όλες τις Συναντήσεις οι οποίες ήταν πολύ καλά οργανωμένες, με πολύ θερμή φιλοξενία η χορωδία μας παρουσίασε με ιδιαίτερη επιτυχία τραγούδια του ελληνικού κινηματογράφου.

Ρεσιτάλ πιάνου και βράβευση του Θανάση Τσιαμήτρου

Τη Δευτέρα 10 Μαρτίου στο Κέντρο Πολιτισμού του Δήμου μπροστά σε

ένα πολυπληθές κοινό στο οποίο ξεχώρισαν και νεανικές παρουσίες, ο ταλαντούχος πιανίστας Θανάσης Τσιαμήτρος καθήλωσε με την δεξιότητά του, το πλούσιο πρόγραμμά του και με την άνεσή του στο πιάνο όλους τους θεατές που

τον καταχειροκρότησαν στο τέλος κάθε μουσικού κομματιού. Ο αιδεσιμολογιότατος πατέρας Χρήστος Κούρτης και ο κ. Δήμαρχος στον σύντομο χαιρετισμό τους επαινέσαν τον Θανάση για το ζήλο, το πάθος του και το πλούσιο βιογραφικό του που είχε αναγνώσει η Υπεύθυνη Χορωδιών του Συνδέσμου Αναστασία Παπακωνσταντίνου η οποία παρουσίασε και την εκδήλωση. Στη συνέχεια ο Πρόεδρος του Συνδέσμου κ. Στέργιος Πουρνάρας πήρε τον λόγο και αναφέρθηκε στο ταλέντο αλλά και στο ήθος του Θανάση ο οποίος για τέσσερα συναπτά έτη συνόδευε με το πιάνο τη χορωδία του Συνδέσμου ΛΙΓΕΙΑ σε όλες τις εκδηλώσεις. Γι' αυτόν τον λόγο αλλά και για τις πολλές διεθνείς διακρίσεις του, το ΔΣ του Συνδέσμου αποφάσισε να του απο-

νείμει τιμητική πλακέτα.

Ευχόμαστε λοιπόν στον Θανάση πρώτα από όλα υγεία και δύναμη και, επειδή είναι συνεπής και

υπεύθυνος σε αυτό που κάνει, είμαστε σίγουροι ότι θα πετύχει τους στόχους του, όσο δύσκολοι κι αν είναι. Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο Θανάσης πήρε το Α' βραβείο στην κατηγορία του σε εκδήλωση που έγινε στις αρχές Απριλίου στη Γερμανία ανάμεσα σε πολλούς νέους από όλο τον κόσμο!

21 Μαρτίου Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης

Με έναν ξεχωριστό τρόπο γιορτάσαμε φέτος την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης την Παρασκευή 21 Μαρτίου. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στη φιλόξενη Μουσική Σκηνή ΤΙΟ ΤΙΧ του Στέλιου Κώττα και την ευθύνη για τη διοργάνωση ανέλαβαν ο Αντιπρόεδρος Χρήστος Παπαδημητρίου, το μουσικό μέλος και η Αναπληρώτρια Γεν. Γραμματέας Όλγα Τσιφοπούλου, το ποιητικό. Στην κατάμεστη αίθουσα από μέλη και φίλους του Συνδέσμου απαγγέθηκαν ποιήματα παραδοσιακά και νεότερα και τραγουδήθηκαν γνωστά μελοποιημένα ποιήματα σε μια πολύ όμορφη ατμόσφαιρα που μόνο η ελληνική ποίηση και η έντεχνη μουσική μπορεί να μάς προσφέρει.

Έκθεση Ζωγραφικής και Αγιογραφίας από το Εικαστικό Εργαστήριο

Με πολύ μεγάλη επιτυχία διοργανώθηκε η 2η Έκθεση Ζωγραφικής και Αγιογραφίας από το Εικαστικό Εργαστήριο του Συνδέσμου από την Υπεύθυνη και Γεν. Γραμματέα Χαρά Καραλιόλιου, τον διδάσκοντα καθηγητή Καλλιτεχνικών Πέτρο Καρακάρη και τα μέλη του Εικαστικού Εργαστηρίου

στον υπέροχο χώρο Πολιτισμού Νικολάου και Ελένης Καρναβά. Στην εβδομαδιαία Έκθεση, (23 – 30 Απριλίου), συμμετείχαν 15 ενήλικες και 20 μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου με έργα ζωγραφικής και Αγιογραφίας που θαύμασαν οι συμπολίτες μας οι οποίοι πραγματικά κατέκλυσαν τον χώρο και έδωσαν μεγάλη χαρά στα μέλη του Εικαστικού Εργαστηρίου. Μόνο θετικά σχόλια ακούστηκαν για την ποιότητα των έργων και για τη σημαντική πρόοδο σε σχέση με την 1η Έκθεση το 2023.

Παρουσίαση Βιβλίων και Λογοτεχνών

Το νέο βιβλίο της Ιουλίας Αγοράστη «ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ Αντικειμενικά βεβαιωμένες αλήθειες» παρουσιάστηκε την Κυριακή 23 Μαρτίου στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Γρεβενών. Την Ιουλία Αγοράστη τίμησαν με την παρουσία τους πάρα πολλά μέλη και φίλοι του Συνδέσμου και του Συλλόγου Αλληλεγγύης και Εθελοντισμού ΕΛΠΙΔΑ και οι τοπικές Αρχές. Για το έργο της Ιουλίας Αγοράστη διαβάστηκε θερμός χαιρετισμός της Ευαγγελίας Μπόγκια, Προέδρου του Συλλόγου Αλληλεγγύης και Εθελοντισμού ΕΛΠΙΔΑ και για το βιβλίο μίλησαν εμπεριστατωμένα ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Στέργιος Πουρνάρας και ο συγγραφέας και εκδότης των

ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Αντώνης Παπαβασιλείου. Να τονιστεί ότι το έκτο βιβλίο, όπως και τα προηγούμενα πέντε, η κυρία Αγοράστη τα εξέδωσε με δικά της έξοδα και τα δώρισε σε Συλλόγους για την οικονομική τους ενίσχυση. Το ευχάριστο είναι ότι ο Δήμαρχος κ. Κυριάκος Ταταρίδης δεσμεύτηκε ότι, όταν ολοκληρωθούν οι εργασίες στο ισόγειο του Δημαρχείου, θα μεταφερθούν τα ξυλόγλυπτα του Δημητρίου Αγοράστη σε αίθουσα που θα ονομαστεί αίθουσα Δημητρίου Αγοράστη για να είναι πιο προσιτά στους επισκέπτες.

Ενώπιον πολλών συμπολιτών μας στην κατάμεστη αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου και με την παρουσία των Τοπικών Αρχών και φορέων τιμήθηκε από τον Σύνδεσμο ο συντοπίτης λογοτέχνης Βαγγέλης Μπάκας. Ο Βαγγέλης Μπάκας εδώ και 32 χρόνια γράφει αδιάλειπτα και έχει δημοσιεύσει 8 μυθιστορήματα, ενώ έχει άλλα 8 έτοιμα για δημοσίευση. Για το έργο του μίλησε με πολύ θερμά λόγια ο καλός μας γείτονας από την Κοζάνη Βασίλης Καραγιάννης, συγγραφέας 30 βιβλίων και εκδότης από το 1984 του λογοτε-

χνικού περιοδικού ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ, τονίζοντας την αφηγηματική δεινότητα, την άρτια τεχνική και την έμπνευση του συγγραφέα από θέματα της τοπικής κοινωνίας, όπως φαίνεται και στο μυθιστόρημα ΜΟΝΑΞΙΑ για το οποίο μίλησε και πιο διεξοδικά. Τα βιβλία του Βαγγέλη Μπάκα δεν κυκλοφορούν πια στο εμπόριο. Όποιος θέλει να τα διαβάσει μπορεί να τα αναζητήσει στη ΔΗΚΕΒΙ Γρεβενών.

Εαρινή Συναυλία του Μουσικού Σχολείου Σιάτιστας

Για μια ακόμη φορά την Πέμπτη, 15 Μαΐου, στις 12 μ., ανήμερα της γιορτής του πολιούχου μας Αγίου Αχιλλείου, στο Κέντρο Πολιτισμού του Δήμου, πραγματοποιήθηκε με πολύ μεγάλη επιτυχία η Εαρινή Συναυλία του Μουσικού Σχολείου Σιάτιστας.

Στην εκδήλωση συμμετείχαν τρία σύνολα: Χορωδία Ευρωπαϊκής Μουσικής, Σύνολο Παραδοσιακής Μουσικής και το Σύνολο Ροκ Μουσικής που καταχειροκροτήθηκαν από γονείς και μαθητές, αλλά και από φιλόμουςους συμπολίτες μας που κατέκλυσαν το Κέντρο Πολιτισμού.

Μελλοντικές δραστηριότητες

Κλείνοντας να αναφέρουμε ότι η θεατρική ομάδα ΑΣΤΕΓΟΙ άρχισε τις πρόβες με νέο έργο το οποίο όμως θα το παρουσιάσει στις αρχές Σεπτεμβρίου, η χορωδία Λίγεια θα παρουσιάσει το Αφιέρωμα με τραγούδια του ελληνικού κινηματογράφου τον Σεπτέμβριο, ενώ η Παραδοσιακή Χορωδία ετοιμάζει για τον Νοέμβριο Αφιέρωμα στον Βασίλη Τσιτσάνη...

ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ: ΔΗΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ, Π.Ε. ΓΡΕΒΕΝΩΝ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ 2025

1. ALFA WOOD ΠΙΝΔΟΣ Α.Ε.Β.Ε.
2. ΕΓΝΑΤΙΑ Α.Τ.Ε.Β.Ε.
3. ΜΥΛΟΙ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΠΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε. «ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ»
4. ΚΟΚΚΙΝΟΣ Α.Τ.Ε.Ε.
5. ΔΑΣΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ – ΚΑΡΒΟΥΝΑ – ΚΑΥΣΟΞΥΛΑ ΠΑΠΑΛΑΜΠΡΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ Α.Ε.
6. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ ΟΕ. Τεχνικές εταιρείες - Τεχνικά γραφεία
7. ΚΟΥΡΕΛΛΑΣ Α.Ε.
8. ΜΠΟΥΤΑΤΣΑ ΑΧΙΛΛΕΑΣ
9. Nasiopoulos TRAVEL – Νασιόπουλος Παντελής
10. Koutsomitros Tours – Β. Κουτσομήτρος και ΣΙΑ ΟΕ
11. ΡΛΙΑΚΟΣ TRAVEL
12. GAGALIS TRAVEL SERVICES
13. Ξενοδοχείο ΑΙΓΛΗ – Βάσις Γούσιος
14. Μηλιώνης HOTEL
15. HOTEL ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ
16. ΔΕΙΛΙΝΑ Αίθουσα Εκδηλώσεων – Σαρόγλου Στυλιανός
17. ΠΑΝΟΡΑΜΑ Αίθουσα Εκδηλώσεων – Κιβρόγλου Στυλιανός
18. ΨΗΣΤΑΡΙΑ «ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ»
19. ΤΡΑΠΕΖΑ ΓΕΥΣΕΩΝ – Νάσιος Ενάγγελος
20. ΜΑΝΙΤΑΡΟΤΑΒΕΡΝΑ Αυλαίς
21. ΣΠΙΤΙΚΟ Αναστάσιος Χατζημουρατίδης
22. De PIZZA bar taste the street 13ης Οκτωβρίου 126 τηλ. 2462181279
23. ΤΑΒΕΡΝΑ – ΨΗΣΤΑΡΙΑ ΑΚΡΑΙΟΝ
24. ΤΡΟΦΟΕΜΠΟΡΙΚΗ ΑΦΟΙ ΑΝΕΣΤΗ ΚΙΒΡΟΓΛΟΥ Ο.Ε.
25. «Τα Μανιτάρια των Γρεβενών» και ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ Γρεβενών ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ Α.Ε.
26. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ jewellery
27. Ιδιωτικό ΚΤΕΟ Γρεβενών
28. Κρεοπωλείο ΤΟ ΕΛΛΑΦΙ Καραούλας Γ. – Καρέτσου Ε. ΟΕ
29. Ζαχαροπλαστείο Zoomserie Γρεβενά
30. LOCO Casa de Café Γρεβενά Λόλας
31. SENSO CAFÉ – BAR
32. Plaza café
33. Παραδοσιακό Παγωτό Γρεβενών ΤΟ ΑΓΝΟ
34. Παραδοσιακό παγωτό ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
35. Είδη κινητής τηλεφωνίας Νίκος Μπέλτσιος
36. ΚΟΜΜΩΣΕΙΣ ΑΝΔΡΩΝ Στέλλα Παπαχρήστου
37. Euronics Βλέτσος Π. Παναγιώτης
38. Γιάτσιοι Ιωάννης, Χρώματα, Οικοδομικά υλικά, Ξυλεία, Οικόσηπος
39. ΓΕΡΜΑΝΟΣ στην καρδιά της τεχνολογίας Γρεβενά
40. Ελαστικά ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
41. ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ Χρήστος Μπλάντος
42. Μαγειρευτά και Ψαράκια Μελιδόνης Μιχάλης Κ. Ταλιαδούρη 8 Γρεβενά
43. PHOTO STUDIO RAMMOS 13ης Οκτωβρίου 20 Γρεβενά
44. ΑΦΟΙ Α. ΓΕΡΑΣΗ, ΖΩΟΤΡΟΦΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΟΣ
45. ΒΙΒΛΙΟΠΛΕΙΟ Δ. Αναγνώστου ΤΟ ΑΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΟΝ ΑΠΟ ΤΟ 1959
46. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ Χρήστος Κρ. Τσιαρούτης
47. Καφενείο Ζαχαρόδη Προϊόντα Θωμάς Τσιφόπουλος Θ. Λαδά 2
48. MEGA – CASH – CARRY ΝΤΟΚΑΪ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ κ. ΤΑΛΙΑΔΟΥΡΗ 48

ΣΤΕΓΗ: Εξαμηνιαία έκδοση Λόγου και Τέχνης

Καλοκαίρι 2025 - Τεύχος 6ο

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Π.Ε. Γρεβενών, www.grevenaculture.gr, e-mail grevenaculture@gmail.com, stegisgtgre@gmail.com.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ ΠΕ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

Χορηγίες, Δωρεές, Συνδρομές στο IBAN του Συνδέσμου

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ IBAN GR8001103310000033100509380

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ: Αλβανού Χρυσούλα, Μπάμπας Χρήστος, Μπασίνα Δήμητρα, Ντόλα Περιστέρα, Παπαβασιλείου Αντώνης, Πουρνάρας Στέργιος, Σβολιαντόπουλος Αντώνης, Τσιφοπούλου Όλγα.

ISSN: 2945-0195

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Φωτογραφία Χρήστου Δασκάλου.

ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟ: Φωτογραφίες Άρη Παύλου.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Τυπογραφείο ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Φιλελλήνων 22, 511 00 Γρεβενά, τηλ. 2462087772, chronika@otenet.gr